

บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

พระวัชรินทร์ เรกระโทก

งานนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
กลุ่มวิชาการบริหารทั่วไป
วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา
มีนาคม 2559
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์ และคณะกรรมการสอบงานนิพนธ์ ได้พิจารณางานนิพนธ์
ของ พระวัชรินทร์ เรกระโทก ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์

.....
(ดร.จักรชัย สือประเสริฐสิทธิ)

คณะกรรมการควบคุมมาตรฐานงานนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต)

..... กรรมการ
(ดร.จักรชัย สือประเสริฐสิทธิ)

..... กรรมการและเลขานุการ
(ดร.ชิตพล ชัยมะดัน)

วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ อนุมัติให้รับงานนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีวิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชนีธ์ ธารเสนา)

วันที่ 8 เดือน มีนาคม พ.ศ.2559

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากหลายท่านที่ได้อนุเคราะห์ให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง โดยเฉพาะท่านอาจารย์ ดร.จักรชัย สื่อประเสริฐสิทธิ์ อาจารย์ ดร.ชิตพล ชัยมะดัน ดร.พระมหาไพวงษ์ พลญาโณ ดร.พระตระกูล อัครมโม ซึ่งกรุณาให้คำปรึกษาและเสียสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องตลอดจนให้คำแนะนำต่าง ๆ ในการทำงานนิพนธ์ในครั้งนี้ ส่งผลให้การศึกษาสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านและขอเจริญพรขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

การศึกษาครั้งนี้ จะสำเร็จลงไม่ได้หากขาดความร่วมมือจาก พระภิกษุ พระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ที่อำนวยความสะดวกในการแจกแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดจน ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามด้วยความเต็มใจ ซึ่งทำให้ได้ผลการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ มิได้เอ่ยนามอีกหลายท่าน ที่มีส่วนสำคัญทำให้งานนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณอีกครั้ง ณ โอกาสนี้

พระวัชรินทร์ เรกระโทก

57930195: กลุ่มวิชา: การบริหารทั่วไป: รป.ม. (การบริหารทั่วไป)

คำสำคัญ: พระสังฆาธิการ/ ภาวะผู้นำ/ การพัฒนาชุมชน/ จังหวัดสระแก้ว

พระวัชรินทร์ เรกระโทก: บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว (LEADERSHIP ROLES IN COMMUNITY DEVELOPMENT AMONG BUDDHIST ECCLESIASTICAL MONKS IN AMPHOE MUEANG, SA KAEO PROVINCE) อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์: จักรชัย สื่อประเสริฐสิทธิ์, ร.ด. 178 หน้า. ปี พ.ศ. 2559.

การศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย (1) ศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว (2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคข้อเสนอนำเสนอต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ พระสังฆาธิการ ที่สังกัดวัดในอำเภอเมืองจังหวัดสระแก้ว จำนวนทั้งสิ้น 140 รูป จากจำนวนวัดทั้งหมด 73 วัด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษา พบว่า บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อทำการจัดอันดับเรียงจากมากไปน้อย พบว่า ด้านวัดในฐานะเป็นสถาบันบันเทิง เป็นอันดับ 1 รองลงมาคือด้าน วัดในฐานะคลังพัสดุ วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม วัดในฐานะสถานศึกษา วัดในฐานะเป็นสโมสร วัดในฐานะสถานสงเคราะห์ วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง และสุดท้ายวัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง

สำหรับปัญหาและอุปสรรคต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า (ก) วัดขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ โดยในแต่ละวัดจะมีพระภิกษุอยู่ประจำน้อยรูป คือประมาณ 1-4 รูป เท่านั้น (ข) คนรุ่นใหม่นิยมบวชระยะสั้นมากขึ้น กลายมาเป็นบวชตามประเพณีเพื่อทดแทนบุญคุณพ่อแม่ แทนที่จะมุ่งหวังให้ได้รับการอบรมสั่งสอนด้านศาสนาเหมือนเมื่อก่อน ในขณะที่คนที่บวชระยะยาวมักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการศึกษาพระธรรมวินัย เพียงแต่ต้องการอาศัยร่มเงาพระศาสนาเป็นที่พึ่งสุดท้ายในวัยชรา (ค) คุณภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบันลดลงมาก ในส่วนข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า ควรสนับสนุนด้านการศึกษาของพระสงฆ์ให้มีการศึกษาทั้งทางโลก ทางธรรม

57930195: MAJOR: GENERAL ADMINISTRATION; M.P.A.
(GENERAL ADMINISTRATION)

KEYWORDS: BUDDHIST ECCLESIASTICAL MONKS/ LEADERSHIP/ COMMUNITY
DEVELOPMENT/ SA KAEO PROVINCE

WACHARIN REKRATON: LEADERSHIP ROLES IN COMMUNITY
DEVELOPMENT AMONG BUDDHIST ECCLESIASTICAL MONKS IN AMPHOE
MUEANG, SA KAEO PROVINCE. ADVISOR CHAKCHAI SUEPRASERTSITH, Ph.D. 178 P.
2016.

The purpose of this study was twofold. First, it aimed at examining leadership roles in community development among Buddhist ecclesiastical monks in temples located in Amphoe Mueang, Sa Kaeo Province. Also, this study attempted to investigate problems and obstacles and to make suggestions for leadership roles in community development among Buddhist ecclesiastical monks in temples located in Amphoe Mueang, Sa Kaeo Province. The population participating in this study was 140 monks residing in temples located in Amphoe Mueang, Sa Kaeo Province. The descriptive statistical tests used to analyze the collected data included frequency, percentage, means, and standard deviation.

The results of this study revealed that the level of leadership in community development among Buddhist ecclesiastical monks in temples located in Amphoe Mueang, Sa Kaeo Province was found at the highest level. Specifically, the role in relation to the status of temples as a center for entertainment was rated the highest, followed by the roles of temples as a center for supplies, rituals and ceremonies, education, clubhouse, charity, healthcare, art and culture, compromising and negotiation, hostels for travellers, and administration.

Regarding the problems and obstacles faced by Buddhist ecclesiastical monks, based on the interviews, it was found that (a) the temples lacked knowledgeable monks. There were only 1-4 monks residing in each temple; (b) many newly ordained men were likely to be in a monkhood only for a short period of time. They considered staying in a monkhood as a means to pay back to their parents. Those who were in a monkhood for a longer period showed no interest in studying in depth the Buddhist disciplines; they only wanted to have some places where they can stay when they are aging; (c) the number of qualified Thai monks was dramatically diminished. Based on these results, it was suggested that Thai monks should be encouraged to have an in-depth study of secular matters and Buddhist dharma.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	8
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	13
แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนา	29
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	51
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเชิงพระพุทธศาสนา.....	54
แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ.....	66
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	81
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	92
วิธีที่ใช้ในการศึกษา	92
ประชากรที่ศึกษา	92
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	92
การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ.....	93
การเก็บรวบรวมข้อมูล	94

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	95
เกณฑ์การแปลผล	96
4 ผลการวิจัย	97
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว	97
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว.....	100
ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว	115
5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	118
สรุปผลการวิจัย.....	118
อภิปรายผล	123
ข้อเสนอแนะ.....	134
บรรณานุกรม	140
ภาคผนวก	147
ภาคผนวก ก	148
ภาคผนวก ข	154
ภาคผนวก ค	164
ภาคผนวก ง.....	169
ประวัติย่อของผู้วิจัย	178

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	รูปแบบภาวะผู้นำ..... 22
2	จำนวนและร้อยละของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล..... 98
3	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานศึกษา..... 100
4	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานสงเคราะห์ 102
5	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล..... 103
6	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พัก ของเดินทาง..... 105
7	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร..... 106
8	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง..... 107
9	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานที่ ใกล้เคียงข้อพิพาท..... 108
10	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม 110
11	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในประเด็นเรื่องวัดในฐานะคลังพัสดุ..... 111
12	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง..... 112

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
13 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทพผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม.....	113
14 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับบพทพผู้นำในการพัฒนาชุมชน ของพระสังฆาธิการ จำแนกตามมิติของบพทพในการพัฒนาชุมชน.....	114
15 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับบพทพผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ตามแนวคิดบพทพของวัดและพระสงฆ์ในการพัฒนาชนของ พระมหาประยูรค์ ปยุตฺโต (2513)	150

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา บทบาทของพระพุทธศาสนานั้น ได้มีมาตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้มีการเผยแพร่เข้าสู่สุวรรณภูมิ ปัจจุบันคือประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น คนไทยให้การยอมรับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย และมีบทบาทต่อชุมชน อีกทั้งพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะมีความสำคัญทางด้านจิตใจ เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยการอบรมคุณธรรม จริยธรรม อุปลิขัยอันดีงามให้กับคนในสังคมและชุมชน ให้ความอนุเคราะห์ด้านสาธารณะตามความต้องการของประชาชนแก้ปัญหาให้กับสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างดี ด้วยหลักคำสอนของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ตลอดจนพิธีการทางศาสนาทำให้คนในชุมชน มีความรักความสามัคคี โดยมีพระสงฆ์ถ่ายทอดความรู้ รวมไปถึงให้การศึกษาแก่บุตรหลานของชาวบ้าน เช่น การสอนหนังสือให้กับนักเรียน สงเคราะห์ชาวบ้านที่มีความยากจน สงเคราะห์ชาวบ้านโดยการแนะนำในการประกอบอาชีพ เพราะชาวบ้านหรือสังคมไทยเห็นพระสงฆ์เป็นมีความบริสุทธิ์ อยู่ในกรอบแห่งศีล ควรค่าแก่การเคารพ เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ในอดีตการศึกษาของลูกหลานชาวบ้านก็ศึกษากันที่วัด พระสงฆ์มีบทบาทต่อการศึกษา แต่ยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปทำให้พระสงฆ์เสียบทบาทในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา กล่าวคือ ได้มีการย้ายศูนย์กลางการศึกษา ออกจากการดูแลของวัดเป็นผลทำให้บทบาท ของพระสงฆ์ในการศึกษา ถดถอยลง จนก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านอื่นตามมาอีกด้วย โดยเฉพาะในมิติด้านวัฒนธรรม และจริยธรรม แต่อย่างไรก็ตามวัดไม่ได้ศูนย์เสียโอกาสไปทั้งหมด ยังคงเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่พุทธศาสนิกชนอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อน

พระสงฆ์ถือว่าเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำให้กับชุมชนอันเป็นที่ยอมรับพระสงฆ์นอกจากจะทำหน้าที่ตนเองเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเองแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เพื่อสังคมชุมชนอีกด้วย ด้วยความเป็นจริงชีวิตของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับชุมชนทางด้านความเป็นอยู่ ต้องพึ่งพาอาศัยชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ ก็ต้องตอบแทนชุมชนตามที่พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าได้ตรัสว่าภิกษุทั้งหลายเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่อุศล และความสุขของมหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก

นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังทรงเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และชุมชนว่า “ภิกษุทั้งหลายพรหมณ์และคฤหบดีเป็นผู้มีอุปการคุณมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลาย อยู่ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมาก แต่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ตามกลางและที่สุด จงประกาศ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พยานะที่บริสุทธิ์สิ้นเชิงแก่เขาเหล่านั้น ชาวบ้านและนักบวชทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันด้วยอำนาจามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการ สลัด โสมะเพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้” จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ไม่สามารถจะ ประกอบอาชีพอย่างคฤหบดีได้ จำเป็นต้องอาศัยปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ในขณะที่คฤหบดี ไม่ค่อยมีเวลาในการศึกษาเล่าเรียนก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้คำแนะนำ โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม (ฉลอง พันธุ์จันทร์, ธีระพงษ์ มีไชย และอภิรักษ์ โปธิสาน, 2553, หน้า 3)

ด้วยท่าทีของพระพุทธเจ้าดังกล่าว พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนาทายาท จึงต้องขับเคลื่อน และรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ของชุมชนเพราะปัจจุบัน งานพัฒนาส่วนมากมีรัฐเป็นเจ้าภาพในกระบวนการขับเคลื่อนในฐานะ เป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ความคิด ทรัพยากรอื่น ๆ ประกอบกับโลกทัศน์ของคน ในสังคมต่อพระสงฆ์ได้เปลี่ยนไปอย่างมาก โดยเห็นความสำคัญของวัดน้อยลงไปทุกที จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาทบทวนและให้การสนับสนุนเพื่อส่งเสริมศักยภาพ ของพระสงฆ์ซึ่งมีอยู่แล้วให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

ปัจจุบันในการบริหารการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ จะเน้นที่ชนบทมากกว่า ในเมือง ด้วยเหตุที่สภาพในสังคมชนบทนั้นยังมีแบบเก่าอยู่เป็นจำนวนมากคือ เป็นสังคม ที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง ในการประกอบกิจกรรมแทบทุกด้านของหมู่บ้าน มีภิกษุเป็นผู้นำที่สำคัญ ของชุมชน ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยปริยาย กิจกรรมใดที่เป็น ไปเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่หมู่บ้าน พระสงฆ์ก็มักเข้าไปเกี่ยวข้อง ด้วยเสมอ โดยยึดหลักว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือโดยเมตตากรุณา โดยพื้นฐานความจริงที่ว่า ท่านเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหมู่บ้านก็ย่อมมีผลต่อความเป็นอยู่ของตัวท่านเองด้วย จึงปรากฏ ให้เห็นโดยทั่วไปว่า ก่อนที่รัฐบาลจะได้เริ่มพัฒนาชุมชนชนบทและวางแผนโครงการเข้าไป ยังท้องถิ่นชนบทห่างไกลนั้น พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาอยู่ในหมู่บ้านแต่ละแห่งมีบทบาท ในการเป็นผู้นำการพัฒนาหมู่บ้านนั้น ๆ อย่างไม่เป็นทางการอยู่แล้ว จนเป็นปกติวิสัยและเมื่องาน พัฒนาดังกล่าวเข้าไปถึงหมู่บ้านท่านก็ได้เข้าร่วมงานเหล่านั้น ด้วยความเต็มใจ เช่น เป็นผู้นำ ในการเสนอความคิดริเริ่ม และเป็นที่ปรึกษาและเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาเรียกความร่วมมือ จากชาวบ้านในการสร้างสาธารณสมบัติและสิ่งสาธารณูปโภค เป็นต้น

พระสงฆ์ในอดีตมีส่วนสำคัญในการบริหารพัฒนาชุมชนมาโดยตลอด บวกกับแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงที่ (พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), 2533, หน้า 26) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับปัญหาสังคมไทย และการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า

“...วิถีชีวิตของคนไทยในอดีต วัดและชุมชนจะมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มตั้งแต่การให้การศึกษาเป็นสถานที่พบปะปรึกษาหารือเพื่อจัดกิจกรรมของชุมชน รวมถึงการเพาะบ่มขัดเกลานิสัยของคนในชุมชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม มีความรักใคร่สามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คำสอนของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า “เป็นทิศเบื้องบน” และเป็นผู้ดำเนินการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนในท้องถิ่น แต่จากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและสังคมไทยที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้ชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัด และชุมชนดังเช่น ในอดีตก็มีระดับที่มีช่องว่างห่างกันไป ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่สามารถสืบทอดและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย แต่ดั้งเดิมคนในชุมชนเริ่มละเลยศีลธรรมอยู่ในสภาพแล้งน้ำใจ และขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มองไม่เห็นความสำคัญของวัดในทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความขาดแคลนการนับถือทางศาสนาและจริยธรรม และเป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทย ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน”

พระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์ประชาชนจะมีความศรัทธาเชื่อมั่นที่จะนำบุตรหลานไปบวชเรียน และให้อยู่ในปกครองด้วยนั้นย่อมจะต้องตั้งความหวังไว้ค่อนข้างสูง ที่จะได้รับการฝึกฝนอบรมด้านอุปนิสัยพฤติกรรมของบุตรหลานของตนให้เป็นคนดีของพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำทางคุณธรรมและจริยธรรมของสังคมในชุมชนได้

พระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

จากปัญหาสังคมในเชิงศีลธรรม-จริยธรรมข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจ ที่จะศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำชุมชนว่าเป็นอย่างไร ตลอดจนอะไรคือปัญหาและอุปสรรคในการเป็นผู้นำชุมชนของพระสังฆาธิการในการบริหารพัฒนาชุมชน อีกทั้งผลการศึกษาก็จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
2. ศึกษาปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้วแล้ว ผู้ศึกษาเลือกประยุกต์ใช้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวคิดของ พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513, หน้า 16) ที่กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน 11 ประการ ได้แก่ (1) วัดในฐานะสถานศึกษา (2) วัดในฐานะสงเคราะห์ (3) วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล (4) วัดในฐานะเป็นที่พักของคนเดินทาง (5) วัดในฐานะเป็นสโมสร (6) วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง (7) วัดในฐานะเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (8) วัดในฐานะเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม (9) วัดในฐานะเป็นคลังพัสดุ (10) วัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง (11) วัดในฐานะเป็นที่ประกอบพิธีกรรม การประสานระหว่างทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และแนวคิดบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนข้างต้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ได้ดังแสดงรายละเอียดในตารางกรอบแนวคิดในภาคผนวก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
2. ทราบถึงปัญหาอุปสรรคต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
3. เป็นประโยชน์ในการกำหนดข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและส่งเสริมบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาสาระ

การศึกษานี้ผู้ศึกษาต้องการศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชน ของพระสังฆาธิการ รวมทั้งปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยพิจารณาบทบาทในการพัฒนาชุมชน 11 ด้าน ตามแนวคิดของพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513, หน้า 16) ได้แก่ (1) วัดในฐานะสถานศึกษา (2) วัดในฐานะสังเคราะห์ (3) วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล (4) วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของคนเดินทาง (5) วัดในฐานะเป็นสโมสร (6) วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง (7) วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท (8) วัดในฐานะเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม (9) วัดในฐานะเป็นคลังพัสดุ (10) วัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง และ (11) วัดในฐานะเป็นที่ประกอบพิธีกรรม

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา คือพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ทั้งหมด 140 รูป จากจำนวนวัด ทั้งหมด 73 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว, 2558)

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษานี้ ใช้ระยะเวลาประมาณ 5 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2558 จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 1-31 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ตามลำดับ

นิยามศัพท์เฉพาะ

พระสังฆาธิการ หมายถึง ภิกษุผู้มีตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ โดยนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสจนถึงเจ้าคณะภาคที่ใช้ในการศึกษานี้

บทบาทของผู้นำ หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมของผู้นำในชุมชนที่สามารถชักจูงให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม โดยเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนด

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาคนในชุมชนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรม ในทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง โดยในการศึกษานี้มุ่งพิจารณาเฉพาะบทบาทของวัดและพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำในการพัฒนาชุมชนใน 11 ด้าน

ตามแนวคิดของพระมหาประยูร ปยุตโต (2513, หน้า 16) ที่กล่าวถึง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ ในการพัฒนาชุมชนได้แก่ (1) วัดในฐานะสถานศึกษา (2) วัดในฐานะสงเคราะห์ (3) วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล (4) วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของคนเดินทาง (5) วัดในฐานะเป็นสโมสร (6) วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง (7) วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท (8) วัดในฐานะเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม (9) วัดในฐานะเป็นคลังพัสดุ (10) วัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง และ (11) วัดในฐานะเป็นที่ประกอบพิธีกรรม

1. วัดในฐานะสถานศึกษา คือ บทบาทของพระสงฆ์ในการชักชวนชาวบ้าน ตลอดจนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้นำพาลูกหลานของตนมาฝึก อบรมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ตลอดจนพระสงฆ์มีความสามารถในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมให้แก่ ชาวบ้านและชุมชน ผ่านการจัดอบรมให้ความรู้คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมให้แก่ชาวบ้าน และชุมชน เพื่อยกระดับค่านิยมทาง คุณธรรมจริยธรรมของชาวบ้านและชุมชน โดยใช้วัดเป็น แหล่งเรียนรู้

2. วัดในฐานะสถานสงเคราะห์ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดตั้ง ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อบุตรหลานของชาวบ้านทั้งในรูปแบบทุนการศึกษา แก่เด็กนักเรียนกองทุนเพื่อช่วยเหลือคนจนในชุมชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาจัดกิจกรรมในวัด อาทิ การอบรมจริยธรรม คุณธรรม แก่เยาวชนและชาวบ้าน เป็นต้น

3. วัดในฐานะสถานพยาบาล หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดให้บริเวณ วัดเป็นสถานที่พักผ่อน ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์คือให้ความรู้ เพื่อ ลด ละเลิก อบายมุข ให้แก่ประชาชน ชุมชน ในวันสำคัญต่าง ๆ อาทิ วันพระ เป็นต้น ตลอดจน การจัดกิจกรรมอบรมผู้ติดยาเสพติดกับหน่วยงานอื่น ๆ

4. วัดในฐานะที่พักของคนเดินทาง หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการให้ที่พัก ที่อาศัยแก่ผู้เดินทางสัญจรเช่น นักท่องเที่ยว คณะทัวร์ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างโอกาสในการพัฒนา คุณธรรมของผู้ที่เดินทางสัญจรที่มาพักอาศัยเหล่านี้ตลอดจนการจัดเตรียมที่พัก ที่อาศัยสำหรับผู้เดินทางสัญจร เพื่อต้อนรับความเจริญในอนาคต

5. วัดในฐานะสโมสร หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการสนับสนุนแก่ ชาวบ้านในชุมชนมาพบปะสังสรรค์พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติมภายในวัดตลอดจน เปลี่ยนแปลงค่านิยมในการจัดกิจกรรมงานรื่นเริงที่มีอบายมุข อาทิ สุรา เป็นต้น ในวัด

6. วัดในฐานะสถานบันเทิง หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดงานเทศกาล และงานมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลางสภาพแวดล้อม

ของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณีสืบสองเดือน เป็นสำคัญ

7. วัดในฐานะที่ใกล้ชิดข้อพิพาท หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ คือ เชื่อมโยงคนในชุมชนคนในชุมชน เกิดความรัก ความสามัคคีการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

8. วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการรวบรวม ศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น คือ ในบริเวณภายในวัดสถานที่ศึกษาหาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมได้รวบรวมศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านแขนงต่าง ๆ เข้าไว้ภายในวัดอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม โบราณ

9. วัดในฐานะคลังพัสดุ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการสนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือ เช่น แก้ว ไม้ เต็นท์ เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ในทางกลับกันชาวบ้าน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคอุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ ของวัด อีกทั้งการให้การอบรม ในทะนุถนอมอุปกรณ์ เครื่องมือของวัดที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์

10. วัดในฐานะศูนย์กลางการบริหารการปกครอง หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการเข้าร่วมการประชุมเพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อีกทั้งการมีส่วนร่วม ในการวางแผนพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับความสุขของชาวบ้านในชุมชน ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนา ชุมชนตามแนวทางพุทธธรรมเพื่อความยั่งยืนของสังคมและเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อ ความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา

11. วัดในฐานะที่ประกอบพิธีกรรม หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริม การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้มีความทันสมัยมากขึ้นและจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสมบูรณ์จนก่อเกิด ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
3. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนา
4. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเชิงพระพุทธศาสนา
6. แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

1. ความหมายของบทบาท

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับความหมายของบทบาทมีนักวิชาการให้ความหมายของบทบาทไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคนดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่าการทำหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่นบทบาทของพ่อแม่บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาท หรือตำแหน่งหน้าที่บทบาท จึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

งามพิศ สัตย์สงวน (2538) ให้ความหมายของบทบาทว่า คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร

ลือชา ธรรมวินัยสถิต (2539) ให้บทบาทของความหมายในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่าบทบาท หมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่ง ๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี 2 ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้น มีความสอดคล้องกันและเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง

ประกอบ มีโคตรกอง (2541) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น จะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่ที่มีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย 3 ประการ ดังนี้”

1. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ
2. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
3. บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท

ปราชญา กล้าผจญ (2540) ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น

พัชนี วรกวิน (2526) ได้กล่าวว่าบทบาท ก็คือ แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคลอันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป

พัทธา สายหู (2529) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ การกระทำต่าง ๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำครบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้นเปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้น ๆ เป็นตัวอะไรมีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร

วรารม ทีสุกะ (2534) กล่าวว่า บทบาท คือ สิ่งที่เราทำหรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม หรือ ตามลักษณะการรับรู้หรือตามที่แสดงจริงได้แบ่งลักษณะบทบาทออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. บทบาทที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคมกลุ่ม หรือ องค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ
2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาท หรือ รูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น (ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ เช่น นักเรียนคาดหวังว่าครูจะช่วยอธิบายปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับบทเรียนให้กับตน เป็นต้น บทบาทนี้ มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด
3. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็นซึ่งมักเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง

5. บทบาทผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อื่นในตำแหน่ง

Linton (1936 อ้างถึงใน ทิตยา สุวรรณะชญ, 2527) ให้ความหมายว่า “บทบาทเป็นจุดของความคาดหวังตามกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับสถานภาพสังคมดั่งนั้นบุคคลต่าง ๆ ในสังคมจะมีบทบาทเป็นกรอบและถูกคาดหวังว่าควรมีพฤติกรรมอย่างไร

สมคิด เพ็งอุคม (2535) ได้กล่าวถึง ความหมายของบทบาทตามแนวคิดของราล์ฟ (Ralp) โดยสรุปได้ว่า “สถานภาพเป็นฐานะหรือตำแหน่งซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของบุคคล ตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้เปรียบเทียบเหรียญ คือ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่งอีกด้านหนึ่งของเหรียญก็เป็นบทบาท”

พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว) (2552) ได้กล่าวถึง ความหมายของบทบาท คือ พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานของบุคคลในสังคม บทบาทเป็นแบบแผนความต้องการ เป้าประสงค์ความเชื่อทัศนคติค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้น ๆ หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่าบทบาท คือ สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

สรุปได้ว่าบทบาท คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความต้องการโดยมุ่งถึงเป้าหมายที่ตนเองวางไว้เป็นสำคัญทั้งเป็นแบบแผนที่ตนแสดงออกถึงการกระทำที่มีต่อบุคคลอื่น ในสังคมให้ทราบถึงสิทธิและหน้าที่ไม่ว่าจะแสดงออกหรือไม่ก็ตาม

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับทฤษฎีบทบาทมีนักวิชาการให้ทัศนะ ดังนี้
 1. กรรณิการ์ ขวัญอารีย์ (2535) ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

1. บทบาทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งไว้

2. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

3. บทบาทที่กระทำจริง (The performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อความคาดหวังตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

พัทธา สายหู (2538) ได้ให้คำนิยาม เกี่ยวกับบทบาทว่าตัวบทบาท คือ ขอบเขตอำนาจหน้าที่และสิทธิในการกระทำของแต่ละงานที่เรามีต่อผู้อื่นสถานภาพก็คือ สถานะตำแหน่งที่บุคคลได้ จากการปฏิบัติตามบทบาทนั้นเมื่อเทียบกับฐานะตำแหน่งของผู้อื่นตามบทบาทอื่น

งามตา สุขประเสริฐ (2542) ได้กล่าวว่า การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคนจูงใจคนไปยังจุดประสงค์โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอ (Dynamic leader) และผู้นำในทางที่ไม่ดี คือ ไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์ ที่เรียกว่าผู้นำนิเสธ (Negative leader)

ทิพวรรณ เคาวางกุล (2531) อธิบายว่าบทบาท คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่สังคมนั้น ๆ และพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคน คือ ผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั่นเองและทฤษฎีบทบาทเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่าง ๆ ควรปฏิบัติอย่างไร

จิตยา สุวรรณะชญ (2527) ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนดและยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (Ideal role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติและเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติบุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งอารมณ์ ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ปฏิกิริยาของผู้เกี่ยวข้องอย่างไรก็ตาม ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่งและบทบาททางสังคมไว้ดังนี้ คือ

1. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคมและมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
2. มี 4 บทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
3. บทบาทที่ควรจะเป็น
4. ฐานวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมนั้น ๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญ

ในการกำหนดฐานะตำแหน่งและบทบาทตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในสังคมนั้น

5. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้น ไม่นั่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกันพฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานะตำแหน่งเพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกิริยาของคนที่ครองตำแหน่งที่มีบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเองและของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม

ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parsons's role theory)

พาร์สันส์เป็นนักสังคมวิทยา กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้น เป็นเงาตามตัว

Mintzberg (1965 อ้างถึงใน ตูลา มหาพสุธานนท์, 2547) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท 10 บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

1. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (Figurehead role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่าง ๆ บทบาท

การแสดงออกในฐานะผู้นำ (Leader) ได้แก่ การจ้างงานการอบรมการกระตุ้นใจ และการรักษาระเบียบวินัย ของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (Liaison role) ได้แก่ การกระทำกิจกรรม ซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคล หรือกลุ่มที่อยู่ภายในและภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาด ขอข้อมูลด้านกำลังคน จากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็น การติดต่อประสานงานกันภายในองค์กร แต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็น การประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

2. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากในและนอกองค์กรของตนกระทำได้โดยการอ่านวารสารนิตยสารหนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่น ๆ เช่น องค์กรคู่แข่งชั้นมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัท หรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ ว่าบทบาทการตรวจสอบ (Monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (Disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหาร ในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่าง ๆ ไปยังสมาชิกในองค์กรและเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่น ๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (Spoken role) ขององค์กรด้วย

3. บทบาทการตัดสินใจ (Decisional roles) Mintzberg (1965 อ้างถึงใน ตูลา มหาพสุธานนท์, 2547) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ 4 ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) คือผู้ดูแลโครงการใหม่ ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวาย หรือปัญหาต่าง ๆ (Disturbance handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (Unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากรคนสิ่งของและเงินไปตามส่วนต่าง ๆ ขององค์กรและสุดท้าย คือ บทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (Negotiators) เพื่อทำหน้าที่

ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงานผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์การที่ตนเองทำงานอยู่

ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟลินตัน (Ralph Linton's role theory)

ราล์ฟลินตันเป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงเขากล่าวว่า “ตำแหน่งสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาทผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาทหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น บุคลิกภาพของผู้สวมบทบาทลักษณะของสังคมตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย

จากความหมายของบทบาทแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทจึงสรุปได้ว่าบทบาทหมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ ต้องปฏิบัติบทบาทและสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือ สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้น ๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ในแต่ละสถานภาพการแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมายเมื่อบุคคลดำรงอยู่ในบทบาทใดบทบาทหนึ่งแล้วจะต้องกระทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุดเพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเองและสร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัวชุมชนสังคมและประเทศตลอดถึงมวลมนุษยชาติให้มากที่สุดโดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้างเดือดร้อนจากการกระทำของตน กล่าวคือ กระทำทั้งประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์เพราะหากว่าทุกคนไม่สามารถกระทำตามบทบาทที่ตนเองดำรงอยู่แล้วก็จะอาจทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้

บทบาทของพระสังฆาธิการหรือพระสงฆ์โดยแท้จริงถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลักนอกเหนือจากพฤติกรรมทางวินัยแล้วก็จัดเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกับแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์กรความคาดหวังขององค์กรถือว่าเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญมากและเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสังฆาธิการย่อมขึ้นอยู่กับการกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็นบทบาทเสริมอีกด้วย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

1. ความหมายของภาวะผู้นำ

ความหมายของผู้นำ เมื่อผู้นำมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในองค์กรทุกแห่งแล้วจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า “ผู้นำ” ให้ถูกต้อง ในการนิยามความหมายของคำว่า “ผู้นำ” ได้มีนักวิชาการและนักบริหารอธิบายความหมายไว้หลายท่าน ผู้วิจัยขอนำเสนอ

พอสังเขปดังต่อไปนี้

ศิริพร พูนชัย (2551) ให้ความหมายว่า ผู้นำมีบทบาทหน้าที่แบ่งออกได้ 4 ข้อ ดังนี้

1. เป็นศิลปะในการทำให้ผู้อื่นยอมตาม ทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจเชื่อฟังภักดี และเกิดความร่วมมือ

2. เป็นการใช้อิทธิพลทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดความร่วมมือไปสู่จุดหมาย

3. เป็นรูปแบบของการชักจูงให้ยอมทำตามโดยสมัครใจหรือสร้างแรงบันดาลใจให้ยอมรับ

4. เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์มีการกระตุ้นซึ่งกันและกันเพื่อไปสู่อุดมการณ์เดียวกันด้วยความสมัครใจ ซึ่งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความสมัครใจ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน

เมื่อผู้นำมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในองค์กรทุกแห่งแล้วจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า “ผู้นำ” ให้ถูกต้องในการนิยามความหมายของคำว่า “ผู้นำ” ได้มีนักวิชาการและนักบริหารอธิบายความหมายไว้หลายท่านผู้วิจัยขอนำเสนอพอสังเขปดังต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549) ให้ความหมายไว้ว่าผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหว หรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคมผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) (2548) ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นผู้นำ คือ นายสารดีที่ดี คือ ผู้ที่สามารถขบรถเทียบม้าให้สามารถบรรทุกสิ่งของได้มากไปถึงจุดหมายปลายทางได้รวดเร็วและปลอดภัยเพราะมีคุณสมบัติของนายสารดีที่ดีที่สามารถหรือนายวงดนตรีที่ดี คือ สามารถควบคุมวงดนตรีซึ่งมีผู้เล่นดนตรีหลายคนเป็นวงใหญ่ให้บรรเลงเพลงได้ไพเราะเพราะเพราะพริ้ง สะกดใจผู้ฟัง ให้เคลิบเคลิ้ม เป็นสุขใจ หรือให้บรรเลงเพลงได้ไพเราะ ใจผู้ฟังให้สนุกสนาน เพราะเป็นนายวงดนตรีที่มีความสามารถ กล่าวคือ มีสถานะความเป็นผู้นำสูง ฉลาด หัวหน้าฝ่ายบริหารตลอดถึงหัวหน้างานทุกระดับ ขององค์กรที่จะสามารถปกครอง บังคับบัญชา ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและสามารถบริหารกิจการกิจกรรมและหรือโครงการต่าง ๆ ขององค์กร ให้บรรลุผลดีมีประสิทธิภาพสูงก็จะต้องเป็นผู้มีลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี คือ มีประมุขศิลป์สูง

พระบุญเรือง ฐิตธมฺโม (สุทธิชัย) (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำ ในพระพุทธศาสนาศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้าจากผลการศึกษาพบว่าภาวะผู้นำ คือผู้มีความสามารถในการตัดสินใจในการนำพาตัวเองและคณะให้ดำเนินไปได้ในสถานการณ์หนึ่ง

ๆ ภาวะผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเป็นตัวส่งเสริมในพระพุทธศาสนาแสดงหลักธรรมไว้สำหรับผู้นำ คือ หลักพรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ทศพิธราชธรรม 10 และจักรวรรดิวัตร 12 รวมถึงลักษณะของหลักธรรมทั้งหมดแล้วจะต้องเกื้อหนุนให้หนักปกครองประสบความสำเร็จในการปกครองทั้งสิ้น

อานันท์ ปันยารชุน (2544 อ้างถึงใน สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, 2544) กล่าวว่า ในสายตาของผอมอยากนิยามคำว่า “ผู้นำ” ว่าผู้นำไม่ใช่ ผู้ที่จะนำคนอื่นแต่ผู้นำที่ดี คือ ผู้ที่คนอื่นอยากเดินตาม ธรรมรส โชติคุณุช (2519) ได้ให้ความหมายว่าผู้นำหมายถึงบุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นมา ได้รับการยกย่องขึ้นมาให้เป็นหัวหน้ามีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและอาจชักพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้

2. คุณสมบัติของภาวะผู้นำ

ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ความสามารถและลักษณะต่าง ๆ ของผู้นำที่จะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นมีนักวิชาการและผู้บริหารหลายท่านกล่าวไว้ได้แก่

Hellriegel, Jackson and Slocum (1998) กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้นำที่จะทำให้ประสบความสำเร็จว่ามี 4 ประการ คือ

1. เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล (Creating a vision) มีวิสัยทัศน์ใหม่ ๆ และมีการร่วมกำหนดเป้าหมายกับผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความผูกพันกับเป้าหมายนั้น และจะพยายามดำเนินการเพื่อให้เป้าหมายนั้นบรรลุผล
2. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร (Meaning through communication)
3. เป็นผู้ที่มอบอำนาจให้กับผู้ปฏิบัติงาน (Empowerment) โดยให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป้าหมายและนโยบาย ซึ่งเมื่อเป้าหมายนั้นบรรลุผลผู้ปฏิบัติงานก็จะเกิดความพึงพอใจ รวมทั้งผู้นำให้การสนับสนุนเพื่อพัฒนาผู้ปฏิบัติงาน และช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคลด้วย
4. เป็นผู้ที่เข้าใจตนเอง (Self-understanding) โดยรู้จักอ่อนและจุดแข็งของตนเอง และเป็นผู้ที่ต้องการข้อมูลย้อนกลับของผลการปฏิบัติงาน เพื่อปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น

3. บทบาทหน้าที่ของผู้นำ

บุคคลที่อยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตามย่อมมีหน้าที่ต้องกระทำ หรือรับผิดชอบตามวุฒิภาวะความรู้ความสามารถผู้นำ เช่นเดียวกัน เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของกลุ่มแล้วย่อมมีบทบาทหน้าที่ ที่จะต้องรับผิดชอบตามฐานะ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมบทบาทหน้าที่ของผู้นำตามแนวความคิดของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

ณรงค์ เส็งประชา (2541, หน้า 139) กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตาม สถานภาพบทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารต้องเป็นรั้วของชาติ เป็นลูกต้อง เชื้อฟุ้งพ่อแม่ เป็นต้น”

ฉลอง มาปริดา (2537, หน้า 14) ให้ความหมายของคำว่า “บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่บทบาทของครูซึ่งเป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกตาม ความคาดหวังของตนหรือผู้อื่นหน้าที่ หมายถึง กิจที่จะต้องทำหรือวงแห่งกิจการซึ่งอาจเป็น การกระทำด้วยจริยธรรมทำตามกฎหมายหรือทำด้วยความสำนึกของบุคคลนั้น ๆ” ดังนั้น บทบาท หน้าที่จึง หมายถึง กิจที่จะต้องทำตามหน้าที่ ที่กำหนดไว้ทั้งบทบาท และหน้าที่จะต้องอยู่คู่กันเสมอ จะมีเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้วันหนึ่งคืนหนึ่ง อาจมีหลายบทบาทเมื่อมีบทบาทอย่างนั้น ต้องทำ หน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาทตามที่ผู้อื่นคาดหวังไว้

กวี วงศ์พุก (2536, หน้า 31) กล่าวว่า “หน้าที่ของผู้นำ หมายถึง งานที่ผู้นำต้องรับผิดชอบ ตามที่องค์กรกำหนดไว้ มีลักษณะประเภทงานที่ผู้นำจะต้องทำและจะต้องใช้ผู้อื่น คือ งานที่ผู้นำ จะต้องทำด้วยตนเองงานประเภทนี้ ผู้ใต้บังคับบัญชาทำไม่ได้เพราะขาดข้อมูลขาดความรู้ ประสบการณ์ ยังไม่ถึงขาดการยอมรับ เป็นต้น งานที่ต้องใช้ผู้อื่นทำแทน เพราะถ้าผู้นำทำเอง ก็จะไม่สำเร็จตามเวลาที่กำหนด ถือว่าเป็นการมอบหมายงาน แต่ยังคงต้องรับผิดชอบอยู่”

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2534, หน้า 96) กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของผู้นำไว้ 3 ประการ คือ

1. เป็นผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกในกลุ่มอยู่ร่วมกันหมายถึงผู้นำจะต้องอยู่ ใกล้ชิดมีความสัมพันธ์กับคนในกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มทำให้กลุ่มมีความสามัคคี กลมเกลียว

2. เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์หมายถึงผู้นำต้อง มีความรับผิดชอบในกระบวนการทำงานด้วยความมั่นคง และเข้าใจได้ผู้นำจะต้องทำให้กลุ่ม ทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

3. เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม หมายถึง เขาจะปฏิบัติงาน ในทางที่จะอำนวยความสะดวก ให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ และปฏิบัติกันด้วยดีของสมาชิก ในกลุ่มการติดต่อสื่อสารที่ดี เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการช่วยให้หน้าที่นี้ บรรลุเป้าหมาย

น้อย สุปิงคลัด (2537, หน้า 26-38) กล่าวว่าหน้าที่ของผู้นำ จะต้องกระทำอยู่ 2 ลักษณะ คือ หน้าที่หลัก และหน้าที่ประกอบ ดังนี้

1. หน้าที่หลักเป็นหน้าที่ จะต้องปฏิบัติจะละเลยขาดตกบกพร่องไม่ได้เพราะหากละเลย แล้วกิจการต่าง ๆ ภายในหน่วยงานจะบกพร่องและเกิดความเสียหายทันทีหน้าที่หลัก ได้แก่

- 1.1 หน้าที่ในการตัดสินใจ
- 1.2 หน้าที่ในการควบคุมบังคับบัญชา
- 1.3 หน้าที่ในการสนับสนุนอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติงาน
- 1.4 หน้าที่ในการประสานงานทั้งภายในหน่วยงานและภายนอกหน่วยงาน
2. หน้าที่ประกอบเป็นหน้าที่เสริมในฐานะที่เป็นผู้นำทำให้ความเป็นผู้นำสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่หากละเลยไม่ปฏิบัติบ้างจะไม่กระทบต่อกิจกรรมภายในหน่วยงาน เช่น

- 2.1 การเป็นตัวแทนกลุ่ม
- 2.2 เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เป็นต้น

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา (2528, หน้า 133) กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ ดังนี้

1. เป็นผู้วางแผนในการดำเนินงาน
2. เป็นผู้จัดการของกลุ่ม
3. เป็นผู้กำหนดนโยบาย
4. เป็นผู้เชี่ยวชาญ
5. เป็นนักการศึกษา
6. เป็นผู้ตัดสินใจ
7. เป็นผู้เลือกวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
8. เป็นผู้สนับสนุนบุคคล หรือสมาชิกในกลุ่มให้บรรลุในการทำงาน
9. เป็นนิเทศงาน
10. เป็นผู้ประเมินงาน

สมพงศ์ เกษมสิน (2526, หน้า 211) กล่าวถึง หน้าที่ของผู้นำไว้ว่า

1. เป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ
2. เป็นผู้ช่วยเสริมสร้างให้ปริมาณและคุณภาพของงานได้รับผลสูงสุด
3. เป็นผู้สอนแนะนำการทำงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา
4. เป็นผู้ติดต่อประสานงานในองค์กรเพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ
5. เป็นผู้ตั้งงานและควบคุมงาน

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้นำ พอสรุปได้ว่า ผู้นำนั้นมีบทบาทในการวางแผนงาน การสั่งการการตัดสินใจการกำหนดนโยบายการควบคุมดูแลงานสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนรับผิดชอบต่อการงานต่าง ๆ และผลักดันงานต่าง ๆ สำเร็จ เป็นไปตามจุดหมายที่ตั้งไว้

4. รูปแบบของภาวะผู้นำ

Reddin (1969 อ้างถึงใน กิติ ตย์คานนท์, 2543, หน้า 40-42) กล่าวว่ามนุษย์มีลักษณะผู้นำพื้นฐานอยู่ในตัวเอง 4 รูปแบบ คือ (1) แบบเอาเกณฑ์ (Separated) (2) แบบเองานาน (Dedicated) (3) แบบสัมพันธ์ (Related) (4) แบบประสาน (Integrated)

1. แบบเอาเกณฑ์ เป็นแบบของนักอนุรักษ์นิยมชอบของเก่ายึดตัวเองเป็นที่ตั้งจึงไม่เอาใครรอดทนเก็บตัวเจ้าระเบียบจึงเป็นคนยึดถือและต้องทำอะไรตามกฎเกณฑ์ที่มีความระมัดระวังในการทำงานมากเนื่องจากกลัวผิด ไม่อยากทำงานร่วมกับผู้อื่นเพราะกลัวว่าถ้าคนอื่นทำผิดตัวเองจะต้องผิดด้วยเพื่อไม่ให้มีความผิดก็เลยไม่ทำงานหรือทำงานให้น้อยที่สุดเท่าที่จะจำเป็นเท่านั้น และยังเป็นคนที่ไม่เอาเพื่อนเอาฝูงหรือจัดว่าเป็นคนที่ไม่เอาไหนเพราะไม่เอาทั้งงานและคนนับเป็นลักษณะผู้นำที่ต่ำที่สุด

2. แบบเองานาน เป็นแบบของคนที่เองานานเอาการยึดถืองานเป็นหลักใหญ่ สนใจมุ่งมั่นในงานมากขยันมั่นใจกล้าทำมีความคิดริเริ่มชอบกำหนดงานให้ผู้อื่น ไม่คิดถึงจิตใจของผู้อื่น จึงไม่เอาใครไม่มีเพื่อน สรุปว่าเป็นคนเอาการเองานานแต่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์นั้น ก็คือ เน้นทำงานมากกว่าคน

3. แบบสัมพันธ์ เป็นลักษณะคนที่เน้นมนุษยสัมพันธ์เป็นหลักในการทำงานเอาใจคนทุกระดับไม่ต้องการให้ใครเกลียด จึงมีนิสัยเป็นกันเอง และเป็นมิตรกับคนทุกคน ยอมรับผู้อื่นเห็นใจคนอื่น ไม่อวดตัวทำอะไรไม่อยากให้กระทบกระเทือนใจใครให้ความสำคัญเรื่องสัมพันธ์ภาพกับบุคคลมากกว่าเรื่องงานนั้น ก็คือ บุคคลประเภทที่เน้นที่คนมากกว่างาน ถ้าจะต้องเลือกระหว่างคนกับงาน ผู้นำประเภทนี้จะเลือกเอาคน ไว้ก่อนงานมาทีหลัง

4. แบบประสาน เป็นลักษณะของคนที่ทำให้ความสำคัญแก่งานและคนไปพร้อม ๆ กันเท่า ๆ กัน โดยถือว่าคนเรามีมิตรสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำงาน ก็จะได้ผลงานที่ดี มีประสิทธิผลสูงผู้นำประเภทนี้ จะมีศิลปะการจูงใจสูงพยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงานทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชารักและให้ความร่วมมือ เป็นอย่างดีจัดเป็นผู้นำแบบอุดมคติ

ผู้นำหรือผู้บริหารย่อมมีความแตกต่างกันไปตามฐานะบทบาทหน้าที่ของตนที่ได้รับผิดชอบทั้งนี้ เป็นเพราะผู้นำมีพฤติกรรมที่แสดงออกในการทำงาน โดยยึดหลักการที่แตกต่างกันอันมีพฤติกรรมเป็นตัวกำหนด Lippitt and White (1943 อ้างถึงใน กิติ ตย์คานนท์, 2543, หน้า 25-27) ได้แบ่งประเภทผู้นำไว้ ดังนี้

1. ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย หรือ เป็นผู้นำแบบเผด็จการซึ่งลักษณะ ดังนี้
 - 1.1 ใช้อำนาจตลอดเวลา
 - 1.2 ยึดถือตัวเองเป็นสำคัญรู้ข้อเท็จจริงแต่ผู้เดียว ฉะนั้น ทุก ๆ อย่างจะออกจากตัวเอง

ในว่าการตัดสินใจแก้ปัญหาหรือการวินิจฉัยสั่งการก็มักจะเป็นไปหรือเปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์หรือมุงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าคนอื่นหรือส่วนรวม

1.3 นโยบายวัตถุประสงค์เป้าหมายเป้าประสงค์การจัดระบบงานมาตรฐานการปฏิบัติงานสั่งลงมาจากเบื้องบน

1.4 ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รับจากใครหรือผู้ใดก็ตามจะต้องผ่านหลายขั้นตอนผู้นำประเภทนี้ จะคิดแล้วคิดอีกกว่าจะวินิจฉัยสั่งการได้ทำให้งานล่าช้าค้าง

1.5 “ผู้ช่วย” ตามความรู้สึทักของผู้นำประเภทนี้จะ หมายถึง ผู้ได้บังคับบัญชาจึงไม่มีการแย่งงานให้ผู้ช่วยผู้ช่วยทำงานของหัวหน้างานให้สำเร็จไม่ใช่ทำงานของตนเองให้สำเร็จเนื่องจากมีแต่งงานของหัวหน้าไม่มีงานของผู้ช่วย

1.6 การตั้งกรรมการเป็นวิธีกระจายความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อจะได้ฟังความเห็นประธาน เกือบเป็นผู้พูดเสียคนเดียวตลอดการประชุม หรือ ไม่ก็เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น แล้วประธานก็สรุปเสียเองตามความเห็นของตนเสร็จแล้ว ก็ว่านั่นเป็นมติของที่ประชุมทั้งที่การประชุมนั้น เกือบจะเรียกว่าเป็นการประชุมของประธานคนเดียว เพราะประธานพูดเองเออเองตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้บ่อยเข้า ๆ คนอื่นในที่ประชุมก็ไม่มีใครอยากพูด และเรื่องบางเรื่องที่ผ่านมาการประชุมแล้วก็หายไปเฉย ๆ เนื่องจากประธานไม่ให้ความสนใจติดตาม

2. ผู้นำแบบเสรีเป็นผู้นำแบบไม่เอาไหน ปล่อยตามเรื่องตามราวไม่ใช่อำนาจควบคุมผู้ได้บังคับบัญชาปราศจากความรับผิดชอบ คอยแต่ลงนามผ่านเรื่องให้พ้นตัวไปเท่านั้น ผู้นำประเภทนี้ มักมีลักษณะดังต่อไปนี้

2.1 ไม่มีความริเริ่ม

2.2 ทำงานโดยปล่อยอะไรไปตามเรื่อง ไม่คำนึงถึงหลักการเหตุผลกฎเกณฑ์กฎระเบียบ ฯลฯ จึงมักไม่ใครจะยุ่งกับใครผู้ได้บังคับบัญชาคนใดจะทำอะไรอย่างไรก็ได้

2.3 ไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างแน่นอน ถ้าเห็นว่าจะขัดต่อระเบียบจะยอมให้เปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ไปได้อย่างง่าย ๆ ตามความคิดของผู้ได้บังคับบัญชาหรือตามความต้องการของผู้บังคับบัญชา

2.4 ไม่มีการประเมินผล

3. ผู้นำแบบประชาธิปไตยเป็นแบบที่ตีที่สุดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นจากคนอื่น ยึดถือความเห็นของกลุ่มเหนือ ความคิดเห็นของตนมีลักษณะการบริหาร ดังนี้

3.1 เปิดโอกาสให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้ใช้ความคิดสามารถมีความคิดสร้างสรรค์ความคิดเห็นและเลือกวิธีปฏิบัติงานของตนเองได้

3.2 จัดสรรแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่ให้ผู้ได้บังคับบัญชารับผิดชอบดำเนินการตามความเหมาะสม

3.3 ให้คำแนะนำแก่ผู้ร่วมงานรับฟังความคิดเห็นกับคำปรึกษาหารือจากผู้ได้บังคับบัญชาทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้นำกับผู้ร่วมงานเป็นการร่วมมือประสานงานอย่างจริงจังและจริงใจ นั่นก็คือเกิดการดำเนินงานเป็นทีมซึ่งจะสามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กรหรือหน่วยงานในที่สุด

สำหรับผู้นำแบบประชาธิปไตยนี้ ผู้ได้บังคับบัญชาจะให้ความนิยมนกย่องรักใคร่เกรงใจแต่ไม่ใช่เกรงกลัวซึ่งตรงกันข้ามกับผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ที่ผู้ได้บังคับบัญชาเกรงกลัวแต่ไม่เกรงใจ

5. พฤติกรรมของภาวะผู้นำ

ผู้นำหรือผู้บริหารย่อมมีความแตกต่างกันไป ตามฐานะบทบาทหน้าที่ของตนที่ได้รับรับผิดชอบทั้งนี้ เป็นเพราะผู้นำมีพฤติกรรมที่แสดงออกในการทำงานโดยยึดหลักการที่แตกต่างกัน อันมีพฤติกรรมเป็นตัวกำหนด

Lippitt and White (1943, อ้างถึงใน กิติ ตยัคคานนท์, 2543, หน้า 25-27)

ได้แบ่งพฤติกรรมไว้ดังนี้

1. ผู้นำแบบอัตตาธิปไตยหรือเป็นผู้นำแบบเผด็จการซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

1.1 ใช้อำนาจตลอดเวลา

1.2 ยึดถือตัวเองเป็นสำคัญรู้ข้อเท็จจริงแต่ผู้เดียวจะนั้นทุก ๆ อย่างจะออกจากตัวเองในว่าการตัดสินใจแก้ปัญหาหรือการวินิจฉัยสั่งการ ก็มักจะเป็นไปหรือเปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์หรือมุงประโยชน์ส่วนตัวตนมากกว่าคนอื่นหรือส่วนรวม

1.3 นโยบายวัตถุประสงค์ เป้าหมาย เป้าประสงค์การจัดระบบงานมาตรฐานการปฏิบัติงานสั่งลงมาจากเบื้องบน

1.4 ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รับจากใครหรือผู้ใดก็ตามจะต้องผ่านหลายขั้นตอน ผู้นำประเภทนี้ จะคิดแล้วคิดอีกกว่าจะวินิจฉัยสั่งการได้ ทำให้งานล่าช้าค้าง

1.5 “ผู้ช่วย” ตามความรู้สึกของผู้นำประเภทนี้จะหมายถึงผู้ได้บังคับบัญชา จึงไม่มีการแข่งขันให้ผู้ช่วยทำงานของหัวหน้างานให้สำเร็จ ไม่ใช่ทำงานของตนเองให้สำเร็จ เนื่องจากมีตำแหน่งของหัวหน้าไม่มีงานของผู้ช่วย

1.6 การตั้งกรรมการเป็นวิธีกระจายความรับผิดชอบ ไปให้ผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อจะได้ฟังความเห็นประธานเกือบเป็นผู้พูดเสียคนเดียวตลอดการประชุมหรือไม่ก็เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดง

ความคิดเห็นแล้ว ประธานก็สรุปเสียเองตามความเห็นของตนเสร็จแล้วที่เวลานั้น เป็นมติของที่ประชุมทั้งที่การประชุมนั้น เกือบจะเรียกว่าเป็นการประชุมของประธานคนเดียว เพราะประธานพูดเองเออเองตลอดเวลาเมื่อเป็นเช่นนี้ บ่อยเข้า ๆ คนอื่นในที่ประชุมก็ไม่มีใครอยากพูด และเรื่องบางเรื่องที่ผ่านมาการประชุมแล้วก็จะหายไปเลย ๆ เนื่องจากประธานไม่ให้ความสนใจติดตาม

2. ผู้นำแบบเสรีเป็นผู้นำแบบไม่เอาไหนปล่อยตามเรื่องตามราว ไม่ใช่อำนาจควบคุม ผู้ใต้บังคับบัญชาปราศจากความรับผิดชอบยกแต่ลงนามผ่านเรื่องให้พ้นตัวไปเท่านั้น ผู้นำประเภทนี้มักมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

2.1 ไม่มีความริเริ่ม

2.2 ทำงานโดยปล่อยอะไรไปตามเรื่องไม่คำนึงถึงหลักการเหตุผลกฎเกณฑ์ กฎระเบียบ ฯลฯ จึงมักไม่ใคร่จะยุ่งกับใครผู้ใต้บังคับบัญชาคนใดจะทำอะไรอย่างไรก็ได้

2.3 ไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างแน่นอน ถ้าเห็นว่าไม่ขัดต่อระเบียบจะยอมให้เปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ไปได้อย่างง่าย ๆ ตามความคิดของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือตามความต้องการของผู้บังคับบัญชา

2.4 ไม่มีการประเมินผล

3. ผู้นำแบบประชาธิปไตยเป็นแบบที่ดีที่สุด ใจกว้างรับฟังความคิดเห็นจากคนอื่น ยึดถือความเห็นของกลุ่มเหนือความคิดเห็นของตนเองมีลักษณะการบริหารดังนี้

3.1 เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ใช้ความคิดสามารถมีความคิดสร้างสรรค์ความคิดเห็นและเลือกวิธีปฏิบัติงานของตนเองได้

3.2 จัดสรรแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชารับผิดชอบ ดำเนินการตามความเหมาะสม

3.3 ให้คำแนะนำแก่ผู้ร่วมงานรับฟังความคิดเห็นกับคำปรึกษาหารือจากผู้ใต้บังคับบัญชาทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้นำกับผู้ร่วมงานเป็นการร่วมมือประสานงานอย่างจริงจังและจริงใจ นั่นก็คือเกิดการทำงานเป็นทีม ซึ่งจะสามารทำให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การหรือหน่วยงานในที่สุด

สำหรับผู้นำแบบประชาธิปไตยนี้ ผู้ใต้บังคับบัญชาจะให้ความนิยมนกย่องรักใคร่เกรงใจ แต่ไม่ใช่เกรงกลัวซึ่งตรงกันข้ามกับผู้นำแบบอัตตาธิปไตยที่ผู้ใต้บังคับบัญชาเกรงกลัวแต่ไม่เกรงใจ

6. ลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิผลสูง หรือประสิทธิผลต่ำ

กิติ ดยัคคานนท์ (2543, หน้า 44-46) กล่าวว่า ผู้ที่มีลักษณะผู้นำพื้นฐานแบบใดแบบหนึ่ง

ที่กล่าวมาแล้วนั้น นอกจากจะสามารถเปลี่ยนไปเป็นอีกแบบหนึ่งได้แล้วนั้น ยังจะสามารถเปลี่ยนให้ดีขึ้น หรือเลวลงได้อีกโดยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่จะเป็นสิ่งห่อหุ้มชั้นที่ 2 จากแบบพื้นฐาน เปลี่ยนให้ดีขึ้น เป็นแบบที่มีประสิทธิผลมากหรือเปลี่ยนเลวลงเป็นแบบที่มีประสิทธิผลน้อยก็ได้ ลักษณะผู้นำจึงมีได้ 3 มิติ ทำให้มีลักษณะผู้นำหรือลักษณะของการบริหารได้ถึง 12 แบบ ดังนี้

ลักษณะผู้นำพื้นฐาน แต่ละแบบสามารถเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นหรือเลวลง ได้อีกลักษณะและแบบ เช่น แบบเอาเกณฑ์ เปลี่ยนแปลงดีขึ้น เป็นผู้ทำงานตามสั่ง ถ้าเปลี่ยนแปลงเลวลง ก็เป็นผู้หนีงาน การเปลี่ยนแปลงลักษณะผู้นำพื้นฐานทั้ง 4 แบบ ดีขึ้นหรือเลวลง ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 รูปแบบภาวะผู้นำ (กิติ ตยัคคานนท์, 2543)

แบบมีประสิทธิผลมาก	แบบพื้นฐาน	แบบมีประสิทธิผลน้อย
ผู้ทำงานตามสั่ง	เอาเกณฑ์	ผู้หนีงาน
นักพัฒนา	สัมพันธ	นักบุญ
ผู้เผด็จการที่มีศิลป์	เอางาน	ผู้เผด็จการ
นักบริหาร	ประสานงาน	ผู้ประนีประนอม

การเปลี่ยนแปลงลักษณะผู้นำหรือลักษณะการบริหารของบุคคลนั้น จะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น หรือเลวลงเมื่อใดก็ได้ เช่น นาย ก เป็นคนมีลักษณะผู้นำแบบเอางานแต่เมื่อเขาได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีหน่วยงานให้ความอบอุ่นทำให้เขารู้สึกมีความสุขสบายใจมากที่สุดที่ได้ทำงานอยู่ในหน่วยงานนี้ผู้บังคับบัญชารักให้ความเป็นกันเองและสนับสนุนผู้ร่วมงาน นาย ก จะเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นเป็นแบบผู้เผด็จการที่มีศิลป์ได้ในทางตรงกันข้ามถ้า นาย ก ไม่ได้มีความสุขหรือความอบอุ่นจากหน่วยงานที่เขาทำอยู่ด้วยผู้บังคับบัญชาที่เป็นคนไม่เอาไหนเอาแต่ใจไม่เห็นใจหรือไม่ให้ความเป็นกันเองกับลูกน้องเลย นาย ก อาจจะเปลี่ยนเป็นเลวลงเป็นคนที่มีลักษณะแบบเผด็จการก็ได้ หรือ นาย ก คนนั้นอาจจะเปลี่ยนแบบจากผู้เผด็จการที่เป็นอยู่แล้วเป็นผู้เผด็จการที่มีศิลป์ก็ได้ ถ้าหน่วยงานนั้นเปลี่ยนผู้บังคับบัญชาที่ดีขึ้น เอาการเอางานเห็นใจให้กำลังใจและให้การสนับสนุนลูกน้อง

จากที่อธิบายมาแล้วจะเห็นได้ว่าลักษณะผู้นำหรือแบบของการบริหารสามารถเปลี่ยนแปลงได้จากแบบหนึ่งเป็นอีกแบบหนึ่งภายในรูปสี่เหลี่ยมหนึ่ง ๆ และยังสามารถเปลี่ยนขึ้นหรือเปลี่ยนลงได้ตามภาพดังกล่าวก็ได้ฉะนั้นทุกคนจึงสามารถจะเปลี่ยนแบบลักษณะผู้นำ

ของตนเองจากแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่งใน 12 แบบนั้น ถ้าผู้หนึ่งรู้ตัวเองว่าเป็นอย่างไร มีลักษณะผู้นำที่ไม่ใคร่จะดี อาจจะเปลี่ยนลักษณะผู้นำ ของตนให้ดีขึ้นเป็นอีกแบบหนึ่งเช่น เป็นผู้นำที่มีลักษณะเอาเกณฑ์ที่สามารถปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น จนเป็นลักษณะประธานได้ และก็สามารถปรับปรุงตัวเองให้มีลักษณะผู้นำที่ดีขึ้นอีกจนเป็นแบบนักบริหารก็ยิ่งได้ ในทางตรงกันข้ามผู้ที่มิได้มีลักษณะการบริหารแบบนักบริหารก็มีโอกาสที่จะตกต่ำลงจนกระทั่ง เป็นผู้หนึ่งงานได้ เช่นเดียวกันถ้าทำตัวไม่ดีและอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่เลว

ลักษณะผู้นำแบบต่าง ๆ นอกจากแบบพื้นฐาน มีดังต่อไปนี้

1. ลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิผลสูง
2. ลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิผลต่ำ
3. ลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิผลสูงมี 4 แบบ (1) ผู้ทำงานตามสั่ง (Bureaucrat)

(2) นักพัฒนา (Developer) (3) ผู้เผด็จการที่มีศิลป์ (Benevolent autocrat) (4) นักบริหาร (Executive)

1. ผู้ทำงานตามสั่ง เป็นลักษณะผู้นำที่เปลี่ยนแบบดีขึ้นจากแบบเอาเกณฑ์

เป็นคนเข้มงวดถือว่าเป็นความสำคัญที่จะต้องทำงานตามกฎระเบียบข้อบังคับและ คำสั่งอย่างเคร่งครัดถูกต้องไม่จำเป็นที่จะต้องมีความคิดเห็นใหม่ ๆ จึงไม่กระตุ้นให้เกิดผลผลิต ใหม่ ๆ พยายามดำเนินงานตามแบบเก่าที่เคยปฏิบัติมาแล้วทั้งสิ้น สนใจในการทำงานแต่ไม่สนใจ ความสำเร็จของงานและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมงานจึงไม่มีการวางแผนงานระยะยาว คนลักษณะนี้ ถ้าเป็นทหารหรือข้าราชการจะประสบความสำเร็จเขามักจะมีคติประจำใจว่า (1) จงทำตามกฎ ข้อบังคับ (2) จงมาดูกันเถอะว่าครั้งก่อนเราทำอย่างไร (3) องค์กรที่ดี คือ องค์กรที่มีระเบียบ ปฏิบัติทุกอย่างพร้อมมูล

2. นักพัฒนาเป็นนักบริหารที่เปลี่ยนแปลงมาจากแบบสัมพันธ์ซึ่งมุ่งที่ตัวคนเป็นหลักเขา จึงมุ่งพัฒนาความรู้วิสัยทัศน์ จูงใจ และพัฒนาบุคคลมีวิสัยทัศน์คนธรรมดาให้เป็นหัวหน้าบางครั้ง ผู้ที่ ถูกเขาพัฒนาก็ไม่รู้ตัวเข้าทำนองปิดทองหลังพระแต่พอเขาย้ายไปแล้วทุกคนจะรู้สึกเสียดายเขา หัวหน้าประเภทนี้บางคนถือว่าการทำงานเป็นเรื่องธรรมดาเหมือนกับการเล่นหรือพักผ่อนมักใช้เวลา ส่วนใหญ่อยู่กับผู้ใต้บังคับบัญชาและมอบหมายให้ผู้ใต้บังคับบัญชารับผิดชอบงานใหม่ ๆ กระตุ้น ให้เขาเป็นตัวของตัวเองควบคุมตัวเองรู้จักรับผิดชอบขยันและมีความคิดสร้างสรรค์จะนั่นลูกน้อง มักจะรักและได้ผลงานดีตลอดมา

3. ผู้เผด็จการที่มีศิลป์เปลี่ยนมาจากแบบเอางานมีความมั่นใจในตัวเอง

มากมีความชำนาญในด้านการสั่งงานอย่างมีศิลป์ผู้รับคำสั่งปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อขุ่นใจทำให้ ผลงานดีมีประสิทธิภาพเป็นลักษณะของผู้เผด็จการแต่มนวลมีศิลปะมักเป็นผู้ทะเยอทะยาน พยายามจะไต่เต้าขึ้นมาจนถึงเป็นผู้บริหารระดับสูงเพราะเป็นคนที่ไม่พยายามปรับปรุงตัวเองโดยอาศัย

ความรู้ พยายามฝึกฝนหาความชำนาญให้แก่ตัวเองอยู่เสมอเป็นคนที่ยึดถือระเบียบข้อบังคับ และงานในหน้าที่เป็นอย่างดีจึงทำงานสำเร็จเป็นส่วนมากบุคคลประเภทนี้ มักพบมากในวงการอุตสาหกรรม

จุดอ่อนของเขายู่ว่าเขาไม่มั่นใจว่าจะทำอะไรจึงจะสามารถใช้คนให้เป็นประโยชน์มากที่สุดทั้งที่มีผลงานเป็นที่น่าพอใจเขาทำงานอย่างเต็มที่แต่ก็แต่ก็ไม่แน่ว่าผู้ใต้บังคับบัญชาพอใจที่จะทำงานหนักเพื่อเขาเสมอไป

4. นักบริหารเปลี่ยนมาจากแบบประสานเป็นลักษณะของหัวหน้าที่มีประสิทธิภาพ ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีทำงานโดยคำนึงถึงความสำเร็จของงานเป็นที่ตั้งรู้จักใช้ความสามารถของลูกน้องให้เป็นประโยชน์มากที่สุดมีความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชาดีมากไม่ใช่อำนาจกดขี่บังคับพยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนงานปรับปรุงงานให้ดีขึ้นมีความคิดริเริ่มและความร่วมมืออยู่เสมอ ทุ่มเทเต็มที่จริงจังขยันอดทน และให้เกียรติลูกน้อง ไม่แย่งเอาผลงาน หรือความดีความชอบของลูกน้องมาเป็นของตน ตรงกันข้ามจะต้องแสดงให้ผู้บังคับบัญชา และผู้อื่นทราบด้วยว่าผลงานที่ขึ้นนั้น เป็นของใครนอกจากการให้คุณแล้ว การให้โทษลูกน้อง ก็เป็นเรื่องสำคัญเมื่อทำผิดก็ต้องลงโทษ จะต้องลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างสมเหตุสมผลไม่ใช่ อารมณ์และจะต้องยุติธรรมถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว ทุกคนจะมีขวัญกำลังใจในการทำงานรักหน่วยงาน และผู้บังคับบัญชามีความสามัคคีและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของงานร่วมกัน (กิติ ตยัคคานนท์, 2543, หน้า 46-47) ลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพดัดแปลงมาจากลักษณะผู้นำพื้นฐานในทิศทางต่ำลง มี 4 ประเภท เช่นเดียวกัน คือ (1) ผู้หนีงาน (Deserter) (2) นักบุญ (Missionary) (3) ผู้เผด็จการ (Autocrat) (4) ผู้ประนีประนอม (Compromiser)

4.1 ผู้หนีงาน เป็นลักษณะผู้นำที่เปลี่ยนมาจากแบบเอาเกณฑ์ในทางเลวลง บริหารงานแบบขาดความสนใจไม่เน้นทางด้านงานและคนมักหนีงานบางที่ขัดขวางการทำงานของคนอื่นหัวหน้างานชนิดนี้ มีอยู่มากมักคิดว่าไม่ได้รับความยุติธรรม ก็เลยละเลยงานในหน้าที่ให้มากที่สุด หรือไม่ทำอะไรเลย ทำให้เสียงาน มักทำให้ทุกอย่างยุ่งยากเลวๆให้ผู้อื่นชะงักงานจะทำงานให้ได้ผลเพียงเท่าที่ป้องกัน ไม่ให้คนอื่นมารบกวนเท่านั้น และจะไม่เกี่ยวข้องกับงานอื่น ทั้งสิ้นไม่ช่วยใครพยายามนำตัวไปพัวพันกับเรื่องของคนอื่นให้น้อยที่สุดเขามักจะมีความคิดว่า

- 4.1.1 เมื่อทำครั้งแรกไม่สำเร็จก็จงเลิกทำมันเสียเลย
- 4.1.2 ผมชอบตำแหน่งนี้แต่ไม่ชอบการทำงาน
- 4.1.3 มันเป็นนโยบายขององค์กรผมไม่มีความเห็น
- 4.1.4 จงคิดดูซิมันจะต้องมีวิธีการทำงานที่ยากกว่านี้

4.1.5 ถ้าพนักงานไม่ได้ก็ทนทำมันไป

โดยธรรมชาติไม่มีหัวหน้างานคนใดจะเป็นคนเช่นนี้มาก่อนมักเกิดขึ้นเพราะองค์การหรือหัวหน้าชั้นเหนือเป็นเหตุแต่เมื่อหัวหน้าคนใดเกิดลักษณะนี้ขึ้นก็มักจะแก้ได้ยากเพราะฉะนั้นในฐานะที่เราเป็นหัวหน้าชั้นสูงต้องหาทางป้องกันไม่ให้หัวหน้างานชนิดนี้เกิดขึ้นในหน่วยงานของเราได้

4.2 นักบุญเปลี่ยนมาจากแบบสัมพันธ์เป็นลักษณะหัวหน้างานที่ใจบุญนึกถึงคนอื่นมากกว่า งานถือว่าความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ในระหว่างผู้ร่วมงานสำคัญกว่าผลผลิตของงาน เขาปรารถนาเป็น “คนดี” โดยไม่ได้แย่งหรือคัดค้านการกระทำผิดใด ๆ เรียกว่าเป็นคนประเภท “ขอรับกรรม” คือ ถือว่าคนที่เป็นใหญ่แล้วไม่สมควรจะโต้เถียงกับใครและถือว่าการโต้เถียงและข้อขัดแย้งไม่อาจแก้ปัญหาได้การบริหารแบบนี้ จะเป็นเหตุทำให้ผลผลิตตกต่ำเพราะไม่เคยแก้ปัญหาเรื่องคนแต่ถ้าเกิดปัญหาเกี่ยวกับคนเขาก็จะหาทางย้ายคน ๆ นั้น ไปเสียเขาถือว่าการทำงานที่ดีที่สุด คือ การดำรงความสงบเรียบร้อยเอาไว้

4.3 ผู้เผด็จการเป็นลักษณะของผู้บริหารที่เปลี่ยนแบบมาจากแบบเอางานหัวหน้างานแบบนี้ มุ่งแต่งานอย่างเดียว ไม่คิดถึงสัมพันธภาพกับใครไว้ใจคนอื่นน้อยมากผู้ร่วมงานไม่รักมีแต่กลัวและจะทำงานให้ตามคำสั่งเท่านั้น หัวหน้างานชนิดนี้ มักคิดว่าคนอื่นไม่ชอบทำงานคอยเลียงานเสมอ ไม่รับผิดชอบ มีความทะเยอทะยานน้อย จึงต้องคอยควบคุมบังคับบัญชาและลงโทษอยู่เสมอ เขามักจะมองผู้ใต้บังคับบัญชาเหมือนเครื่องจักรต้องทำงานตามคำสั่งของเขาแต่อย่างเดียว โดยไม่ต้องคิดเขาเป็นสมองคนอื่น เป็นแต่มือหรือเท้าไม่จำเป็นต้องแสดงความคิดเห็นเขาต้องวางแผนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาคนไหน ไม่เห็นแก่ตัวกับเขาแสดงว่าผู้ใ้้นพยายามโต้แย้งหรือต้องการจะท้าทายเขาเขาจะไม่ยกโทษให้ใครง่าย ๆ

หัวหน้างานแบบนี้ จะทำให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่ผู้ร่วมงานอย่างรุนแรงเกิดกลุ่มต่อต้านทำให้เกิดผู้หนีงานมากผู้ใต้บังคับบัญชาที่กลัวหรือไม่มีโอกาสต่อต้านจะแสดงอาการนบนอบต่อหน้าแต่จะด่าลับหลัง ผู้นำประเภทนี้มักจะแสดงพฤติกรรม ดังนี้

4.3.1 จงทำตามที่ผมสั่ง

4.3.2 อย่าทำอะไรที่เหมือนผม

4.3.3 คุณต้องหยุดพูดและฟังถ้าผมพูด

4.3.4 จงทำตนเป็นคนมีเหตุผลโดยทำตามที่ผมบอก

4.3.5 ถ้าคุณจะให้ผมทำตามข้อเสนอของคุณก็ได้แต่คุณจะต้องออกจากงาน

คุณจะมาใหม่

4.3.6 ผมชอบคนที่เห็นด้วยตลอดกาลบอกก็ครั้งแล้วที่ผมไม่ชอบคำว่า “ไม่”

4.4 ผู้ประนีประนอมเป็นลักษณะผู้นำที่เปลี่ยนมาจากแบบประสานหัวหน้างานแบบนี้ ทราบว่าการมุ่งทำงานให้สำเร็จ และการสร้างสัมพันธภาพ กับผู้ร่วมงานเป็นสิ่งสำคัญ แต่เขาไม่มีความสามารถพอที่จะตัดสินใจลงไปได้ว่า จะทำอะไรหรือไม่ ก็อาจจะผสานความคิดทั้งสองอย่างนี้ เข้าด้วยกันมีลักษณะเป็นคนโลเล และชอบการประนีประนอม ความกดดันบางอย่างจะมีอิทธิพลทำให้เขาต้องตัดสินใจยินดี ที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้น้อยลง มากกว่าที่จะมุ่งผลผลิตในระยะยาว ไม่หวังผลเลิศจากการทำงานเพียงต้องการให้งานดำเนินไปเรื่อย ๆ เชื่อว่าผลงานที่ดีที่สุดเป็นเพียงความฝันเท่านั้น เขาจะเป็นผู้เสนอแนะแต่ไม่เคยทำอะไรจริงจัง ซึ่งเรามักจะเรียกว่าผู้ทำงานด้วยปาก เขาคิดว่าการวางแผนงานจะต้องใช้วิธีประนีประนอมเขา สนใจเฉพาะสิ่งที่จะทำให้งานเดินเขาไม่ยุ่งกับใคร และใครก็ไม่ยุ่งกับเขา เขามักจะถูกมองว่าเป็นคนที่มีการตัดสินใจไม่ดี และเป็นคนที่ยอมให้แรงกดดันจากภายนอกมาบีบตนเองมากเกินไป เขามักจะถือคติว่า

4.4.1 ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้พูดเขาจะได้คิดว่าเขาได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยเหมือนกัน

4.4.2 ถ้าหลอกเขาได้บางครั้งก็นับว่าดีแล้ว

Reddin (1969 อ้างถึงใน กิติ ตยัคคานนท์, 2543, หน้า 52) กล่าวว่า มนุษย์มีลักษณะผู้นำพื้นฐาน 4 แบบ ผู้ที่มีลักษณะผู้นำแบบหนึ่งสามารถเปลี่ยนไปเป็นอีกแบบหนึ่งได้และยังสามารถเปลี่ยนกลับมาเป็นแบบเดิมหรือเปลี่ยนไปเป็นแบบอื่นต่อไปอีกก็ได้ใน 4 แบบนั้น ลักษณะผู้นำพื้นฐานทั้ง 4 แบบนั้นสามารถเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นเป็นลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิผลสูงได้อีก 4 แบบหรือเปลี่ยนในทางเลวลงได้อีก 4 แบบทำให้มองเห็นลักษณะผู้นำได้เป็น 3 มิติและมีลักษณะผู้รวมเป็น 12 แบบจึงทำให้ผู้ที่มีลักษณะผู้นำแบบหนึ่งเปลี่ยนไปหรือ กลับมาใน 12 แบบนั้น ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวเองการศึกษาอบรมสั่งสอนและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

7. ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเป็นผู้นำ หรือภาวะการเป็นผู้นำเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปมานานแล้วซึ่งภาวะ การเป็นผู้นำถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารเพราะช่วยทำให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรซึ่งการศึกษาจากนักวิชาการต่าง ๆ สามารถสรุปแนวทฤษฎีได้เป็น 4 กลุ่มทฤษฎี ดังนี้

7.1 ทฤษฎีคุณลักษณะความเป็นผู้นำ (Trait theory)

ทฤษฎีนี้ เป็นแนวคิดดั้งเดิม โดยมีความเชื่อว่าผู้นำมีลักษณะของผู้นำอยู่ในตัวเอง บุคคลเกิดมาพร้อมกับความเป็นผู้นำมีการศึกษาวิจัย ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวที่ผู้นำควรจะมี เช่น รูปร่างหน้าตา สติปัญญา บุคลิกภาพ เป็นต้น แต่งานวิจัยเหล่านี้ ก็ไม่สามารถระบุคุณลักษณะที่แบ่งแยกระหว่างผู้นำกับผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำได้ จึงไม่เป็นที่นิยมที่จะศึกษาภาวะผู้นำตาม

แนวทฤษฎีนี้

7.2 ทฤษฎีพฤติกรรมความเป็นผู้นำ (Behavioral theory of leadership)

แนวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยโอไฮโอ (Ohio state studies) มหาวิทยาลัยโอไฮโอ ได้ทำการวิจัยพฤติกรรมของผู้นำโดยพัฒนาแบบสอบถามที่เรียกว่า Leader behavior description questionnaire (LBDQ) และพบว่าพฤติกรรมผู้นำสามารถอธิบายได้ 2 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยมุ่งคน (Consideration) หมายถึงพฤติกรรมผู้นำที่เน้นเรื่องความไว้วางใจต่อกันเคารพซึ่งกันและกันให้การสนับสนุนมีมิตรภาพและมีความอบอุ่น (2) ปัจจัยมุ่งงาน (Initiating structure) ผู้นำแบบนี้มุ่งที่การจัดระบบการทำงานระบุบทบาทที่ชัดเจนของผู้ปฏิบัติงานจัดวางรูปแบบระบบการทำงานและขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน

แนวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยมิชิแกน (Michigan studies)

Likert (1961) แห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้ทำการศึกษารูปแบบผู้นำ โดยแบ่งผู้นำออกเป็น 2 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบผู้นำแบบเน้นคน (Employee-oriented leaders) ผู้นำแบบนี้จะทำงานโดยให้ความสนใจที่ตัวผู้ปฏิบัติงานจะให้ความสนใจต่อปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน มุ่งเน้นการทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน และเน้นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคล (2) รูปแบบผู้นำแบบเน้นงาน (Job-oriented leaders) ผู้นำแบบนี้จะมุ่งทำงานโดยเน้นที่ใช้ระบบการควบคุมงานสร้างกฎระเบียบ และข้อบังคับในการปฏิบัติงานจึงทำให้ผู้ปฏิบัติงานไม่มีอิสระในการทำงาน และมีความรู้สึกเหมือนถูกบังคับทำให้ขวัญในการปฏิบัติงานต่ำ Likert สรุปว่า รูปแบบผู้นำที่มีประสิทธิภาพนั้น คือ ผู้นำที่ให้ความสนใจกับผู้ปฏิบัติงานและพยายามสร้างทีมงานเพื่อให้การทำงานนั้น บรรลุวัตถุประสงค์

7.3 ทฤษฎีตาข่ายการบริหาร (Managerial grid theory)

Robert and Jane (1964) เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ เขากล่าวว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องเน้นทั้ง (Concern of production) และเน้นทั้งคน (Concern of people) ทฤษฎีตาข่าย การบริหาร แบ่งรูปแบบการบริหารออกเป็น 5 รูปแบบ คือ

7.3.1 ผู้นำแบบมุ่งเน้นงาน (Impoverished authority-compliance) ผู้นำแบบนี้จะมุ่งเน้นงานมากกว่าเน้นคน มุ่งแต่ทำงานให้สำเร็จโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของคน จะเข้มงวดต่อวิธีการทำงานและระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด รูปแบบการบริหารงานจะเป็นแบบการใช้อำนาจและต้องการให้ผู้ที่บังคับบัญชาเชื่อฟัง

7.3.2 ผู้นำแบบมุ่งเน้นคน (Country club management) ผู้นำแบบนี้ตรงกันข้ามกับแบบมุ่งเน้นงาน โดยจะเน้นคนเป็นหลัก เน้นงานน้อยและจะเน้นการรักษาสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ราบรื่นต้องการให้ผู้ที่บังคับบัญชาเกิดความพึงพอใจ

ในการปฏิบัติงาน

7.3.3 ผู้นำแบบปล่อยปละละเลย (Improvised management) ผู้นำแบบนี้ มีความสนใจต่ำมาก ทั้งงานและคน มักจะบริหารงานในลักษณะทำงานประจำไปเรื่อย ๆ ไม่มี จุดมุ่งหมาย ต้องการเพียงแค่ให้ตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรเท่านั้น

7.3.4 ผู้นำแบบเดินสายกลาง (Middle of the road management) ผู้นำแบบนี้ เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับงาน และคนในระดับปานกลาง เป็นบุคคลที่ชอบประนีประนอมจะสร้าง ผลงานในระดับปานกลาง เขาจะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไป โดยไม่มีการคาดหมายที่สูงมากนัก

7.3.5 ผู้นำแบบทีมงาน (Team management) ผู้นำแบบนี้ มุ่งเน้นทั้งงานและคน เน้นการร่วมมือกันทำงานและมุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม เน้นบรรยากาศการทำงานที่ช่วยเหลือกัน ไว้วางใจกันและเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อให้งานประสบความสำเร็จ เบลคและมูทอน เสนอว่า ผู้นำ ที่ดีที่สุด คือ ผู้นำแบบทีมงาน ซึ่งให้ความสนใจมากทั้งงานและคน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จสูงสุด ในการบริหารงาน

7.4 ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ (Contingency of situational theory of leadership) รูปแบบภาวะผู้นำเชิงต่อเนื่อง (Continuum of leadership behavior)

Tannenbaum and Schmidt (1961) เป็นนักทฤษฎีกลุ่มแรก ที่ชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้ แบบความเป็นผู้นำ ซึ่งได้แก่ (1) แรงกดดันทางผู้บริหาร (2) แรงกดดัน ทางผู้ใต้บังคับบัญชา และ (3) แรงกดดันทางสถานการณ์แทน Tannenbaum and Schmidt (1961) ได้สร้างแบบจำลองเชิงต่อเนื่องของพฤติกรรมผู้นำที่เกี่ยวข้องกับระดับของอำนาจหน้าที่ ที่ผู้บังคับบัญชาใช้และความเป็นอิสระที่ให้แก่อำนาจผู้บังคับบัญชาถ้าผู้นำเน้นที่ผู้บริหาร (Leader-centered) ก็จะเป็นลักษณะที่มีการควบคุมในระดับสูง ให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาน้อย แต่ถ้าผู้นำ เน้นที่ผู้ใต้บังคับบัญชา (Employee-centered) ก็จะเป็นลักษณะที่ให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาสูง และมีการควบคุมในระดับต่ำตามทัศนคติของแทนเนมบัมและชนิคท์ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ไม่ใช่ผู้นำแบบเผด็จการ หรือแบบประชาธิปไตย แต่เป็นผู้นำที่ต้องมีความยืดหยุ่น สามารถเลือกใช้ แบบความเป็นผู้นำอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่

7.5 ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformation leadership theory)

แนวคิดทฤษฎีนี้ เริ่มต้นตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้น มาซึ่งทฤษฎีนี้ ได้บ่งบอกถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล โดยผู้นำจะมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงเรื่องค่านิยมคุณธรรม มาตรฐานและการมองเห็นไกลไปในอนาคต ผู้นำเชิงปฏิรูปจะให้ความสำคัญต่อการประเมิน เพื่อทราบถึงระดับแรงจูงใจ ของผู้ตามแล้วพยายามหาแนวทางตอบสนองความต้องการและปฏิบัติ ต่อผู้ตามด้วยคุณค่าความเป็นมนุษย์โดยสาระของทฤษฎี แล้วภาวะผู้นำแบบเชิงปฏิรูปจะกว้างขวาง

ครอบคลุมแนวคิดของภาวะผู้นำโดยเสน่ห์ (Charismatic leadership) ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ (Visionary leadership) รวมทั้งภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรม (Cultural leadership) ด้วยภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปจึงเป็นทฤษฎีภาวะผู้นำ ที่สามารถใช้ในการอธิบายกระบวนการอิทธิพลได้อย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ระดับจุลภาค ระหว่างผู้นำกับผู้ตามเป็นรายบุคคลไปจนถึงระดับมหภาคระหว่างผู้นำกับบุคคลากรทั้งองค์กร ตลอดจนทั้งระบบวัฒนธรรมแม้ว่าโดยบทบาทหลักของผู้นำเชิงปฏิรูปก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นในองค์กรก็ตามแต่ตลอดเส้นทางของกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผู้นำกับผู้ตามจะผูกพันต่อกันอย่างมั่นคงทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปแบบเปลี่ยนสภาพได้รับการยอมรับว่ามีความสอดคล้องกับสถานการณ์ของโลกในยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทฤษฎีหนึ่งในปัจจุบันภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปมาจากแนวความคิดของนักวิชาการหลายคน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำแบบเชิงปฏิรูป เป็นแนวคิดล่าสุดแนวคิดหนึ่ง ที่มีมุมมองต่อภาวะผู้นำค่อนข้างกว้างขวาง เป็นการอธิบายถึงกระบวนการว่าผู้นำจะสามารถสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ตามเพื่อให้คนเหล่านั้น ทำงานให้บรรลุผลดียิ่งขึ้น ได้อย่างไรแนวคิดนี้ จึงย้ำถึงความจำเป็นที่ผู้นำจะต้องมีความเข้าใจและสามารถปรับตัว ให้สอดคล้องกับความต้องการและแรงจูงใจของผู้ตามผู้นำแบบเชิงปฏิรูป ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำของการเปลี่ยนแปลงได้วิธีแสดงบทบาทที่เป็นตัวอย่างที่ดี แก่ผู้อื่นเป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์และทำวิสัยทัศน์ ให้เกิดความชัดเจนไปสู่การปฏิบัติให้กับองค์กรเป็นผู้กระจายอำนาจตัดสินใจ ให้ผู้ตามเพื่อสามารถปฏิบัติได้มาตรฐานสูง เป็นผู้วางตนได้เหมาะสม จนเป็นที่ไว้วางใจแก่ผู้อื่นและเป็นผู้ที่สามารถสร้างความเข้าใจได้ในทุกประเด็นที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตขององค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนา

1. การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนา

ในอัครกัณฐสูตร ได้กล่าวถึงการกำเนิดของผู้นำไว้ว่า การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนานั้น มีการวิวัฒนาการมาเป็นขั้น ๆ จากสมัยที่โลกพินาศ มีสัตว์ผู้มีบุญได้ไปเกิดในชั้นอภิสรรพหมีปิติเป็นอาหาร ไม่มีเพศ มีรัศมีอยู่ในวิมาน เมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ ๆ ยังมีน้ำปกคลุมทั่วไปจักรวาล มีดมนไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงดาวไม่มีกลางวันกลางคืนต่อมาเกิดพื้นดินลอยขึ้นอยู่บนผิวน้ำ (วันดิน) มีสี มีกลิ่น และและรสดี จึงชิมชิมดู พวกอื่น ๆ จึงชิมชิมตามเกิดจิตใจในรส ความอยาก (ตัณหา) จึงเกิดขึ้นทำให้ร่างกายหยาบรัศมีหมดไปเกิดมีดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ขึ้นมาแทนเกิดดวงดาวต่าง ๆ เต็มท้องฟ้ากลางวันกลางคืนจึงมีขึ้นตามกันเหมือนสัตว์เหล่านั้นกินวันดินเป็นอาหารร่างกายก็เปลี่ยนเป็นแข็งกล้าขึ้นทั้งผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่าง บางพวก

มีผิวพรรณงามบางพวกไม่งามทำให้เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามขึ้นจวนคืนจึงหายไปต่างพากัน
 บ่นเสียดาย แล้วก็เกิดสะกิดดินที่สมบูรณ์ด้วยสีกลิ่น และรสขึ้นมาแทนใช้กินเป็นอาหารได้
 แต่เมื่อกินเข้าไปแล้วร่างกายเกิดความหยาบกระด้างยิ่งขึ้นความทรมานของผิวก็ปรากฏชัดขึ้น
 เกิดการดูหมิ่นถือตัว เพราะเหตุผิวพรรณนั้นมากขึ้น สะกิดดินก็หายไป เกิดเครื่องดิน ที่มีลักษณะ
 คล้ายเถาผักบุ้ง สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และรส ขึ้นแทนใช้กินเป็นอาหาร ได้ความหยาบกระด้าง
 ของกาย และความทรมานของผิวพรรณ ก็ปรากฏมากขึ้น เกิดการดูหมิ่น ถือตัว เพราะเหตุผิวพรรณ
 นั้นมากขึ้น เครื่องดินก็หายไป ข้าวสาลีไม่มีเปลือก มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารเกิดขึ้นแทน ข้าวนี้
 เก็บเกี่ยว เข้าก็แก่แทนขึ้นมาอีก เก็บเข้า เย็นก็แก่แทนขึ้นมาอีก ไม่ปรากฏความพร่องเลย
 ความหยาบกระด้างของกาย และความทรมานของผิว ก็ปรากฏมากขึ้น ทำให้สัตว์โลกตกต่ำในด้าน
 ความคิดและจิตใจเกิดความยึดมั่นถือมั่น ความแตกต่างซึ่งแต่เดิมไม่ปรากฏชัดเจน เพราะปราศจาก
 รูปร่าง ก็เริ่มเกิดขึ้นลักษณะที่แตกต่างทางผิวพรรณนี้ เริ่มจะเป็นมูลเหตุให้แบ่งแยก กำหนด
 ความสูงต่ำ เกิดทิฐิ ในวรรณะ และร่างกาย มีพัฒนาการมาเรื่อย ๆ จนเริ่มปรากฏเป็นเพศชาย
 เพศหญิง มีการแข่งเส่งกันเองในกลุ่มขึ้น มีการเสพเมถุนตามสัญชาตญาณ เมื่อสัตว์อื่นเห็น
 จึงขวางป่าด้วยสิ่งของต่าง ๆ จึงเริ่มมีการสร้างบ้านเรือนขึ้น เพื่อปิดบังอสังกรรม มีข้อความปรากฏ
 ในอัครัญญสูตรว่า “สมัยนั้นเหล่าสัตว์ผู้เสพเมถุนธรรมไม่ได้เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิมิตตลอด
 1 เดือนบ้าง 2 เดือนบ้าง เนื่องจากสัตว์เหล่านั้น ต้องการเสพอสังกรรมเกินเวลา ต่อมาจึงพากัน
 สร้างเรือนขึ้น เพื่อปกปิดอสังกรรมนั้น” เมื่อมีกามความเกียจคร้านจึงเกิดขึ้นและมีบุคคลผู้หนึ่ง
 คิดหาวิธีแห่งความสะดวกสบายให้กับชีวิตโดยการนำเอาอาหารมากักตุนไว้ดังข้อความที่ปรากฏใน
 พระสูตรต่อไปว่าครั้งนั้น สัตว์บางพวกเกิดความเกียจคร้านขึ้น จึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า
 “ท่านผู้เจริญเรานี้ ช่างลำบากเสียจริงที่ต้องไปเก็บข้าวสาลีมา เพื่อเป็นอาหารทั้งในเวลาเย็นสำหรับ
 อาหารเย็น ทั้งในเวลาเช้า สำหรับอาหารเช้า ทางที่เราควรนำข้าวสาลีมาครั้งเดียว ให้พอเพื่อ
 เป็นอาหารเช้าและอาหารเย็น” เมื่อมีการนำอาหารมากักตุนเอาไว้ทำให้เกิดการเลียนแบบ ดังนั้น
 เมื่อมีการเก็บกักตุนอาหารไว้มาก ๆ จึงเกิดการขาดแคลนสัตว์เหล่านั้น ปรึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้น
 จากการขาดแคลนและหาวิธีแก้ไขจนนำไปสู่การแบ่งปันเขตแดนกันว่า ท่านผู้เจริญ บาปกรรม
 ปรากฏชัดแล้วในกาลก่อนพวกเรานี้ก็คิดอะไรก็ได้ สมความปรารถนามีข้าวสาลีเป็นอาหารดำรง
 อยู่ได้นานแสนนานเพราะบาปอกุศลกรรมอันเลวปรากฏขึ้นแก่พวกเราข้าวสาลีนั้น จึงกลายเป็นข้าว
 มีราห่อหุ้มเมล็ดบ้างมีเกลบบหุ้มเมล็ดบ้างทางที่ดีพวกเรามาแบ่งข้าวสาลี และปักปันเขตแดนกัน
 เสียเถิด ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงแบ่งข้าวสาลี และปักปันเขตแดนกัน เมื่อมีกามมีความเกียจคร้าน
 มีความเห็นแก่ได้เกินควร จนเกิดการขาดแคลนปัจจัย

ในด้านต่าง ๆ เรื่อยมาจนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง อธรรม ที่ทำลายความปกติสุขดั้งเดิมของชีวิตและสังคม จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการประพฤติดัว ของสัตว์นั้น และเมื่อมีการยึดครองจึงเกิดมีการละเมิดสิทธิกันขึ้น และได้พากันดักเตือนห้ามกระทำ อีกสัตว์บางพวกทนไม่ไหว จึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ ขึ้นสัตว์ที่มีความคิด กลุ่มหนึ่งได้ปรึกษากันโดยกล่าวถึงปัญหาว่าบาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏการดิเตียน จักปรากฏการพูดเท็จ จักปรากฏการฉ้อ ถ้อทมิท้าว จักปรากฏทางที่ดี พวกเราควรสมมุติ แต่งตั้ง สัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้ที่ควรกล่าว ที่ควรว่า กล่าวให้เป็นผู้ดีตนบุคคลที่ควรดิเตียน พวกเราจักแบ่งข้าวสาทิให้แก่ผู้นั้นด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็น ที่จะต้องมีเจ้าหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สิน ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากมหาชนได้รับการขนานนามว่า “มหาสมมติ” มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองอาณาเขตกว้างใหญ่ ได้ขนานนามว่า “กษัตริย์” เพราะเป็นใหญ่ในนาโดยมีหัวหน้า (ผู้นำ) นั้น เป็นผู้มึคุณธรรม ยังความพอใจให้เกิดขึ้น แก่คนเป็นอันมาก จึงเรียกว่า “ราชา” การเกิดผู้นำในทางพระพุทธศาสนา จึงปรากฏมีขึ้นด้วย ประการดังกล่าว

2. ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะของธรรมราชา และลักษณะของเทวราชา

2.1 ลักษณะของธรรมราชา

ตามหลักของพระพุทธศาสนาผู้นำที่ได้ชื่อว่า ราชา (King) คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลาย ให้ยินดีด้วย ทศพิธราชธรรม ดังนั้น ผู้นำที่เป็นธรรมราชา จึงหมายถึง ผู้นำ ทรงไว้ซึ่งความรู้ ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า กษัตริย์ (ผู้นำ) มิใช่เป็นเทวราช (God king) แต่เป็นเพียง มนุษย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการ ที่ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้ปกครอง ในลักษณะ ของสัญญาประชาคม การได้มาซึ่งอำนาจของผู้ปกครองมาจากความยินยอมของประชาชน เป็นการมอบให้ชั่วคราว เพื่อทำหน้าที่บางประการแทนประชาชน ดังนั้น ความชอบธรรมในอำนาจ การปกครอง ซึ่งหมายถึง การยอมรับในสิทธิอำนาจ ในการปกครองผู้นำ โดยประชาชน จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำควร จะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา จากการศึกษาที่สังคมอินเดีย ขณะที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้น เป็นสังคมที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ ที่มีอำนาจในการปกครอง อาจจะเรียกว่ามีการปกครอง แบบสามัคคีธรรม ลักษณะสำคัญของพุทธธรรมที่แสดงถึง ความเป็นพระราชา มีความหมาย ตามศัพท์ประกอบคำอธิบาย ดังนี้ (1) คำว่า “ธรรม” หมายถึง ความถูกต้องดีงามยุติธรรม (2) คำว่า “ราชา” หมายถึง กษัตริย์ที่ปวงชนนิยมชมชอบ เพราะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วย

ความยุติธรรมจะนั้นกษัตริย์องค์ใดไม่ประพฤติธรรม นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชนกษัตริย์องค์นั้น ก็จะไม่ได้รับการขนานนามว่าราชา ในขณะที่ธรรมตามหลักพุทธธรรม แสดงความเป็นสากลที่ทุกคนพึงปฏิบัติธรรม อย่างเดียวกัน ใครปฏิบัติได้มากก็อยู่ในฐานะสูงยิ่ง อยู่ในฐานะสูงก็ยิ่งเป็นที่หวังว่าจะต้องประพฤติให้สูงตาม ไปด้วย หากประพฤติคนไม่อยู่ในธรรม ก็จะถูกลูกโลกตำหนิยิ่งกว่า เมื่อคนวรรณะ ต่ำประพฤติผิดกษัตริย์ จึงต้องประพฤติธรรมและเผยแพร่ธรรมซึ่งก็ต้องรวมหน้าที่เป็น พระอัครศาสนูปถัมภกไปด้วยโดยปริยาย กษัตริย์ในความหมายเช่นนี้ จึงได้ ชื่อว่าเป็นธรรมราชาศาสนาพราหมณ์ ผนวกความเชื่อเรื่องเทพเจ้า เข้ากับลักษณะของกษัตริย์ และโยจวรรณะกษัตริย์ เข้ากับพระผู้เป็นเจ้า จึงเกิดความคิดแบบเทวราชา ดังกล่าวมาแล้ว

ส่วนพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกัมภีร์พระเวท จึงไม่ยอมรับการเกิดวรรณะจากพระผู้เป็นเจ้า และมีได้ให้ฐานะอันสำคัญแก่เทพเจ้าทั้งหลาย หากแต่กำหนดว่าความเป็นเทพก็เกิดจากบุญอันบุคคลได้ กระทำคนธรรมดาที่อาจสูงส่งเท่าเทพและพรหมได้ หากประพฤติธรรมสูงพอ ดังนั้น พระเจ้าแผ่นดินที่ดีจึงเป็นสมมติเทพ คือ เทียบได้กับเทพในแง่การปฏิบัติธรรมและมีสิทธิในการปกครองเพราะคุณธรรมดังกล่าว หากปราศจากคุณธรรมเมื่อใด ผู้อื่นก็มีสิทธิโค่นล้มเสียได้ ดังนั้น ธรรมราชาจึงปกครองโดยเน้นการปฏิบัติตามธรรม และสอนผู้อื่นให้ประพฤติธรรม มากกว่าปล่อยให้ประชาชนเดือดร้อน แล้วใช้อำนาจปราบปรามเมื่อประชาชนทำผิด ยิ่งกว่านั้น นอกจากธรรมราชาไม่ถืออำนาจเป็นเครื่องมือปกครองแล้ว ยังทรงควบคุมพระองค์มิให้ลุแก่อำนาจ หรือให้ความสำคัญแก่ฐานะอันสูง ของพระองค์ยิ่งกว่าความสุขของประชาชน ดังจะเห็นได้จาก พรหมวิหารธรรม และธรรมหลายข้อในทศพิธราชธรรม คือ ความอ่อนโยน ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียนความหนักแน่นในธรรมเมื่อกษัตริย์ปฏิบัติพระองค์ตามธรรมดังกล่าวนี้แล้ว ย่อมใช้อำนาจในทางที่ไม่เป็นธรรม แม้จะทรงพระราชอำนาจอยู่สักเพียงใดก็ตาม การเน้นลักษณะของผู้นำที่ดีนี้ อาจเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เพียงพอแล้วสำหรับการปกครองแคว้นแคว้นต่าง ๆ

2.2 ลักษณะของเทวราชา

พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของกษัตริย์ในแง่ที่เป็นเทพเจ้าโดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของประชาชน ไม่ใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ตามความเข้าใจ ของลัทธิพราหมณ์ เพราะพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ท่ามกลางประเพณีนิยมอินเดียโบราณ ถูกครอบงำด้วยลัทธิพราหมณ์ แต่ไม่ทั้งหมด ซึ่งพระพุทธศาสนา ยังคงมีจุดยืนความเป็นตัวของตัวเอง โดยให้เหตุผลอธิบายการเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ตามหลักพุทธธรรม ได้แสดงถึงเทพเจ้า 3 ประการ ดังนี้

2.2.1 สมมติเทพ (God by convention) เทพเจ้าโดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของมวลมนุษยโลกซึ่ง หมายถึง กษัตริย์ทรงเป็นเทพที่อยู่เหนือมนุษย์ด้วยธรรม

2.2.2 อุปปัติเทพ (God by rebirth) เทพเจ้าโดยกำเนิด คือ สถิตอยู่บนสวรรค์

2.2.3 สุทธิเทพ (God by purification) เทพเจ้าโดยความบริสุทธิ์ซึ่งเกิดจากการกระทำของตนเอง อันได้แก่ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ลักษณะสำคัญของผู้นำในฐานะเทวราชา คือ การยกอำนาจสิทธิ์ขาดให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบปราปราม เหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบดำเนินการบริหารกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือสมาชิกภายใต้การดูแลบนพื้นฐานของหลักพุทธธรรมพระองค์ผู้เป็นเทวราชาจะมีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ คือ มีความกล้าหาญเฉพาะในสิ่งที่เป็นธรรมตามทศพิธราชธรรม สิ่งที่เหมาะสมในเทวราชาและธรรมราชามิใช่เพียงสถานะสูงสุด ในสังคมแต่ขึ้นกับเงื่อนไขที่เท่าเทียมกันกับทุก ๆ คนในฐานะสมาชิกร่วมอยู่ในสังคม คือ การประพฤติธรรมในฐานะผู้นำ คือ พันธกรณีในการดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ ดังนั้น ประชาชนคนธรรมดา ถ้ากระทำความดีก็อาจได้รับการยกย่อง ยอมรับนับถือ สมมติเป็นเทพได้ ได้แก่ กษัตริย์ในยุคหนึ่งนั่นเอง เป็นการปฏิรูปความคิดของลัทธิพราหมณ์ ในแง่ที่ว่าคนธรรมดาก็อาจเป็นเทพเจ้าได้ ถ้าเขาปฏิบัติตนเป็นคนดีจนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนโดยทั่วไป

3. หลักธรรมของผู้นำในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมของผู้นำเป็นแนวทางหนึ่ง ที่สามารถนำมาแก้ปัญหาจริยธรรมของผู้นำ เนื่องจากเป็นหลักที่ทำให้เกิดพัฒนาการที่ดี แก่ผู้นำผู้ปกครอง และผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่าง ๆ ซึ่งผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องมีหลักธรรมในการเป็นผู้นำ และคุณสมบัติของผู้นำที่ดีนั้นหมายถึง ความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเอง ทั้งทางร่างกายจิตใจความรู้และความสามารถพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จ ผู้นำไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่างทำทุกอย่างเพราะสามารถหาคนอื่นที่ชำนาญด้านนั้น ๆ มาช่วยงานได้จากภาวะความเป็นผู้นำดังกล่าว สะท้อนถึงภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำทุกระดับ นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นเรื่องความอยู่รอด และเสถียรภาพขององค์กร และประเทศชาติโดยรวมด้วย ดังจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ที่ว่า “บ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมือง มีความปกติสุขเรียบร้อย จึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดีให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจไม่ทำความเดือดร้อนวุ่นวายได้ ”

จากพระบรมราโชวาทข้างต้น จะเห็นคุณสมบัติของผู้นำในการบริหารประเทศที่สำคัญ คือ บุคคลนั้นต้องเป็นคนดี ซึ่งคนดีในที่นี้สามารถศึกษาได้จากคุณสมบัติของผู้นำ ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะทำหน้าที่ผู้นำต้องได้รับ

การพัฒนาตามกระบวนการของการพัฒนามนุษย์ จนมีความสามารถและยอมรับหลักการปฏิบัติ ตามคุณธรรมของผู้มาได้ และจะเน้นในเรื่องการปกครองตนเอง เป็นอันดับแรก เนื่องจากการจะเป็นผู้นำได้นั้น ต้องปกครองตนเองให้ได้เสียก่อนดังพุทธพจน์ ที่ว่าบุคคลพึงยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันสมควรก่อน แล้วพึมพำสอนผู้อื่นในภายหลังบัณฑิตประพตติตนอย่างนี้ แล้วพึงไม่เสรำหมอง เมื่อฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไป ตรงโคหมคนั้น ฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงจันใดในหมู่มนุษย์ก็จันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้น ประพตติชอบธรรมหมู่ประชาชนนอกนั้น ก็พลอยดำเนินตามทั้งแวันแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม จะเห็นได้ว่าการจะเป็นผู้นำให้บุคคลอื่นทำตาม หรือมีความเชื่อมั่น ผู้นำต้องสามารถ นำการกระทำได้จะไม่ถูกดำเนินในภายหลังหลักการดังกล่าวจึงเป็นการสอน ให้คนมีภาวะผู้นำในตนเองหรือพัฒนาตนเอง ให้ก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำและการพัฒนาตนเองนั้น ต้องพัฒนาทั้งกาย วาจาและใจ คือ ไม่คิดชั่วพูดชั่วและทำชั่ว ที่เป็นเหตุแห่งความเดือดร้อน แก่ตนเองและสังคม เพียงแค่นี้ยังไม่พอต้องทำในสิ่งที่ถูกธรรม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตน และส่วนรวมด้วย และการจะพัฒนาตนเอง ตามกระบวนการดังกล่าวได้ ต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนา จิตใจปลูกฝังคุณธรรม ให้มีในจิตสำนึกควบคุมตนเองได้พระพุทธศาสนา ถือว่าผู้นำต้องเอาชนะใจ ของตนเองเสียก่อน เมื่อสามารถชนะใจของตนได้ก็ชื่อว่าเอาชนะสิ่งอื่นได้ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคล ชนะหมู่มนุษย์ตั้งล้านคนในสมรภูมียังไม่เชื่อว่าเป็นผู้ชนะสงครามอย่างเด็ดขาดคนที่ชนะตนเอง ได้เพียงคนเดียวนี้จึงเชื่อว่าเป็นผู้ชนะสงครามได้อย่างเด็ดขาด” การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรม เป็นสำคัญเพราะถือว่าเมื่อผู้มีความดีแล้ว ประชาชนย่อมอยู่เป็นสุขคุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้น เป็นหลักของการบริหารที่ดีเรียกว่า ธรรมาธิปไตยหมายถึงการบริหารโดยถือธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัดฐานหลักการ (Principle) และคุณธรรม (Virtue) เป็นแนวทางในการบริหาร และการบริหารนั้นต้องใช้ทั้ง พระเดชและพระคุณหรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้ง น้ำใจและผลของงาน ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่ามีลักษณะใช้ ทั้งพระเดช และพระคุณ ดีเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรดีหรือชี้ข้อผิดข้อถูกซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎกผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับ ยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดีโดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎหมายเถรสมาคม และระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังฆมณฑลหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้การบริหาร ลุล่วงไปด้วยดี และมีประสิทธิภาพนั้นมี ดังนี้

4. หลักราชสังคหวัตถุ

ราชสังคหวัตถุ คือ การทำนุบำรุงทวยราษฎร์ให้ประชาชาติดำรงอยู่ในเอกภาพ และสามัคคีด้วยหลักธรรมที่เรียกว่าราชสังคหวัตถุ (หลักการสงเคราะห์ประชาชนของพระราชา)

4 ประการ คือ

4.1 สัสสมณะ คือ ฉลาดบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร รู้จักส่งเสริมการเกษตรกรรม ให้อุคสมบูรณ์ โดยเข้าไปศึกษาถึงสภาพปัญหาและความต้องการ ของราษฎรเพื่อแสวงหาแนวทาง ที่เหมาะสมและดำเนินการสงเคราะห์ หรือช่วยเหลือให้เกิดผลต่อไป

4.2 ปุริสเมชะ คือ ฉลาดบำรุงข้าราชการให้กำลังใจเจ้าหน้าที่ ข้าราชการผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ส่งเสริมคนดี มีความสามารถ และจัดสวัสดิการที่ดี

4.3 สัมมาปาสะ คือ ผูกประสานปวงประชา คือ ฉลาดในการแก้ปัญหาสังคมรู้จัก ผูกน้ำใจประชาชน ด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น การจัดกองทุนให้กู้ยืม โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ เป็นต้น เพื่อนำไปประกอบอาชีพต่าง ๆ ทั้งในด้านอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม เป็นต้น

4.4 วาชเปยยะ คือ ความมีวาจาอันคุณคือน้ำใจรู้จักพูดจาปราศรัยยกย่องเชิดชูชี้แจง แนะนำรู้จักถามทุกข์สุข ของราษฎรทุกชั้นแม้ปราศรัย ก็ไพเราะน่าฟังทั้งประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐาน มีประโยชน์เป็นทางแห่งความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

5. หลักจักรวรรดิวัตร

จักรวรรดิวัตร คือ หลักปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่าจักรวรรดิวัตร (ธรรมเนียม หรือหน้าที่ประจำจักรพรรดิ) มี 5 ประการ คือ

5.1 ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ยึดถือความจริงความถูกต้องความดีงาม เหตุผล หลักการถูกกติกาที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐานเคารพธรรมเชิดชูธรรมนิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง

5.2 ธรรมมิการักษาให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนาจการรักษาค้ำครอง ป้องกันอันชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ คนภายในข้าราชการฝ่ายทหารฝ่าย ปกครองฝ่ายพลเรือนนักวิชาการ และคนต่างอาชีพ เช่น พ่อค้า และเกษตรกร ชาวนิคมนชนบท ชนชายแดนพระสงฆ์ และบรรพชิตผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม ตลอดจนสัตว์เท้าสัตว์ปีก อันควร สงวนพันธุ์ทั้งหลาย

5.3 มาอธรรมการห้ามกัการอาธรรม์ คือ จัดการป้องกันแก้ไข มิให้กระทำการที่ไม่เป็นธรรมการเบียดเบียน ข่มเหง และความคิดชั่วร้าย เดือดร้อน มิให้เกิดขึ้น ในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่น ในสุจริต และนิยมธรรม ทั้งจัดวางระบบที่กันคนร้ายให้โอกาสคนดี

5.4 ธนานุประทานปันทรัพย์แก่ชนผู้ยากไร้มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวง มีทางหาเลี้ยงชีพตามากินได้โดยสุจริต

5.5 บริบูรณ์ไม่ขาดการสอบถามปัญหาแสวงปัญหาและความดีงามยิ่งขึ้น ไป โดยมีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการทรงคุณธรรม หมั่นพบปะพระสงฆ์ และนักปราชญ์ไถ่ถามหาความรู้

หาความดีงามหาความจริงและถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันควรเพื่อชักจูงตรวจสอบคนให้เจริญก้าวหน้า และดำเนินการในทางที่ถูกต้องและชอบธรรมเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

6. หลักอภิธานิยธรรม

อภิธานิยธรรม คือ หลักธรรมที่ป้องกันความเสื่อม ทำให้การปกครองเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวมี 7 ประการด้วยกัน คือ

6.1 หมั่นประชุมกันเนื่องนิศ์ การประชุมพบปะปรึกษาหารือ มีความจำเป็นที่จะช่วยระดมความคิดเห็นหาข้อยุติร่วมกัน การวางระเบียบกติกาทงสังคม หรือแม้กระทั่งการปรับความเข้าใจระหว่างกันซึ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ต่อระบบการปกครอง

6.2 พร้อมเพรียงกันในการเข้าประชุมเมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมตลอดถึงความพร้อมเพรียงในการทำกิจการงานทุกอย่างที่ได้ทำร่วมกันอันจะเป็นผลให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย

6.3 ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้การให้ความเคารพยึดถือปฏิบัติในกฎระเบียบกติกาทที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัดที่สมาชิกในสังคมได้ร่วมกันบัญญัติหรือตกลงกันไว้เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความเคารพในกฎเกณฑ์ที่ได้บัญญัติเอาไว้หากเพิกถอนสิ่งที่ดีงามเหล่านั้นก็จะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเคารพยำเกรงในสิ่งที่ดีงามนั้น อันอาจจะส่งผลไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมในภายหลังได้

6.4 การให้ความเคารพยำเกรงนับถือ ให้เกียรติผู้ใหญ่ของบ้านเมือง และยอมรับฟังข้อคิดเห็น ไม่ละเลยต่อคำแนะนำตักเตือนของท่านในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ยาวนานข้อนี้ มีลักษณะคล้ายกับข้อ 3 ต่างกันแต่ข้อนี้ เน้นที่ตัวบุคคลส่วนข้อ 3 เน้นที่หลักการ

6.5 การให้เกียรติคุ้มครองป้องกันสตรีมิให้ถูกข่มเหงรังแกหลักการข้อนี้มุ่งถึงการป้องกันละเมิดสิทธิสตรีซึ่งสังคมดั้งเดิม ถือว่าสตรีนั้น ไม่ค่อยมีปากมีเสียง หรือมีบทบาทในสังคมแต่อย่างไรก็ตามสตรี ก็มีบทบาทในครอบครัวหากสตรีมิได้รับการคุ้มครองก็อาจจะกระทบกระเทือน ถึงความดีงามภายในสังคมได้

6.6 การให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์ปูชนียสถานปูชนียวัตถุอนุสาวรีย์ประจำชาติอันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำเราให้ทำความดีเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติไม่ปล่อยให้ประเพณีหรือการบูชาต่าง ๆ ที่เคยกระทำต่อปูชนียสถานเหล่านั้นสูญหายไป

6.7 การให้การอารักขา บำรุงคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่สมณพราหมณ์ นักบวชผู้ทรงศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ผู้เป็นตัวอย่างที่ดีทางศีลธรรมและขอให้ตั้งใจไว้ว่า

ท่านที่ทรงคุณธรรมเหล่านั้น ที่ยังไม่มาพึ่งมาสู่แว่นแคว้นที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุขข้อนี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของสถาบันศาสนาอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน หากผู้ปกครอง หรือผู้บริหารบ้านเมืองไม่ให้ความสำคัญ ถือว่าขาดสรรพกำลังในการช่วยบริหาร บ้านเมืองให้เกิดความสันติสุขร่มเย็น

7. หลักทศพิธราชธรรม (ธรรมของพระราชา)

รัฐหรือประเทศชาติรวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคมมีอยู่ 10 ประการ คือ

7.1 ทานการให้ปันการช่วยเหลือเกื้อกูล อนุเคราะห์ให้ผู้ได้ปกครองของตน

ให้มีการดำรงชีวิตที่ดีไม่คอยกรวมถึงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงการเผื่อแผ่แบ่งปันแก่บุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคมอีกด้วย

7.2 ศิลการประพฤติกปฏิบัติตนให้ดีงามประกอบด้วยความสุจริตทางกายวาจาและใจ ให้ดีงามเรียบร้อยถูกต้องตามกฎระเบียบวินัยของสังคมเพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นทีเคารพนับถือ ของประชาชนหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง

7.3 ปริจจาจะการเสียดสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขของส่วนรวม ยอมเสียดสละความสุขส่วนตนเข้าไปรับภาระหน้าที่ดำเนินงานเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหมู่คณะ หรือประเทศชาติข้อนี้เป็นการมุ่งถึงความเสียดสละไม่เห็นแก่ตัวนั่นเอง

7.4 อาชชวะความซื่อตรงการกระทำในสิ่งที่เป็นภาระหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตซื่อตรงจริงใจต่อประชาชนหลักธรรมนี้มุ่งถึงความซื่อตรงต่อตนเอง และบุคคลอื่นตลอดถึงหน้าที่การงานด้วยความสุจริตจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลังไม่หลอกลวง ประชาชนหรือ ผู้ใต้ปกครองมีความจงรักภักดีต่อสถาบันและประเทศชาติ

7.5 มัททวะความอ่อนโยนการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพอ่อนโยนไม่ถือตัว เย่อหยิ่งมีอหิชาสัยไมตรีที่ดีงามพร้อมที่จะรับฟังคำแนะนำตักเตือนจากผู้อื่นอันจะส่งผลให้ได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนและผู้ใต้บังคับบัญชา

7.6 ตปะความทรงไว้ซึ่งอำนาจเดชหรือธรรมอยู่ในตัวที่คอยกำกับยับยั้งจิตใจ ไม่ปล่อยให้ความชั่วอกุศลกำเริบเป็นอำนาจที่ปราบจิตใจของผู้ปกครองให้ดำรงอยู่ในทำนองคลองธรรมไม่หลงใหลหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ จนหลงลืมความมุ่งมั่นในการกระทำภารกิจของตน ให้สมบูรณ์

7.7 อักโกธะความไม่ถือโกรธ ความมีเมตตาธรรม ประจำจิตใจกระทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยยึดหลักเหตุผลเพื่อระงับความโกรธความขุ่นเคือง มีความรักปรารถนาดีต่อประชาชนหรือ ผู้ใต้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ

7.8 อวิหิงสาความไม่เบียดเบียนไม่บีบบังคับกดขี่ข่มเหงให้ประชาชนผู้อยู่ภายใต้

การปกครองของตนให้ได้รับความเดือดร้อน โดยปราศจากเหตุผล ตลอดถึงการบริหารกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม เช่น ไม่เก็บภาษีทุจริต ไม่ใช้แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงในอำนาจ ขาดความเมตตากรุณา ในทางกลับกันจะต้องมีความกรุณาช่วยเหลือ ให้ประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ และมีความสุขความเจริญ

7.9 ชั้นดีความอดทนอดกลั้นรู้จักข่มใจตนเอง ไม่ท้อแท้ เหนื่อยหน่าย กับอุปสรรคต่าง ๆ ที่มากระทบกระทั่งกับการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ ของตนมีสติคอยควบคุมจิตใจให้คงที่อยู่ตามปกติไม่ให้อำนาจอ่อนไหว ในเมื่อเผชิญกับปัญหาแม้จะหนักขนาดไหน ก็ต้องอดทน เพื่อให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีหลักธรรมข้อนี้ เป็นการแสดงออกถึงความเข้มแข็งกล้าหาญและอดทนต่อทุกสถานการณ์

7.10 อวิโรธนะ คือ ความไม่ผิดไปจากธรรมความไม่คลาดเคลื่อนจากธรรมวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรมไม่หวั่นไหวไปตามลาภสักการะ และถ้อยคำดี-ร้ายมีความเที่ยงธรรม และรักษาระเบียบ แบบแผนหลักการปกครองตลอดจนประเพณีอันดีงามไว้มั่น ในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมที่ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี อันดีงามมีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหว ด้วยอำนาจของอดติ

8. หลักกอคติ 4

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้นำ หรือผู้ปกครองที่จะต้องละเว้นอคติทั้ง 4 ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิดเป็นหายนะธรรม ในสังคมอย่างยิ่งอคติ แปลว่าฐานะอันไม่พึงถึงทางความประพฤติผิดความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียงมี 4 อย่างคือ

8.1 ฉันทาคติลำเอียง เพราะชอบ เพราะพอใจ หรือเพราะรักในผู้นั้น จึงทำให้ผู้นั้นได้ดี เป็นคนเด่นในสังคม

8.2 โทษาคติลำเอียง เพราะชัง ไม่ชอบหน้า ไม่พอใจผู้นั้น แม้เขาทำดีเพียงใด ความดีก็ไม่ปรากฏ

8.3 โมหาคติลำเอียง เพราะหลง หรือเขลาไม่รู้ความจริง ไม่เห็นความดีของเขา มักเห็นผิดพลาดไป

8.4 ภยาคติลำเอียง เพราะขลาดกลัว อาจจะกลัวเพราะเขามีเงินทองมีอำนาจ

9. หลักพรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐธรรมประจำใจ อันประเสริฐหลักความประพฤติ ที่ประเสริฐบริสุทธิ์หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองผู้บริหารที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี 4 ประการ ดังนี้

9.1 เมตตาความรักใคร่ปรารถนาดีมีไมตรี ต่อประชาชน หรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้น มีความสุข

9.2 กรุณาความสงสารคิดช่วยเหลือ ให้ประชาชน หรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความเดือดร้อน ของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

9.3 มุทิตาความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือปกครองประสบความสำเร็จ ในหน้าที่การงานก็รู้สึกชื่นชมยินดี กับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

9.4 อุเบกขาความวางใจเป็นกลาง คือ อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณา เห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรัก และชังไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่น ประสบความทุกข์พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้น ตามหลักแห่งกรรม คือ การกระทำ ของเขาเองว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้น อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ

10. หลักสาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันอยู่เสมอ หมายถึง ธรรม ที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติต่อกัน ด้วยไมตรีสงเคราะห์เอื้อเฟื้อต่อกัน จนทำให้เกิดความรักใคร่ สมัคสมานสามัคคี กลมเกลียวกัน คิดถึงและระลึกถึงกัน อยู่เสมอมี 6 ประการ ได้แก่

10.1 เมตตากายกรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง การแสดงกิริยาอาการ ที่สุภาพเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังให้ความช่วยเหลือกัน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน

10.2 เมตตาวาจากรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปราณีต่อกันทางวาจา หมายถึง การช่วยบอกแจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์แนะนำสั่งสอนตักเตือนในทางที่ถูกที่ควรด้วยความ ปรารถนาดีมีวาจาสุภาพให้ความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

10.3 เมตตามโนกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคมหมู่คณะ เดียวกันมีจิตคิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกันมองกันแต่ในแง่ดีไม่มีความระแวงสงสัย ในกันและกัน

10.4 สาธารณโภคี คือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกันและกัน หมายถึง การแสดง ความเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปันแจกจ่ายลาภผลสิ่งของตนได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคน อย่าง

11. หลักอธิปไตย

ผู้ที่จะเป็นนักรบปกครองที่ดีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักหลักความเป็นใหญ่หรืออำนาจ ที่เรียกว่าอธิปไตย 3 คือ

11.1 อัคราธิปไตยถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ

ของตนเป็นใหญ่กระทำด้วยปรารถน และสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพตน

11.2 โลกาทิปไตยถือโลกเป็นใหญ่ คือ ความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทา และสรรเสริญ กระทำด้วยปรารถนจะเอาใจหมู่ชนหาความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียวว่ากล่าวเป็นประมาณในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยความเคารพเสียงหมู่ชน

11.3 ธรรมาทิปไตยถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักความจริงความถูกต้องความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่กระทำด้วยความปรารถน สิ่งที่ได้อศึกษาดูตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง แจ่มชัดและพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดความสามารถและสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่ใจ ว่าเป็นไปตามธรรมและเพื่อความดีงามเป็นประมาณอย่างสามัญญ์ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการกฎระเบียบกติกา

12. หลักสัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัปปริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญ ของปการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ 7 ประการ ดังนี้

12.1 รัชมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุผล คือ เมื่อผู้นำตำแหน่งจะทำหน้าที่อะไรก็ตาม ต้องรู้หลัก การรู้งาน รู้หน้าที่ ถึงกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตเกี่ยวข้องกับหน้าที่รับผิดชอบของตนโดยรู้ว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ และจะให้ความสุขแก่ผู้ใดปกครองได้อย่างไร และให้การช่วยเหลือตั้งตนอยู่ในหลักการนั้น

12.2 อัถตัญญูตา รู้จักจุดมุ่งหมายและผล คือ รู้จุดมุ่งหมายที่ตนกระทำว่ามีจุดมุ่งหมายอะไรในการปกครอง คือ ปรารถนาให้ผู้ใดปกครองมีความสุขเป็นหลักในการปกครอง

12.3 อัถตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ตามความเป็นจริงว่าโดยชาติโดยตระกูลโดยหน้าที่ โดยคุณธรรมและความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว จะประพฤติดนให้สมกับที่เป็นผู้ปกครองว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้นให้อะไรแก่ผู้ใดปกครอง

12.4 มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์ และการเก็บเกี่ยวภาษีอากรแต่พอควร รู้จักประมาณในการแบ่งปันความสุขแก่ผู้ใดปกครองให้ทั่วถึง

12.5 กาลัญญูตา รู้จักกาล คือ รู้กาลอันควรในการทำกิจต่าง ๆ เวลาไหนควรจะทำอะไร

12.6 ปริสัจญูตา รู้จักชุมชน คือ รู้กิริยาที่พึงประพฤติต่อชุมชนนั้นว่า แต่ละชุมชนมีความต้องการอะไรควรจะทำอย่างไร จึงจะเหมาะสม

12.7 บุคคลัญญูตา รู้จักบุคคล คือ รู้จิตของแต่ละบุคคลว่ามีความโน้มเอียงไปด้านใด ผู้ปกครองที่มีความเข้าใจ หรือมีความรู้ในเรื่องดังกล่าว ย่อมสามารถช่วยให้สามารถทำงานกับ

บุคคลที่มีความหลากหลายได้ อย่างเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

13. ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม

หลักพุทธธรรมได้อาศัย “ธรรม” เป็นหลักการสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงาน ทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายโดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุข แก่หมู่คณะมวลชนสังคัม และประเทศชาติอย่างมั่นคงยั่งยืน ตลอดไป ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอแนวคิดของผู้นำที่ดี ตามหลักพุทธธรรมในทัศนะของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

14. ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2549) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ภาวะผู้นำ” เกี่ยวกับการเป็นผู้นำที่ดีพอสรุปได้ ดังนี้

14.1 ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักพรหมวิหาร 4 ในทางปฏิบัติเพื่อให้ผู้นำสามารถประสานงาน ประสานคนได้อย่างมีคุณภาพทำให้สามารถดำเนินกิจการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

14.2 ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตยไม่มีอคติเป็นผู้มีความยุติธรรมที่เที่ยงตรง ในการดำเนินกิจการงานเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลชนสังคัมและประเทศชาติอย่างยั่งยืนตลอดไป

14.3 ผู้นำที่ดีพึงยึดธรรมของสัตตบุรุษ คือ สัปปริสธรรม 7 อันเป็นธรรม ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนแห่งการมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดี พร้อมทุกประการ คือ รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรู้บุคคล ดังนั้น ผู้นำที่ยึดหลักสัปปริสธรรม 7 ย่อมเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รู้เป้าหมายการทำงานอย่างชัดเจนรู้การพัฒนาตนเอง อย่างสม่ำเสมอรู้ ความพอเหมาะพอดีในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างอย่างเหมาะสมรู้จัก การประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ อย่างถูกต้องรู้การวางแผนงาน ให้เหมาะสมกับสถานการณ์โลก มีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนสังคัมและประเทศชาติตลอดไป

15. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549, หน้า 37-79) ได้กล่าวถึง การเป็นผู้นำที่ดีพอสรุปได้ ดังนี้

ผู้นำที่ดีพึงมีคุณลักษณะ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุคฺยปาปณิกสูตร คือ จักขุมาเป็นผู้มีปัญญามองการณ์ไกลวิรุโร เป็นผู้รอบรู้ในการจัดการกิจการงานทุกอย่าง อย่างถูกต้อง แลนิสสยสัมปັນโน คือ เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีคุณสมบัติทั้ง 3 ข้อนี้ ย่อมทำให้ผู้นำสามารถดำเนิน กิจการงานทุกอย่างได้ อย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

1. ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักธรรมาธิปไตยเพื่อมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุข ให้เกิดแก่มวลชนสังคัม ประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

2. ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักพละ 4 คือ ปัญญาพละเพื่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาให้รอบรู้ในทุก ๆ ด้านทั้งด้านตนด้านคนและด้านงานอย่างถูกต้องในการปฏิบัติงานวิริยพละเพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นพากเพียร ไม่ท้อถอยในกิจการงานทุกอย่างเพื่อให้สามารถทำกิจการงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ อดวัชชพละเพื่อให้อาจปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญในการทำงานและสังคหพละเพื่อให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลทั้งหลายทูลให้เกิดการประสานงานที่ดีในทุก ๆ ฝ่าย ดังนั้น ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักพละ 4 ในการปฏิบัติตนเพื่อให้อาจดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลชนสังคหและประเทศชาติอย่างมั่นคงยั่งยืนตลอดไป

3. ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการดำเนินกิจการทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

4. ผู้นำที่ดีพึงยึดหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการประสานงานกับบุคคลทั้งหลาย ให้กิจการงานทุกอย่างบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ กล่าวโดยสรุปได้ว่าภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” คือ คุณธรรมและการปฏิบัติธรรมเป็นลักษณะสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ ของตนเพื่อให้กิจการงานทุกอย่างบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้โดยมุ่งที่จะให้เกิดประโยชน์สุขแก่มวลชนสังคหและประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอด

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

1. ความหมายของชุมชน และการพัฒนาชุมชน

คำว่าชุมชนหรือในภาษาอังกฤษว่า Community นั้น ได้มีผู้ให้นิยามมากมายแตกต่างกันไปตามทัศนะ ดังเช่นต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 อธิบายว่าชุมชน หมายถึง หมู่ชน, กลุ่มคนที่อยู่รวมกันในสังคหขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2538) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เส้นทางมีขอบเขตเดียวกันและผู้คนเหล่านี้ มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่ ภาษาพูด เป็นต้น

ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม (2544) อธิบายชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติ ต่อเนื่องอันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน

หรือการมีอาชีพร่วมกันหรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อหรือความสนใจร่วมกัน

สุเทพ เชาวลิต (2542) อธิบายความเป็นชุมชนที่ (True community) ว่าเป็นลักษณะ ของการที่ผู้คนหันหน้าเข้าหากันเพื่อเผชิญกับปัญหาหรือแรงกดดันจากสังคมภายนอก หรือจากความตั้งใจในความปรารถนาาร่วมกันของคนในสังคม (Community by doing) ว่าต้องการ ให้ชุมชนของตนเป็นเช่นไร โดยความเป็นชุมชนที่แท้จริงนั้น ย่อมดำเนินไปในพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างต่อเนื่องรู้จักใจกว้าง ยอมรับความแตกต่าง และความหลากหลาย ซึ่งเป็นคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตย และความเป็นพลเมือง ความเป็นชุมชนดังกล่าว แตกต่างจากการสร้างภาพลวง ให้หลงนึกว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง (Pseudo community) เหมือนเช่น กิจกรรมพัฒนาในหลายกิจกรรมที่สร้างขึ้น โดยมีผู้เข้าร่วมมากมาย แต่ กลับพบว่า กิจกรรมดังกล่าว เป็นเพียงเรื่องของการ “เฮโลสาระพา” โดยไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจและยกระดับสำนึกของการพัฒนาขึ้นมาได้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536) นำเสนอให้เห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณา ถึงความอยู่รอด หรือดำรงอยู่ได้ ขององค์กรชุมชนและความเป็นชุมชน กล่าวคือ

1. การมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนร่วมกัน และการยอมรับในอุดมการณ์ และทิศทางการพัฒนา ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวการรวมกลุ่มหรือองค์กรไว้
2. มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยมีการจัดทำข้อตกลงในเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการพัฒนาร่วมกัน
3. การมีผลประโยชน์ร่วมกันซึ่งเป็นความพยายามขององค์กร ในการสร้างผลประโยชน์ และกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับ จากการรวมตัวเป็นองค์กร โดยมีการกระจายอย่างเป็นธรรม
4. ทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นส่วนสำคัญขององค์กร โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้นำ ที่มีความรู้ความสามารถและทักษะในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านความคิดศีลธรรม การประกอบอาชีพ การพูดการประสานงานและผู้นำที่มีบารมีผู้นำด้านต่าง ๆ เหล่านี้ มีบทบาทและความสำคัญ ต่อองค์กร
5. สมาชิกทั้งที่เป็นสมาชิกในองค์กรและชาวบ้านทั่วไปที่ไม่เข้าร่วมแต่มีผลกระทบ ต่อองค์ทั้งด้านความร่วมมือ ข้อวิพากษ์วิจารณ์และผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน
6. การบริหารจัดการ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและชีวิตความเข้มแข็งของชาวบ้าน โดยในด้านการบริหารจัดการมีรายละเอียดที่สำคัญคือการตัดสินใจร่วมกันการจัดโครงสร้างองค์กร และบทบาทหน้าที่การกำหนดกฎกติการ่วมกันสถานที่และทรัพยากรที่เป็นวัสดุอุปกรณ์การสื่อสาร และการประสานงานกระบวนการควบคุมตรวจสอบและประเมินผล

7. กิจกรรมการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องและมีประโยชน์ต่อองค์กรสมาชิกและชุมชนซึ่งแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการพัฒนา

8. ทรัพยากรที่เป็นทุนและงบประมาณ เช่น ทรัพยากรในด้านความรู้ประสบการณ์และเทคโนโลยีทรัพยากรในด้านการระดมทุนและงบประมาณและการประสานทุนจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด สำหรับชุมชนก็คือ การเรียนรู้ที่จะคิดและตัดสินใจเลือกอนาคตของตนเองอย่างมีอิสระ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์กิจกรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ปัญหาระยะยาวหรือการสร้างความมั่นคงในชีวิตของตนเอง และชุมชนความคิดและแผนงานเมื่อผ่านการพิสูจน์ในทางปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดความมั่นใจในทางเลือกที่ตนเอง เป็นผู้เลือกกลายเป็นตัวแบบของงานแต่ละด้านที่ปรากฏขึ้น ในพื้นที่ต่าง ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาชุมชน จึงมีคุณลักษณะเฉพาะที่ดังนี้

8.1 มีความเป็นองค์รวมของสรรพสิ่ง เป็นพื้นฐานมีความเด่นชัดในแนวทางเฉพาะด้านเป็นทางเลือก

8.2 เน้นคุณค่าของคนและสรรพสิ่งอัน หมายถึง ทรัพยากรและเทคโนโลยีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพซึ่งไม่ได้ หมายถึง ระบบการจัดงานเพียงด้านเดียวแต่มีระบบการบริหาร และพัฒนาคนเป็นแกนกลางของการทำงาน

8.3 เป็นการพัฒนาแบบครบครันพัฒนาทุกด้านไปพร้อมกัน โดยมีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นเป้าหมายใหญ่ มีความเอื้อเพื่อแผ่รู้จักให้ และมีความเคารพต่อทั้งตนเองผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง

8.4 เน้นการกระจายการพัฒนาไปสู่ทุกส่วนของชุมชนไม่ใช่ระบบที่ให้โอกาสกับผู้ที่เหนือกว่าทางด้านเศรษฐกิจ หรือการเมืองความยั่งยืนในความหมายของชุมชนจึง ไม่แบ่งแยกหรือเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นความยั่งยืน ของคนหรือสังคมชุมชนเพราะเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง “เศรษฐกิจจิตใจการเมืองสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือสังคมที่ยั่งยืนในการจัดการทางสังคมสิ่งแวดล้อมและสุขภาพก็ไม่ได้อยู่โดด ๆ แต่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตและอยู่ภายใต้ขอบเขตของสังคมชุมชน โดยมีวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์กำกับให้เกิดความสมดุลที่ไม่ใช่เหตุผลเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่อยู่ในมิติของชีวิต

กล่าวโดยสรุป ชุมชน มีความหมายในเชิงกระบวนการ ที่มีพลวัตความเป็นชุมชนจะวัดหรือดูได้จากกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่รวมตัวกัน ความเป็นชุมชนจะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์กิจกรรมการมีส่วนร่วมของคนในกลุ่ม และการจัดการกลุ่ม หรือองค์กร

ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการตัดสินใจแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนมีการนำเอาวัฒนธรรมมาผสมผสานทำกิจกรรม เพราะการมีรากฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ให้สามารถสร้างองค์กรที่มีคุณภาพได้ นักสังคมวิทยา ให้ความสำคัญที่จะกำหนดความหมายของคำว่าชุมชน (Community) มานานแล้ว แต่ยังไม่เป็นที่ยอมรับว่า ความหมายของใครถูกต้องมากที่สุด เพราะบางครั้ง ผู้กำหนดความหมาย กำหนดขึ้น เพื่อพยายามอธิบายให้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน หรือหาเหตุผลมาประกอบ ให้เด่นชัดสมประสงค์ของตนเป็นสำคัญ ความหมายของชุมชนที่ควรนำมากล่าวถึง มีดังนี้

2. ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการแก้ปัญหาสังคมไม่เฉพาะแต่ในประเทศที่กำลังพัฒนา (Developing countries) เท่านั้น แต่เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ประเทศพัฒนาแล้ว ใช้ประสบความสำเร็จ มาแล้วปัจจุบันนี้ เรายังมีความเชื่อว่างานพัฒนาชุมชนนั้น จะทำให้ประเทศต่าง ๆ เจริญก้าวหน้า ในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ฯ

- 2.1 ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาที่ชุมชนประสบกันอยู่ทั่วไป คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การนำเอาการพัฒนาชุมชนมาใช้จะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น เช่น
 - 2.2 ช่วยยกระดับการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น
 - 2.3 ช่วยแก้ปัญหาการว่างงาน
 - 2.4 ส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
 - 2.5 ลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประชาชน
 - 2.6 ทำให้ประชาชนมีฐานะทางด้านเศรษฐกิจดีขึ้นและประเทศชาติมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ

3. ความมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) กล่าวถึง เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชนคือ การพัฒนาคนในชุมชนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมในทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2538) กล่าวถึง เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า “มุ่งหวังจะพัฒนา บุคคลกลุ่มบุคคลปรากฏการณ์และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคมของหมู่บ้าน”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535) กล่าวถึง การพัฒนาคนว่าสิ่งสำคัญอย่างที่สุดของการพัฒนา ชุมชนก็คือการพัฒนาคนหรือการพัฒนาตัวตนการพัฒนาที่ตัวตน หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่ทำ ให้คนเป็นคนฉลาดเฉลียวขึ้น หรือทำให้คนเป็นคนที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ การพัฒนาคนยังรวม การพัฒนาความรู้สึกรักนึกคิด กริยามารยาท บุคลิกลักษณะนิสัยใจคอ ความซื่อสัตย์ รสนิยม

ของคนด้วย ลักษณะการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิดการตัดสินใจ กระทำหรือรับผิดชอบร่วมกัน ในการดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนส่วนร่วม เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนเป้าหมาย หรือจุดหมายปลายทางของการพัฒนาชุมชนนั้น เช่น การมุ่งหวังจะพัฒนาตัวบุคคลกลุ่มบุคคลปรากฏการณ์และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคม ของหมู่บ้านการพัฒนาคนให้มีความสามารถในการตัดสินใจ การกระทำการรับผิดชอบร่วมกัน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนส่วนรวมเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือ คนและสิ่งแวดล้อมคน (ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่เป็นวัตถุ) โดยทั้งคน และสิ่งแวดล้อมคน จะอยู่รวมอยู่ในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การเมือง
2. เศรษฐกิจ
3. การศึกษา
4. สังคม
5. วัฒนธรรม
6. ครอบครัวและประชาชน
7. อนามัยและสาธารณสุข
8. นันทนาการ

เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายปลายทางของการพัฒนาชุมชน คือ การมุ่งพัฒนาคนและวัตถุ หรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพราะได้รวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชนไว้ทั้งสิ้น และเป็นการกำหนด เป้าหมายที่สอดคล้องกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชนอย่างยิ่ง และมีสิ่งที่สำคัญ ที่หน้าสังเกตและสมควรกล่าวไว้ในที่นี้ก็คือ ผู้รู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่มิได้ แสดงไว้ อย่างชัดเจน หรือกำหนดให้แน่นอนว่าระหว่างการพัฒนาคนกับการพัฒนาวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมนั้น จะต้องพัฒนาสิ่งใดก่อนสิ่งใดหลังหรือพัฒนาไปพร้อม ๆ กันหรือสิ่งใดสำคัญกว่ากัน

4. หลักการพัฒนาชุมชน

องค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในที่ประชุมไว้

10 ประการ คือ

1. โครงการพัฒนาชุมชนจะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชน เริ่มจากโครงการง่าย ๆ ก่อนแล้วค่อย ๆ ไปสู่โครงการที่ยากขึ้น
2. โครงการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ คือ จะต้องมิ วัตถุประสงค์เพื่อต้องการแก้ปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุข ความเจริญได้ในหลาย ๆ ด้าน พร้อม ๆ กัน

3. การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเริ่มดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนพร้อม ๆ กับการพัฒนาชุมชนหรือพร้อม ๆ กับการดำเนินงานของชุมชน
4. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชน และจัดรูปสถาบัน หรือหน่วยงานปกครองหน่วยงานบริหารของประชาชนขึ้น
5. ต้องแสวงหาผู้นำในท้องถิ่น และพัฒนาผู้นำในท้องถิ่นขึ้นตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของชุมชน
6. ให้สตรีและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการให้มากที่สุดเพราะสตรีมีบทบาทที่สำคัญต่อการขยายตัวของงานแนะแนวความคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนสามารถเป็นกำลังรับช่วงงานและขยายผลงานได้เป็นอย่างดี
7. รัฐบาลจะต้องจัดบริการ ไว้ให้พร้อมเพื่อสนับสนุนงานและเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของผลงานและเป็นกำลังใจให้แก่ประชาชน
8. ต้องมีการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชน ตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่น และการบริหารงานในทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง
9. ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์การของเอกชนองค์การอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย
10. ในการวางแผนพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนให้มีการพัฒนาหรือเจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติทั้งนี้เพื่อให้ระดับกับทุกส่วนของประเทศ

สรุปได้ว่าหลักการพัฒนาชุมชนเป็นแนวคิดสำคัญที่เป็นหลักการในการพัฒนาชุมชน เช่น ยึดหลักประชาธิปไตยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ที่มีอยู่ยึดประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนเป็นพื้นฐาน เป็นต้น ซึ่งดังกล่าวนี้ เป็นเพียงหลักการส่วนในการนำไปปฏิบัติจริงนั้นย่อมต้องประยุกต์ใช้กับแต่ละชุมชนซึ่งล้วนมีความแตกต่างทางพื้นฐาน ด้านทรัพยากรหรือด้านประเพณีและวัฒนธรรมประจำถิ่นด้วย

5. องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีองค์ประกอบหลากหลายซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วน มีความสำคัญในที่นี่จะขอกล่าวไว้ 10 ประการ คือ

1. การพัฒนาชุมชน คือ การพยายามที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนภายในชุมชนให้ดีขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชน มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้คนในชุมชนนั้นมีความเจริญขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งนี้ หมายถึง การทำให้คนในชุมชนนั้น

มีความอยู่ดีกินดีขึ้นกว่าเดิม และทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือ จากประชาชนเอง โดยประชาชน จะต้องช่วยพัฒนาด้วยการเข้าร่วมคิดพิจารณาตัดสินใจ และดำเนินการด้วยตนเองบนพื้นฐานของความสมัครใจทั้งนี้ เพราะการพัฒนาชุมชนมีจุดหมายอยู่ที่ตัวของประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนทุกสาย ที่ต้องการให้ประชาชนมีทักษะ มีความรับผิดชอบที่จะช่วยตนเอง

2. การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม หรือเป็นลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ของประชาชนการประพฤติปฏิบัติแบบเก่า ๆ ของชุมชนนั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างด้วยกัน ด้วยวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและแนวความคิดให้ถูกต้อง

3. การดำเนินงานจะต้องสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนทั้งนี้ หมายถึงว่า กิจกรรมใด ๆ ที่จะนำไปเสริมให้ประชาชนรับปฏิบัติ ต้องเป็นกิจกรรมที่ประชาชน มีความต้องการอยู่แล้ว หรือเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชนและสามารถทำให้ประชาชนรู้สึก ต้องการได้

4. การพัฒนาชุมชนจะต้องใช้หลักการช่วย เร่งเร้า ส่งเสริม ให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มและรู้จักวิธีช่วยตนเองโดยพลังกลุ่มคนตลอดจนการดำเนินการตามโครงการพัฒนา นั้น

5. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ต้องทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือนช่วยและส่งเสริม ให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

6. แผนงานพัฒนาที่อาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชน กับหน่วยงานรัฐบาล และองค์การอาสาสมัครเอกชน

7. รัฐบาล หรือแหล่งให้ความช่วยเหลือ จากภายนอกคอยให้ความช่วยเหลือ เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดความสามารถที่ชุมชน หรือราษฎรจะจัดหามาได้เอง เช่น ความรู้ทางวิชาการวัสดุ และเงินเท่าที่จำเป็น

8. จะต้องมีการรวบรวมผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มิใช่ดำเนินการแต่เพียงหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด เพราะปัญหาของชุมชนอยู่นอกเหนือความสามารถของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดโดยเฉพาะและการที่จะพัฒนาชุมชนให้ได้ผล ต้องเป็นการพัฒนาโดยมุ่งประชาชนเป็นหลัก ดังนั้น จึงใช้หลักการที่เรียกว่า การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ คือ มุ่งที่จะพัฒนาทุก ๆ ด้าน ไม่ใช่เพียงด้านใดด้านหนึ่งด้านเดียว

9. ขบวนการพัฒนาชุมชนจะต้องพิจารณาถึงสังคมประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นหลัก

10. วิธีการพัฒนาชุมชนต้องอาศัยหลักการและแนวทางการดำเนินงานในระบอบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐาน

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน เป็นเรื่องของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนสัมฤทธิ์ผล ได้ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ล้วนอยู่บนพื้นฐานของความเป็นชุมชนเอง คือ โดยชุมชน และเพื่อชุมชน หมายถึง มีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเจริญขึ้น และการเจริญขึ้นของชุมชนนั้น ต้องเกิดจากการขับเคลื่อนของคนในชุมชนเอง

6. วิธีการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการ ได้กล่าวถึง “วิธีการพัฒนาชุมชน” ไว้ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกเพื่อนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

सानิตต์ บุญชู (2527) ได้สรุปวิธีการพัฒนาชุมชนไว้ 2 ประการ คือ

1. การปฏิบัติงานด้วยระบบกลุ่มคือการสร้างกลุ่มให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อรวมพลังความสามารถเข้าด้วยกันกลุ่มมีอิทธิพลเหนือบุคคลถ้าหากกลุ่มมีความเข้มแข็งก็จะสามารถทำให้เกิดพลังการต่อรองสร้างผลประโยชน์ร่วมกันสร้างเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมของบุคคลในชุมชนได้เป็นอย่างดีความสำเร็จของการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับกิจกรรมของกลุ่มและสมาชิกของกลุ่มว่ามีพลังสามารถในการพัฒนาตนเองมากน้อยเพียงใด

2. การให้การศึกษอบรมนอกระบบ โรงเรียนการให้การศึกษอบรมนอกระบบโรงเรียนเป็นการเตรียมตัว เพื่อให้ชีวิตเป็นขบวนการตลอดชีวิต ดังนั้น บุคคลในชุมชน จึงต้องเรียนรู้อยู่เสมอ เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ด้วยความผาสุกตลอดช่วงชีวิตของคน เช่น การเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพประจำวัน เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ทักษะในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และทักษะในการรู้จักตัดสินใจ ด้วยเหตุผลอันที่จะทำให้บุคคลเหล่านั้น สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2525) ได้เสนอวิธีการพัฒนาชุมชน 2 ประการ ได้แก่

1. ให้การศึกษาแก่ประชาชนรวมกลุ่มประชาชนเพื่อให้การศึกษาและทำงานร่วมกัน
2. การดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไปเพราะต้องใช้เวลาในการดำเนินงานมอบความรับผิดชอบให้กับประชาชนทันทีที่เขาสามารถรับได้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาชุมชนไว้รวม 7 วิธีการ คือ

1. การให้การศึกษอบรมแก่ประชาชนที่มีการศึกษาค่าให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยกระบวนการให้การศึกษอบรมพัฒนาความรู้ ความคิด เฉลียวฉลาด อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีงามซึ่งได้จากการศึกษอบรม

2. การจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่ม หรือองค์กรของประชาชนให้เป็นผู้พร้อมที่จะรับ

และร่วมปฏิบัติในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ อันเกิดจากการพัฒนาอยู่เสมอ รวบรวมพลัง ความคิด แรงกาย แรงใจและวัสดุ เงินทุน เพื่อรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น และเป็นองค์กรสร้างพลัง ในการคิดตัดสินใจ ปฏิบัติและรับผิดชอบร่วมกัน อันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นร่วมกัน ในหมู่ประชาชนให้เป็นตัวของตัวเองในที่สุด

3. การสรรหาและพัฒนาผู้นำของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มของประชาชนขึ้น เพื่อบริหารงาน และคิดสร้างกิจกรรมและแนะนำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มออกให้เกิดประโยชน์ โดยมีผู้นำและผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ เป็นผู้นำที่ดีและเข้มแข็ง สามารถปฏิบัติหน้าที่ ด้านการบริหารและนำความคิดประชาชนแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เป็นอย่างดี

4. การส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปปฏิบัติงานอย่างเป็นทางการเป็นมิตรกับประชาชนในชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลควรทำหน้าที่เป็นเพื่อนคู่คิด คอยแนะนำแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการคิดริเริ่ม การแสวงหาพลังมวลชน กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนมีความคิดริเริ่ม และกล้าคิด มีความรับผิดชอบ ต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองได้

5. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพัฒนาชุมชนที่มีความเชื่อมั่น ว่ามีการเริ่มต้น ที่ดีช่วยให้งานสำเร็จไปแล้วครั้งหนึ่ง และการดำเนินงานตามโครงการพัฒนา ชุมชนนั้น ไม่ควรล้มเหลว เพราะจะเป็นการทำลายแรงบันดาลใจ ความกล้าหาญ ความกระตือรือร้น ในการทำงาน of ประชาชน ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะจะทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในปัญหามากขึ้น

6. การวางแผนและวางโครงการ การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบ และมีหลักวิชาการ การนำแผนออกมาปฏิบัติโดยจัดทำเป็นแผน โครงการต่าง ๆ และการดำเนินงาน ของชุมชนจึงเน้นการวางแผนวางโครงการขึ้น โดยประชาชน ตามสภาพปัญหาและความต้องการ ของประชาชน และทางฝ่ายรัฐบาลต้องมีการวางแผนจากเบื้องบนแล้วต้องมีการวิเคราะห์ ให้สอดคล้องกับแผนของประชาชนเป็นสำคัญ

7. การประสานงานและร่วมมือในการปฏิบัติงาน การพัฒนาชุมชนมิใช่เป็น งานของประชาชนคนใดคนหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งของรัฐโดยเฉพาะ เนื่องจาก กิจกรรมที่จะต้องพัฒนาในชุมชนนั้นมีมากมาย จะต้องทำให้การประสานสอดคล้องเกื้อกูลกัน ดังนั้น ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกคน ทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบ ต้องให้ความร่วมมือ กันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและความถนัดของตน เพื่อให้การวางแผน การปฏิบัติ ออกมารัดกุมและเกิดการรับรู้ร่วมกันจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

7. ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมาจากหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่มี

ความแตกต่างกัน ทั้งทางรูปร่าง มั่นสมอง และจิตใจมนุษย์ จึงไม่มีความเท่าเทียมกัน แต่โดยข้อเท็จจริงมนุษย์ทุกคน จะมีสิทธิและความเสมอภาคในการมีโอกาสที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ สิทธิและโอกาสที่จะก้าวหน้าแสดงความรู้ความสามารถประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ให้พัฒนาขึ้น เป็นต้น แต่โอกาสเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับภาวะธรรมชาติและภาวะกายภาพของแต่ละบุคคล ดังนั้น มนุษย์จึงย่อมไม่มีสิทธิและเสมอภาคในความสำเร็จของชีวิต โดยเท่าเทียมกัน ปรัชญาองค์การพัฒนาชุมชนเกิดจากการผสมผสานหลักการดังกล่าว เข้ากับความหมายของการพัฒนาชุมชน ที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและโอกาสในการประสบความสำเร็จในชีวิตของคนมี 5 ประการ คือ

1. บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญถึงแม้บุคคลจะมีความแตกต่างกันแต่ทุกคนมีสิทธิที่พึงได้รับความยุติธรรมและอย่างมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง
2. บุคคลแต่ละคนมีสิทธิเสรีภาพในการกำหนด วิธีการดำรงชีวิต ตามความต้องการของตนโดยไม่ถูกบีบบังคับจากบุคคลอื่น
3. บุคคลแต่ละคนมีศักยภาพหรือพลังความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เปิดเผยและแฝงเร้นศักยภาพเหล่านี้ มีประโยชน์ต่อบุคคลและชุมชนเป็นอย่างมากถ้ารู้จักนำมาใช้อย่างถูกวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังที่แฝงเร้นอยู่ในบุคคลซึ่งไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากนัก
4. การพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชนและสังคมโดยสามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
5. ถ้ามีโอกาสเมื่อไรบุคคลแต่ละคนมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพหรือพลังความสามารถของตนได้

สรุปได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคนเป็นอย่างมาก คนแต่ละคนมีความสามารถพัฒนาตนเองได้ ถ้ามีโอกาสการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาบุคคลให้มีความคิดและความสามารถเพิ่มขึ้น ให้บุคคลได้รับความยุติธรรมมีอิสรภาพเสรีภาพ และความเสมอภาคในการดำรงชีวิตโดยใช้วิธีการให้การศึกษาและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนี้ มีความสอดคล้องกับปรัชญาทางการเมืองการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ดังนั้น การนำเอาปรัชญาและการศึกษามาใช้ในการพัฒนาชุมชน จึงนับว่ามีประโยชน์และเกิดประสิทธิผลมาก

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีบทบาท Mintzberg (1939 อ้างถึงใน ตุลา มหาพสุธานนท์, 2547) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท 10 บทบาท ด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มบทบาท ด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

1. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (Figurehead role) เช่นประธานในงานพิธีการต่าง ๆ บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ (Leader) ได้แก่ การจ้างงานการอบรมการกระตุ้นใจและการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (Liaisonrole) ได้แก่ การกระทำกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายในและภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาด ขอข้อมูลด้านกำลังคน จากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็น การติดต่อประสานงานกันภายในองค์กร แต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็น การประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

2. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสาร จากในและนอกองค์กรของตนกระทำได้ โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่น ๆ เช่น องค์กรคู่แข่งชั้น มีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่ มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น

Mintzberg (1939 อ้างถึงใน ตูลา มหาพสุธานนท์, 2547) เรียกบทบาทนี้ ว่าบทบาทการตรวจสอบ (Monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (Disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่าง ๆ ไปยังสมาชิกในองค์กรและเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่น ๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (Spoken role) ขององค์กรด้วย

3. บทบาทการตัดสินใจ (Decisional roles) Mintzberg (1939 อ้างถึงใน ตูลา มหาพสุธานนท์, 2547) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ 4 ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่าง ๆ (Disturbance handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (Unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากรคนสิ่งของและเงินไปตามส่วนต่าง ๆ ขององค์กรและสุดท้าย คือ บทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (Negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงานผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่

แนวคิด Cohen (1979) ได้อธิบายทฤษฎีบทบาทว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่าเป็นบทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้บางบุคคลจะมีได้ ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง

เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือได้ปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งนั้น ๆ

Jacob (1991) ได้แบ่งชนิดของบทบาทออกเป็น 3 อย่าง

1. Psychosomatic role บทบาทที่มีพฤติกรรมสัมพันธ์กับความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพตามเงื่อนไขของวัฒนธรรมและเป็นบทบาทที่ผู้แสดงไม่รู้ตัว (Unconscious)
2. Psychodramatic role บทบาทที่ปัจเจกบุคคลแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังเจาะจงตามบริบทจำเพาะสังคม
3. Social role บทบาทที่ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังทั่ว ๆ ไปตามแบบประเพณีสังคม

Turner (1991) กล่าวว่า องค์ประกอบของบทบาทที่เน้นกัน โดยมากจึงมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. Prescribed roles บทบาทตามใบสั่งเป็นบทบาทที่เน้นให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังในแต่ละสถานภาพโลกสังคม (Social world) ถูกสมมติว่ามีใบสั่งจัดไว้ชัดเจนบุคคลจะรู้ใบสั่งนั้นด้วยอัตตา (Self) และสามารถในการแสดงบทบาทระดับการคล้อยตาม ความต้องการ (ให้แสดงบทบาท) ของแต่ละสถานภาพ
2. Subjective roles บทบาทตามใจเป็นบทบาทที่ปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพนั้น ๆ แสดงออกหลังจากรับรู้และตีความหมาย ปรับความคาดหวังต่าง ๆ ที่ผ่านอัตตาตัวตนโลกสังคม ถูกสร้างขึ้น ด้วยการประเมินตามอัตวิสัยในสถานการณ์มีปฏิสัมพันธ์

Broom and Selnick (1997) ได้อธิบายถึงคำว่า “บทบาท” ไว้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทในอุดมคติ (Socially prescribed or Ideal role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง
2. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรจะทำหน้าที่ของตำแหน่งโดยอาจจะไม่ตรงกับบทบาทในอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำจริง (Performed role) เป็นบทบาทที่บุคคล ได้กระทำไปจริงตามความเชื่อความคาดหวังตลอดจนความกดดัน และโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

Allport (1973) ได้อธิบายแนวความคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาท ของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role expectation) หมายถึง บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยสังคมและสถานภาพที่บุคคลนั้น ๆ ครองอยู่

2. การรับรู้บทบาท (Role conception) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถมองเห็นบทบาทของตนเองได้ตามการรับรู้ที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั้นเอง โดยที่การรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคล ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะฐานส่วนบุคคลตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role acceptance) จะเกิดขึ้นเมื่อความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและบทบาทที่ตนรับอยู่ การได้ยอมรับบทบาทเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะบุคคลจะไม่ได้ยินยอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกจากสังคมให้รับตำแหน่งและมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติตามเพราะถ้าหากบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการ (Role conflict) หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่กลับพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

4. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role performance) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพที่แสดงออกจริง (Actual role) ซึ่งอาจเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวังหรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และตามความคาดหวังของตนเองการที่บุคคลใดจะปฏิบัติตาม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเชิงพระพุทธศาสนา

1. การพัฒนาเชิงพุทธ

การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้นทำให้มีกาเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรมจนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลายการพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ก็ได้อีกแนวคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือ การที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของการพัฒนา คือ การปลดปล่อยตนเอง ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจ อันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคล และสังคมซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับ ของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด 4 ประการ คือ

1. พัฒนากายมีการพัฒนาทางกายภาพอัน ได้แก่ มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้าที่อยู่อาศัย ยานบรรเทาโรคภัย มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

2. พัฒนาศีลมีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกากในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้ง และจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรมโดยเฉพาะเป็นกติกากที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

3. พัฒนาจิตมีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

4. พัฒนาปัญญามีการพัฒนาปัญญา อัน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลป์ และศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติมีความรู้ความเข้าใจโลก และชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร คือ โลก และชีวิตถึงขั้นทำจิต ให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

2. รูปแบบการพัฒนาชุมชนของสงฆ์

รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ จะมีทั้งที่เป็นทางการ คือ การร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วย และทั้งที่ไม่เป็นทางการ คือ การไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ คือ แบบแผนดั้งเดิมของวัด แต่จะพัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชน ที่เป็นอยู่จริงจึงทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้น มีหลากหลายรูปแบบซึ่งสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์สังเขปได้ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” คือ พระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่น โดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้านกำนันหรือข้าราชการอื่น ๆ

รูปแบบที่ 2 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้าน” การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน จึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นต่อต้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ต่อเมื่อทำใจได้ว่าเหตุการณ์ภายในชุมชนย่อมเปลี่ยนแปลงไป เป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้น ก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

รูปแบบที่ 3 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ชาวบ้านและกำนัน” การพัฒนารูปแบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่าในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือ กับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน โดยที่กำนันจะคอยอยู่ห่าง ๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถ

ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วก็นั่นจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์เพราะไม่เช่นนั้น
 กำนันที่ไม่ทำอะไรจะดูเหมือนถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทช่วยเหลือชุมชนไป

รูปแบบที่ 4 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ข้าราชการและชาวบ้าน” รูปแบบ
 ของการพัฒนาชุมชนนี้ อย่างน้อย มี 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์
 ครูใหญ่และชาวบ้านลักษณะที่สอง เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการฝ่ายปกครอง
 และชาวบ้าน ซึ่งพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้ จะให้งานพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างกว้างขวาง
 เพราะได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการฝ่ายปกครองของอำเภอ ลักษณะที่สามเป็นการร่วมมือ
 ระหว่างพระสงฆ์ข้าราชการที่นอกเหนือจากฝ่ายปกครองและชาวบ้านจากรูปแบบของการพัฒนา
 ชุมชนของพระสงฆ์ ดังที่กล่าวมาทำให้เป็นที่ประจักษ์ว่ารูปแบบการพัฒนาชุมชน ควรเป็น ไป
 ตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน ทั้งที่เป็นทางการ คือ จะผูกพันกับระบบราชการก็ได้
 และไม่เป็นทางการ คือ จะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้ เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ
 เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำปัจจัยหลักของการพัฒนา คือ ตัวพระสงฆ์
 ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการร่างโครงการและแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุน
 โครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใด และจะมีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา
 ของพระสงฆ์จำนวนเท่าใด

3. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันจารีตประเพณี ที่มีความสำคัญยิ่งพระสงฆ์จากอดีต
 จนถึงปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีบทบาทที่สำคัญในการชี้นำสังคม ซึ่งแม้บทบาท
 ในด้านการเป็นผู้นำจะลดน้อยลงไป ในปัจจุบันแต่บทบาทด้านการเป็นผู้นำทางศีลธรรม
 จรรยาพระสงฆ์ ยังได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง และเป็นสถาบันสังคมที่ขาดเสียไม่ได้
 ในชีวิตประจำวันของชาวชนบทส่วนใหญ่ ซึ่งนอกจากเป็นที่พึ่งทางใจแล้ว ยังเป็นสถานที่
 ี่เอื้ออำนวยในด้านบริการสังคมอื่น ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปช่วยให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อเป็น
 การสร้างบูรณาการภายในชุมชน ดังที่

พระมหาประยุทธ์ปยุตโต (2513) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ไว้ว่า

1. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์รับการฝึกอบรมทาง
 ศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในแต่ละยุคสมัย
2. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่า
 เรียนด้วยตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
3. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์
4. เป็นที่พักของคนเดินทาง

5. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม
6. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน
7. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
8. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น
9. เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนจัดงานขึ้น
10. เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่าง ๆ
11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของคนในระยะเวลาต่าง ๆ

6. แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน

ปัจจุบันปัญหาสำคัญของสังคมไทย คือ ปัญหาความทุกข์ยาก ของประชาชนในชนบท อันเนื่องมาจากความล้มเหลว ในการพัฒนาชนบทถึงแม้จะประสบความสำเร็จ ก็เป็นเพียงด้านวัตถุ แต่ขาดมิติทางด้านจิตใจ เป็นผลให้พระสงฆ์ในเขตชนบท ได้มีโอกาสทำหน้าที่ของการ เป็นผู้นำ การพัฒนานำพาชาวบ้านร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองพระสงฆ์ ในชนบทที่มีพื้นฐาน ได้รับความศรัทธาเคารพของชาวบ้าน เป็นแกนนำในการเข้าไป มีบทบาท พัฒนาชนบท ซึ่งเมื่อพระสงฆ์นำพาชาวบ้านพัฒนาจิตใจ หรือวัตถุในกิจกรรมใดกิจกรรมนั้น มักจะ ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากชาวบ้าน อย่างมีจิตศรัทธาสามารถประสบความสำเร็จ ในการดำเนินได้โดยง่าย และเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ยังไม่จำกัด อยู่ในแวดวงเฉพาะพระสงฆ์ในบางพื้นที่ยังไม่กว้างขวางนัก และยังมีกิจกรรมลักษณะ ต่างคนต่างทำ ไม่ประสานกัน อย่างเป็นกระบวนการ หรือองค์กร หรือแนวทางการดำเนินการ พัฒนาชนบทของพระสงฆ์ จึงยังไม่เด่นชัด ดังนั้น พระสงฆ์ในชนบทจำเป็นต้องพยายามเข้าช่วย พัฒนาชุมชนชนบทให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยจะต้องพัฒนาควบคู่ไปทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ แต่จะเน้นในด้านใดมากกว่ากันควรจะพิจารณาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐาน ของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละชุมชนการดำเนินงานพัฒนาชนบทให้บรรลุ วัตถุประสงค์ จะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชน จึงจะสำเร็จได้เนื่องจากสภาพสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปบทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชนถูกลดทอนลงไปมากทำให้บทบาทของพระสงฆ์ ต่อการพัฒนาชนบทมักจะ ไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายทั้งประชาชนบางกลุ่ม และข้าราชการพระสงฆ์ ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบท จึงต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ

มากมาย ทั้งจากประชาชนในชุมชน และข้าราชการจากภายนอกเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับ และเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชนเพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบทพระสงฆ์จึงมีความสำคัญและจำเป็น ต่อการพัฒนาสังคมและต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชนเพื่อเป็นสื่อกลางในการชักจูง ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยความเต็มใจ

อภิชัย พันธเสน (2539, หน้า 205-206) ได้กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า “ต้องอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธา นับถือของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาโครงสร้างองค์กรที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และยังเสนอแนวคิดที่ว่าพระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนประสพการณ์และอุดมการณ์ในลักษณะที่ ตอบสนองปัญหาความต้องการของชุมชนในลักษณะประสานประสานกับการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าข้าราชการองค์กรพัฒนาเอกชนและผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนในชนบท 6 ประการ” ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนคือกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยเป็น กระบวนการที่มีความต่อเนื่อง และเกี่ยวข้องกับทุก ๆ ฝ่ายทั้งพุทธจักร (วัดและพระสงฆ์) และอาณาจักร (ข้าราชการผู้นำชุมชนและประชาชน) การพัฒนาจึงต้องดำเนินการให้ทั่วถึง ครอบคลุมประชาชนทุก ๆ กลุ่มไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและจะต้องประสานงานร่วมมือกัน ทำงานโดยพระสงฆ์ควรสำนึกอยู่เสมอว่าถ้าอาณาจักรเสื่อมลงพุทธจักรจะเจริญอยู่ได้อย่างไร พระสงฆ์จึงควรจะต้องถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ควรจะต้องเข้าไปดำเนินการ

2. การพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาบุคคลเพื่อสร้างความพร้อมของประชาชน ที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหาของตนเองโดยจะต้องพัฒนาประชาชน ให้พร้อมทั้งทางด้านคุณภาพและคุณธรรมทั้งทางด้านรูปธรรมหรือด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนา ด้านจิตใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของการพัฒนาชนบท

3. การพัฒนาชุมชนควรจะเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ความสามารถทักษะและสติปัญญาของประชาชนในการคิดค้นและริเริ่มโครงการ พัฒนาต่าง ๆ เองอันจะนำผลสำเร็จมาสู่ชุมชนได้มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลจากภายนอกชุมชนที่ไม่รู้ ซึ่งถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

4. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้จะต้องตอบสนองความจำเป็น พื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมการตอบสนองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิด คุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

5. การพัฒนาชนบทที่จะสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้

ควรจะเป็นการพัฒนาโดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง คือ การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนมิใช่ให้ประชาชนเข้าร่วมเฉพาะการใช้แรงงานเท่านั้น เพราะจะไม่น่าก่อให้เกิดความรู้สึก เป็นเจ้าของในผลผลิตของงานพัฒนาชนบท

6. การพัฒนาชุมชนที่จะประสบผลสามารถทดลอง หรือขจัดปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริง ควรมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองของประชาชน ซึ่งวิถีทางที่จะเป็นไปต่อสภาพการพึ่งตนเองในปัจจุบัน คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้สุขสบายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ควรจะพึ่งพาจากภายนอกเฉพาะเทคโนโลยี และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น และหาไม่ได้ของไรก็ตามในการพัฒนาที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาใน 2 ลักษณะที่พระสงฆ์ ต้องเข้าไปมีบทบาท คือ การพัฒนาภายนอกกับพัฒนาภายในในการพัฒนาภายนอกได้ รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกายด้านปัจจัย 4 การอยู่ดีกินดี และการอยู่ร่วมกัน อย่างมีระเบียบวินัย และการเคารพกฎหมาย เป็นต้น

7. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชน

พระสงฆ์ ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นและสังคมที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ และมีบทบาท ที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นผู้ใกล้ชิด และเข้าใจความทุกข์ยากปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น กับชุมชนแต่ด้านการพัฒนาพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ที่เคารพศรัทธาของประชาชน และเป็นที่น่าไว้วางใจ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนสามารถชักจูงประชาชนในท้องถิ่นผู้นำท้องถิ่น หรือองค์กรทางราชการในการพัฒนาชุมชนที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ได้พัฒนา ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองวัฒนธรรม สาธารณสุข และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการศึกษาค้นคว้าที่สอดคล้องกับการวิจัยจึงสรุปบทบาทของพระสงฆ์ ในแต่ละด้านได้ ดังนี้ การพัฒนาชุมชนด้านสังคมพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ให้แก่ชุมชนนักเรียน นักศึกษาเผยแพร่ธรรมะสงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชน มีการรับเลี้ยงดูแลเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และบาลี พร้อมกับพระปริยัติธรรมสามัญเป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อย แก่ชุมชนและสังคม ในท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับ พิธิฎฐ์ บุญไชยและทรงคุณ จันทจร (2540, หน้า 236-237) กล่าวว่า พระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญมากในชุมชนซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนาโดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีโดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อยโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทาน

และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนจากการศึกษา พบว่า พระสงฆ์เกือบทุกรูป ได้มีบทบาทไม่ว่าการตัดถนน การปรับปรุงถนนเดิม การประปา การพัฒนาแหล่งน้ำ การปรับปรุงรั้วบ้าน การลอกคลอง การสร้างถังเก็บน้ำฝน และการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัด การพัฒนา ดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นการร่วมมือ ระหว่างวัดชาวบ้าน และทางราชการโดยทางวัด มีพระสงฆ์เป็นผู้นำเป็นศูนย์รวมของความสามัคคี มีชาวบ้านเป็นแรงและมีทางราชการเป็นอุปกรณ์เครื่องมือ

8. บทบาทหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ในสังคมไทย

เมื่อก้าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกระทั่งเป็นไปในอนาคตจะเห็นว่ามีเกี่ยวข้องกับชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนาเป็นเหมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ ดั้งเดิมของประเทศไทย ทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมจากเหตุผลที่กล่าวมาในงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์อาจกล่าวได้ว่า องค์การสงฆ์และตัวของพระสงฆ์เองเป็นกลไกขับเคลื่อนวิถีชีวิตของชาวพุทธให้เคลื่อนที่ไปอย่างมั่นคงแบบพุทธ

ขณะเดียวกันกระแสทางสังคมบ้านเมืองเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็มีส่วนกำหนดบทบาทให้พระสงฆ์ต้องพัฒนาและปรับกลยุทธ์ในการสั่งสอนและอบรมประชาชนทุกกลุ่มอย่างฉลาดและเป็นปัจจุบัน คือ ทันทต่อเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวในสังคม เพื่อปรับท่าทีของตนให้กระชับขึ้น และพระสงฆ์จะต้องอาศัยศกฺกหัสถ์ เป็นอยู่ขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนสังคมด้วยเหตุผล 3 ประการ ดังนี้

1. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องพึงพาปัจจัย 4 จากพุทธศาสนิกชน
2. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวกับข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
3. โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา พระสงฆ์นั้น จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้น

จากความทุกข์

พระราชวรมุนี (ประยูรชัชปยุตโต) (2513) ก็ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ นับแต่อดีต พระสงฆ์ซึ่งผูกพันกับชาวบ้าน ถือเป็นแบบอย่างของความสามัคคีที่ดี ระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคมมาโดยตลอดว่าต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในเกือบทุกด้านพอสรุปบทบาทของพระสงฆ์และวัดดัง ต่อไปนี้

1. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ๆ ส่งบุตรหลานมารับใช้พระสงฆ์เพื่อรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่สอนในสมัยนั้น รวมทั้งยังเป็นศูนย์

รวมของเยาวชนด้วย

2. เป็นสถานที่สงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเล่าเรียน
3. เป็นสถานพยาบาลผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐของคนในสังคมในสมัยนั้น
4. เป็นที่พักของคนเดินทาง
5. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์
6. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลต่าง ๆ
7. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาครอบครัว
8. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ
9. เป็นคลังเก็บวัสดุของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน
10. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม
11. เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครองวัดและพระสงฆ์สามารถแสดงบทบาทเหล่านี้ได้

เนื่องจากชาวบ้านเข้าใจว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีความบริสุทธิ์เป็นผู้เสียสละและที่สำคัญที่สุด คือ มีความรู้ดีกว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ เหนือชาวบ้านทั่วไปสามารถให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีซึ่งเป็นความสำคัญที่ใกล้ชิดและมั่นคงเสมอมา เมื่อสังคมเปลี่ยนไปบุคคลจากภายนอกเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนในฐานะผู้ปกครองพระสงฆ์ จึงถูกลดบทบาทลงจากผู้นำในด้านต่าง ๆ เป็นเพียงผู้ประสานงานเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาลกับประชาชนด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงทำให้วัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวบ้านลงอย่างมากมายปัจจัยอีก 2 ประการ คือ

11.1 พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่าง ๆ มาเสริมบทบาทของตัวเองขึ้นมา

11.2 การสูญเสียผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์เนื่องจากพระสงฆ์ไม่ศึกษาหาความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนที่เคยแนบแน่นก็เริ่มห่างกันออกไป

9. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาในอดีต

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านพระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ที่ผ่านการฝึกฝนตัวเองดีแล้ว ว่าน่าจะก่อให้เกิดความสุขแก่ประชาชนฉะนั้น จึงแสดงมรรคมีองค์ 8 อัน เป็นทางที่จะนำไปสู่ความเป็นผู้เจริญเป็นอารยธรรมเมื่อตนเองดับทุกข์ได้แล้วก็ควรเผยแผ่แจกจ่ายแนวทางนั้น แก่ผู้อื่นด้วย ดังนั้น จึงมีพุทธคำสั่งสอนพระสาวกออกประกาศศาสนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของคนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลกจงประกาศพรหมจรรย์ อันมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดผู้มีกิเลส คือ ทุจริตในดวงตาน้อยมีอยู่ในสังคมและความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับประชาชน คือ

การเป็นอยู่ประจำวันพระพุทธองค์ก็ได้ ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า “การบวชนี้ต้องอาศัยชาวบ้าน ใสบาตรเป็นอยู่เธอพึงควรอุทิศสาธุในข้อนี้ตลอดชีวิต” “บรรพชิตต้องพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าชีวิตเรา เนื่องด้วยผู้อื่น จงทำตัวให้เป็นผู้ที่เลี้ยงง่าย” ในพหุการสูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงการพึ่งพากัน ระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ด้วย การสงเคราะห์ด้วยการแสดงธรรมตอบแทนแก่พราหมณ์ และคฤหัสถ์พวกนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่าภิกษุทั้งหลายพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้อุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลาย ด้วยจิวรบิณฑบาต เสนาสนะและยารักษาโรค แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงาม ในเบื้องต้น งามในท่ามกลางงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น เถิดพระสงฆ์ต้องปฏิบัติหน้าที่ ในฐานะเนื่อนานุญของโลกด้วยการอนุเคราะห์ตามหลักทศ 6 ในสังคาลสูตรซึ่งพระพุทธองค์ทรง แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนไว้ทั้ง 2 ฝ่าย คือ

1. ข้อปฏิบัติสำหรับฝ่ายคฤหัสถ์ ดังพระดำรัสว่าดูกรคฤหบดีสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบนอันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ 5 ดังนี้
 - 1.1 ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
 - 1.2 ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
 - 1.3 ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
 - 1.4 ด้วยความเป็นผู้ไม่มีปิตประตุ (เต็มใจต้อนรับ)
 - 1.5 ด้วยการจัดหาอาหารมีสถานถวาย
2. ข้อปฏิบัติสำหรับฝ่ายบรรพชิต ดังพระดำรัสว่าสมณะพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตรโดยฐานะ 5 อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร โดยฐานะ 6 อย่าง ดังนี้
 - 2.1 สอนให้ละเว้นจากความชั่ว
 - 2.2 แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
 - 2.3 อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
 - 2.4 สอนสิ่งที่ยังไม่เคยสดับเล่าเรียน
 - 2.5 ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่สดับเล่าเรียนแล้ว
 - 2.6 บอกทางสวรรค์ให้

เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั่นเอง จุดเน้น คือ ประชาชนบำรุงพระสงฆ์ด้วย ปัจจัย 4 เป็นการให้วัตถุพระสงฆ์ ก็ตอบแทนประชาชนด้วยธรรม คือ แสดงธรรมปฏิบัติธรรมให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่าง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพระนั้น ต้องมีกรอบไม่เกินเลยพระวินัยซึ่งเป็นกรอบรักษา

ความสัมพันธ์ให้มั่นคง เช่น บทบัญญัติทางวินัยว่าให้พระสงฆ์พิจารณาลงโทษสาราณียกรรมแก่พระภิกษุที่ผิดต่อคฤหัสถ์ เช่น การขวนขวายเพื่อมิให้ลามมิใช่ประโยชน์เพื่ออยู่ไม่ได้แห่งคฤหัสถ์คำว่าเปรียบเปรยของคฤหัสถ์ให้แตกแยกกัน รับคำเขาแล้วไม่ทำจริง เป็นต้น จากความสัมพันธ์ที่พระองค์ได้แสดงแนวไว้ได้ ทรงทำเป็นตัวอย่าง และพระสงฆ์ได้สืบทอดเจตนารมณ์นั้นต่อ ๆ กันมาจึงทำให้พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน จวบเท่าพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในดินแดนไทยตลอด 600 ปี ที่ผ่านมามีทำให้เกิดความสัมพันธ์กันด้านอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ด้านสังคมประชาชน ได้ใช้วัดเป็นที่พบปะพูดคุยเป็นสถานที่จัดงานรื่นเริง งานบุญเป็นสถานที่ปรับทุกข์ เรื่องเดือนร้อนต่าง ๆ กับพระสงฆ์วัดเป็นคลังเก็บวัสดุสำหรับชุมชนเป็นที่พักคนเดินทางเป็นที่สงเคราะห์ผู้เจ็บป่วยด้วยการแพทย์โบราณ เป็นที่สร้างผู้นำพัฒนาชุมชน เช่น การก่อสร้างโรงเรียน การขุดบ่อ ทำถนนหนทาง สร้างสะพาน เป็นต้น
2. ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ ได้ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของชุมชน
3. ความสัมพันธ์ในด้านการผลิตศิลปกรรมและศิลปวัตถุ ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านต่างช่วยกันสร้างสรรค์งานศิลปวัตถุ เช่น กุฎีวิหารโบสถ์ศาลาการเปรียญหอไตร เป็นต้น เมื่อมีความสัมพันธ์อันดีแล้วพระสงฆ์ก็สร้างบทบาทของตนต่อสังคมในทางสร้างสรรค์ในฐานะผู้นำทางสติปัญญา

10. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาในปัจจุบัน

ปัจจัยที่ทำให้บทบาทของพระสงฆ์เปลี่ยนไป

เมื่อประเทศไทยได้รับการพัฒนาประเทศให้เท่าทันกับอารยธรรมตะวันตกในช่วง 100 ปี ที่ผ่านมามีผลดีแก่สังคม เพราะเป็นการทำให้เกิดความเจริญขึ้น แต่ก็ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนออกจากวัด คนห่างพระสงฆ์ ถึงจะมีสถานบริการของรัฐตั้งอยู่ในบริเวณวัด แต่วัดและพระสงฆ์ไม่มีบทบาทและไม่มีส่วนร่วมในการบริการหน่วยงานนั้น ๆ

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นเหตุให้บทบาทพระสงฆ์เปลี่ยนไปก็คือ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ทั้งหลาย ไม่งดงามในสายตาของประชาชน เพราะพระสงฆ์บางรูป มีความประพฤติที่ย่อหย่อนในพระวินัยประพฤติในสิ่งที่ขัดกับความรู้สึกของชาวบ้าน เช่น การเดินสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ ขับขี่รถยนต์พาหนะด้วยตนเอง วัดสกปรกไม่ปิดกวาดทำความสะอาด เป็นต้น เมื่อพระสงฆ์มีความประพฤติ เช่นนี้ ประชาชนก็เสื่อมศรัทธาต่างหันหลังให้วัดคนจะเข้าวัดบ้างก็ในโอกาสทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาและในการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาโดยตรงเท่านั้น

ปรกรณ์ คุณารักษ์ (2546) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทที่ลดลงของพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้ว่ามีสาเหตุมาจากความอ่อนแอของพระสงฆ์เพราะไม่ได้สนใจเรื่องคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธองค์แต่มัวไปยุ่งกับวัตถุมงคล เรื่องไสยศาสตร์โหราศาสตร์ไม่ได้สอนให้ชาวบ้านแก้ปัญหาได้โดยวิธีพุทธแต่ให้แก้ปัญหาโดยวิธีอื่น ๆ แบบผสมผสานซึ่งไม่ใช่เป้าหมายของพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป

การฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบัน

เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้เปลี่ยนจากการทำเพื่ออยู่มาเป็นทำเพื่อขาย จึงส่งผลกระทบต่อชีวิตชุมชนสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมอย่างรุนแรงผลกระทบดังกล่าวมาจากปัจจัย 4 ประการ คือ

1. อารยธรรมตะวันตก
2. การศึกษาแผนใหม่
3. การพัฒนาแผนใหม่
4. สื่อและการบันเทิงเพื่อการค้า

ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้ เป็นปัจจัยให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคมปัจจุบันเนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากการทำกินเองใช้เองพึ่งตนเองได้มาเป็นระบบซื้อขายทำให้เกิดความโลภ อันมีผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ต้องล้มละลายทางเศรษฐกิจพึ่งตนเองไม่ได้ ธรรมชาติแวดล้อมส่วนใหญ่ถูกทำลายไปชวามาเป็นหนี้สินมากขึ้น ทำงานใช้หนี้กัน ไม่มีวันจบสิ้น ครอบครัวชุมชนและวัฒนธรรมแตกสลายสุขภาพจิตเสื่อมโทรมมากขึ้น ชีวิตเคยเป็นไทก็กลับกลายเป็นทาส ของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ อย่างสลับไม่หลุด เมื่อสภาพสังคมเป็นเช่นนี้ องค์กรที่ผู้คนในสังคม นึกถึงว่าน่าจะมีทางออกให้กับสังคม ก็คือ สถาบันสงฆ์ ดังนั้น จึงได้มีแนวคิดที่จะฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ เพื่อจะให้พระสงฆ์ได้มีส่วนช่วย ในการแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ยากยิ่งนักแต่ไม่เกินความสามารถที่จะแก้ไขได้ หากทุกคนในสังคมให้ความร่วมมือ และช่วยกันแก้ไข ถึงอย่างไรก็ตาม โดยที่แท้ความจริงพระสงฆ์เองท่าน ก็ได้ทำหน้าที่และมีบทบาทในเรื่องเหล่านี้อย่างเต็มความสามารถมานานแล้ว ถึงแม้ว่าในเบื้องต้น ฝ่ายภาครัฐบาลจะไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก ก็ตามแต่พระสงฆ์หลาย ๆ รูป ตัวอย่างเช่น

1. พระพิศาลธรรมพาที (พระพยอมกัลยาโณ) วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี
2. พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนานสุพุทธสีโล) วัดสว่างสามัคคี จังหวัดสุรินทร์
3. พระครูพิพิธธรรมรส (หลวงพ่อบัญญัติอนุตโร) วัดคิมมะอู (หรือวัดป่าธรรมดา)

จังหวัดนครราชสีมา

4. พระครูสุภาจารวัฒน์ (หลวงพ่อสีหาสุภาจาโร) อำเภอคูคต จังหวดยโสธร

5. พระครูพิทักษ์นันทคุณเจ้าคณะ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

6. พระครูพัฒนวิहारกิจ (หลวงพ่อกำมุงจาโร) วัดพัฒนาวนาราม จังหวัดสุรินทร์
เป็นต้น พระสงฆ์ที่ยกตัวอย่างมานี้ ท่านได้มีเมตตาธรรมโดยพยายามชักชวนประชาชนให้หันหน้าเข้าหากันเพื่อร่วมกันคิดร่วมกันทำร่วมกันหาทางออก โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ช่วยให้คำแนะนำ ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านรู้จักการพึ่งพาตนเอง คิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง

11. บทบาทของพระสงฆ์ในอนาคต

บทบาทในอนาคตของพระสงฆ์จะเป็นเช่นไรนั้น เป็นเรื่องที่ทำนายและคาดการณ์ได้ยาก แต่จะอย่างไรก็ตามบทบาทในปัจจุบันของพระสงฆ์ น่าจะมีส่วนสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทในอนาคตได้บ้าง เพราะฉะนั้น หากเราประสงค์ให้สถาบันสงฆ์ ในอนาคตได้แสดงบทบาทในทางที่ถูกที่ควร และสอดคล้องกับทัศนคติ (ที่ชอบธรรม) ของสังคมแล้วไซ้เราก็คงจะได้รับแรงดำเนินการต่อไปนี้ คือ

1. ขจัดบทบาทที่ขัดต่อพระธรรมวินัยกฎหมาย และทัศนคติที่ดีงามของพุทธศาสนิกชน
2. ปรับปรุงพัฒนาบทบาทที่ดี และสอดคล้องกับพระธรรมวินัยและทัศนคติที่ดีงามของชาวบ้านในปัจจุบัน
3. ฟื้นฟูบทบาทที่ดีในอดีตบางบทบาท
4. กำหนดบทบาทที่เห็นว่าน่าจะเหมาะสม กับยุคสมัยและสภาวะทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของไทย ในปัจจุบันการดำเนินการดังกล่าวข้างต้นนั้น จะสัมฤทธิ์ผลได้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหลาย ๆ ฝ่าย ได้แก่ ภาคของพระสงฆ์ ภาครัฐบาล และภาคประชาชน ต้องพยายามปรับทัศนคติของตน ที่ขัดแย้งกับทัศนคติส่วนใหญ่ หรือขัดแย้งกับพระธรรมวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีความปลอดโปร่งใจ ในการที่จะดำเนินศาสนกิจของท่านในส่วนแห่งการถือกุศลสังคมเพราะที่แล้ว ๆ มาแม้แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ต้องกังวลกับเสียงคัดค้านเสียงวิพากษ์วิจารณ์ ของชาวบ้านที่มีต่อการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ถ้าหากสามารถขจัดความขัดแย้งทางทัศนคติ เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ได้ โดยเด็ดขาดแน่นอนแล้วเชื่อมั่นว่า ภาพพจน์ของสถาบันพระสงฆ์ จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี และทั้งยังช่วยเกื้อหนุนรัฐในทางการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดีด้วย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2513 อ้างถึงใน จรินทร์ ยังสังข์, 2541) ได้กล่าวว่า การที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนาทายาท หรือผู้สั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ควรมีบทบาทที่เด่นชัดอยู่ 2 อย่าง คือ (1) เป็นผู้มีความสามารถในการสั่งสอนพุทธศาสนิกชน

(2) ความหลากหลายในระดับการพัฒนาพุทธศาสนิกชน นั้นหมายถึง ว่าทั้งผู้สอนและผู้ปฏิบัติตาม ต้องเข้าใจบทบาทของแต่ละฝ่าย อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศไทยเท่าที่เป็นอยู่ ได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังจะเห็นได้จากชื่อของแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่แล้ว ๆ มา โดยไม่ให้ความสนใจ หรือให้ความสนใจน้อยมาก ต่อการพัฒนาทางจิตใจ ประเทศเกาหลีซึ่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านทั่วประเทศของเขานั้น ใช้ขั้นตอนการพัฒนาประเทศ โดยใช้การพัฒนาจิตใจ ให้อยู่ในอันดับที่หนึ่ง ส่วนการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ถูกจัดไว้ในอันดับรอง ประเทศไทยมีพระภิกษุสามเณรอยู่จำนวนมาก หากรัฐประสงค์ที่จะกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยเน้นความสำคัญของจิตใจแล้ว สามารถอาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายออกไปปลุกเร้าชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมข้อต่าง ๆ เช่น ความรักในระเบียบวินัยขยันหมั่นเพียร เป็นต้น และดูเหมือนจะหาบุคลากรในการปลุกเร้า ชาวบ้านที่ดีเช่นนี้จากที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว เพื่อไม่ให้เป็นการสายเกินแก้เราจะต้องรีบเร่ง ฟื้นฟู และพัฒนาในทุกด้านอย่างถูกต้อง และเป็นระเบียบ โดยการพึ่งพาอาศัยพระสงฆ์เสียตั้งแต่บัดนี้ หากยังมีวิธีรออยู่อาจจะสายเกินแก้ก็ได้

สรุปว่าบทบาทพระสงฆ์ในอดีตนั้น จะมีบทบาทเกี่ยวกับการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะในยุคหนึ่ง มีการจัดการศึกษาในวัดฉะนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทอย่างมากในการจัดการศึกษา และเป็นผู้กำหนดรูปแบบของการศึกษาส่วนในปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ในเรื่องของการศึกษา จะลดลงจากอดีตเนื่องจากการจัดการศึกษาดังกล่าวได้เปลี่ยนไปจากเดิม โดยได้มีกระทรวง เป็นผู้ดูแลเรื่องคุณภาพและการจัดการศึกษา เป็นการลดบทบาทของพระสงฆ์ในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตามบทบาทต่อการศึกษาดังกล่าวไว้ว่าพระสงฆ์จะไม่มีบทบาทเสียทีเดียว กล่าวคือ การจัดการศึกษา ตามแนวพุทธซึ่งปัจจุบันกำลังได้รับความนิยมและมีหลายสถาบันนำไปใช้ในการจัดการศึกษาพระสงฆ์เป็นบุคลากรหลักในการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ ฉะนั้นพระสงฆ์ในปัจจุบันถือว่ามีบทบาทพอสมควรและเมื่อเทียบกับอดีตแล้วอาจจะไม่มากนัก ส่วนในอนาคตบทบาทของพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยเห็นว่าพระสงฆ์น่าจะมีความมีบทบาทและเป็นฐานเสียงสำคัญ ในการช่วยให้ประชาชนตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

1. ความหมายของพระสังฆาธิการ

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ (2547) ให้นิยามคำว่าพระสังฆาธิการ มาจากคำว่า “สังฆะ” และ “อธิการ” เป็นพระสังฆาธิการแปลตามรูปศัพท์ ว่าภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็ม ตามตำแหน่ง

จึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ภิกษุมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ โดยกำหนดตำแหน่งพระภิกษุดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ ได้แก่ ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวจะมีอำนาจเต็ม ตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎมติคำสั่งของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัดพระสังฆาธิการ จึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดในหมู่บ้านและในชุมชน โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

2. ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครอง และวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชมีหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม ของคณะสงฆ์จัดการและพัฒนาศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปด้วยดีพระสังฆาธิการ จึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสามเณรดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยให้ภิกษุสามเณรมีจริยาวัตรตรงตามประเพณีปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร มิให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะต้องบำรุงรักษาจัดการวัดและสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ (2540) ระบุถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญเนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนสำนักงานเจ้าคณะภาค 11 ได้ระบุความสำคัญของพระสังฆาธิการว่าเป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้องเป็นประโยชน์ ทั้งงานการศาสนศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์

และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ดังนั้น พระสังฆาธิการเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติภารกิจของ พระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและสร้างศรัทธา ของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนาและสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของ พระพุทธศาสนา

3. บทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อยกิตติทินฺโน) (2526, หน้า 47) กล่าวไว้ว่า พระสังฆาธิการ มีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครอง คือ มุ่งหมายความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญองกามและมุ่งความสามัคคีปรองดองซึ่งทั้ง 3 ประการนี้ เป็นเครื่องหมาย ของสมรรถภาพของการปกครองในขณะเดียวกัน ในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น

พระครูมงคลคีตวงศ์ (กุศลคุณธวโร) (2526) กล่าวไว้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบ การปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน แผนกปริยัติธรรมขึ้น เช่น นักธรรมแผนกบาลีขึ้นในวัดของตนนอกจากนี้ จะต้องอบรม วิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่าจริยธรรมการให้การศึกษา ด้านจริยธรรมก็คือ การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็ก ให้หันเข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือลูกหลานชาวบ้านที่ออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลาน ให้ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนาที่บังเกิดกับประชาชน จึงเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัดพัฒนาวัด แล้ว ยัง ต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไป ด้วยพระสังฆาธิการเป็นนามบัญญัติ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษา ความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนาศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษา สงเคราะห์ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ รวมทั้ง การนิคหกรรมหรือการวินิจฉัยข้อธรรมหรือความผิด ทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดครุฑิยาพระสังฆาธิการซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

1. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบคำสั่งมีติประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

2. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง และเมื่อได้ดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ผู้สั่งมิได้ถอน หรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมด ไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตนเว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

3. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนาและห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

4. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

5. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

6. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีหมู่คณะและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

7. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนาต้องรักษา

ข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผยทั้ง 7 ข้อนี้ เป็นจรรยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติโดยเคร่งครัดเพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจรรยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการการปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณร ในนิกายนั้น ๆ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ดังนี้

4. การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ การแต่งตั้งและถอดถอน (กองแผนงานกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ) ไว้ดังนี้

คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ 7 ประการดังนี้

1. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง

2. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง

3. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย

4. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์

5. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถหรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือเป็นโรคเรื้อนหรือเป็นวัณโรคในระยยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

6. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอาชกรรมที่พึงรังเกียจมาก่อน

7. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการมีรายละเอียด ดังนี้

1. การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษา 30 และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า รองสมเด็จพระราชา คณะสมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

2. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษา 20 และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า พระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอกหรือเป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทนอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

3. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษา 10 กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือ มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไปหรือ เป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 6 ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

4. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วมีพรรษา 10 กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 4 ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ ในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือก

พระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวเสนอเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

5. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น 5 พรรษา กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้น มาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปีหรือเป็นพระภิกษุมีสมณะศักดิ์หรือเป็นพระคณาจารย์หรือเป็นเปรียญธรรมหรือเป็นนักธรรมชั้นเอก ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใดให้เจ้าคณะอำเภอนั้น คัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้วให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

6. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามราษฎร์ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น 5 พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้นในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ในตำบลใดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้น ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด อยู่ด้วยให้เจ้าคณะอำเภอ รายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติและระบุน้ำที่ ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้ว เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับเพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

7. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพื้น 10 พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิต และคฤหัสถ์และมีสมณะศักดิ์ไม่ต่ำกว่า พระราชาคณะชั้นราชสำหรับพระอารามหลวง ชั้นเอกไม่ต่ำกว่า พระราชาคณะ ชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครู ผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ส่วนพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพื้น 10 พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณ เป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิต และคฤหัสถ์ และมีสมณะศักดิ์ไม่ต่ำกว่า พระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาค ดำเนินการ

ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุ ผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้ว รายงานเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับ จนถึงมหาเถรสมาคมสมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ ย่อมพ้นจากตำแหน่งได้ ในกรณีถึงมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุ หรือลาออกหรือย้ายออกไป นอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือยกเป็นกิตติมศักดิ์หรือรับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะ หรือรองเจ้าคณะอื่น หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ พระสังฆาธิการรูปใดประสงค์จะลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ ก็ย่อมทำได้เมื่อผู้มีอำนาจแต่งตั้งได้พิจารณาอนุญาตแล้ว จึงเป็นอันพ้นจากตำแหน่งหน้าที่

5. การปกครองสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบและประวัติอย่างยาวนาน

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์ได้ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลหลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยข้ออิทธิกรณ์ของพระสงฆ์โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นผู้ช่วย ตามที่ทรงโปรดให้ช่วยพร้อมพระ โมคคัลลานะ และพระเถระ ทั้งหลายผู้เป็นสังฆมิตร และสังฆปริณายกเป็นหมู่ ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกันเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยและต้องมิมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ ทศสนะนักปราชญ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ดังสุนทรณรังสี กล่าวไว้ว่า

1. สังคมสงฆ์มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุแต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างไรก็ตามรัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดีพ้นจากมลทินและกิเลสต่าง ๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลายเพราะเหตุนี้แลเรจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอำนาจประโยชน์ 10 ประการคือ (1) เพื่อความดีแห่งสงฆ์ (2) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ (3) เพื่อข่มเพื่อเกื้อยาก (4) เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

- (5) เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน (6) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
 (7) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส (8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
 (9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม (10) เพื่อถือพระวินัย

2. ด้านการบริหารในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มากพระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้าง ตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจา ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้น อีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบทการกรานกฐิน กำหนดเขตสีมาการระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั้นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้น ไม่บัญญัติในพระวินัยแต่ก็มีได้จัดพระวินัย

3. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครองส่วนฝ่ายพุทธจักร มีพระธรรมวินัยเป็นหลักทั้ง ฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดี หรืออธิกรณ์และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัย กับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมากความคิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิดการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีโครงสร้างตามความเห็นของไชยณพลได้กล่าวไว้

6. ลักษณะการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

การใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครองจึงทรงบัญญัติไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. เพื่อความรับทราบว่ามีแห่งสงฆ์
2. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
3. เพื่อข่มบุคคลเพื่อเกื้อยาก
4. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
5. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน
6. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต

7. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
8. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
10. เพื่อถือตามพระวินัย

การระงับอิทธิฤทธิ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบ ที่ได้ทรงกำหนดไว้แน่นอน ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้น ไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็มิได้ขัดพระวินัย

7. ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ

ภาวะผู้นำในด้านการพัฒนาจิตใจ

ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาจิตใจนั้น โดยยึดหลักการใช้สนธิธรรมของพระพุทธศาสนาพัฒนาจิตใจยึดหลักประชาธิปไตยพื้นฐานมาพัฒนาชุมชนและสังคม และยึดหลักการพึ่งพาตนเองช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการร่วมมือร่วมใจในการประกอบกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความสงบสุข สันติสุข แก่ชุมชน และสังคมนั่นเอง

การพัฒนาจิตใจ หมายถึง กระบวนการปลูกฝังเสริมสร้างเสริมความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความยึดมั่นที่จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ปยุตโต) (2526) ได้อธิบายว่าการพัฒนาจิตใจ หมายถึง กระบวนการให้การศึกษอบรมและส่งเสริมสุขภาพจิต สมรรถภาพจิต และคุณภาพจิตใจที่งาม การพัฒนาจิตใจ กล่าวโดยผลเป็นการยกระดับจิตใจ ของคนให้สูงขึ้นจากระดับหนึ่ง ไปสู่อีกระดับหนึ่งที่สูงขึ้น มีความหมายคล้ายกันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ หรือมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น ความแตกต่างกันก็คือการพัฒนาจิตใจเป็นเรื่องของนามธรรม ที่มองเห็นยากส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเรื่องของรูปธรรม ซึ่งมองเห็นได้ง่าย เราอาจจะแบ่งระดับการพัฒนาจิตใจของคนออกเป็น 3 ระดับ เช่นเดียวกัน คือ จิตใจด้อยพัฒนา (Under developed mind) จิตใจที่กำลังพัฒนา (Developing mind) และจิตใจที่พัฒนาแล้ว (Developed mind) การพัฒนาจิตใจจึงเป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น จากระดับด้อยพัฒนาไปสู่ระดับกำลังพัฒนา จากระดับกำลังพัฒนาเป็นระดับพัฒนาแล้ว

พระพุทธเจ้าได้เปรียบเทียบบุคคลเหมือน บัว 4 เหล่า จิตใจที่ด้อยพัฒนาอาจจะเป็นจิตใจของคนประเภทบัวใต้น้ำ ซึ่งยังติดโคลนตมอาจจะกลายเป็นอาหารของ เต่า ปลา จิตใจที่กำลังพัฒนา อาจจะเป็นจิตใจที่กำลังพัฒนา ของคนประเภทบัวที่ปริ่มน้ำ หรือกำลังจะพ้นน้ำ ส่วนจิตใจที่พัฒนาแล้ว อาจจะเป็นจิตใจของคนประเภทบัวพ้น น้ำจิตใจที่ด้อยพัฒนา อาจจะเป็นจิตใจที่ต่ำทรามตาม พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่าจิตใจที่ต่ำทรามเป็นจิตใจ

ที่อ่อนแอไม่กลัวและไม่อดทน ที่จะเพียรพยายามสร้างสมความดีงาม ความเจริญความสำเร็จ ในทางที่ถูกต้องเป็นธรรมดี แต่คิดจะให้ได้ดีมาโดยสะดวกง่ายดาย โดยไม่คำนึงถึงผิชอบชั่วดีจิตใจ คังนี้ ถ้าปล่อยให้มันขึ้นจนเคยชินอย่างน้อยที่สุด ก็ทำให้เป็นคนมักง่ายทำงานบกพร่องเสียหาย อย่างมากก็จะทำให้เป็นคนไร้ความอาย หยาบคาย ละโมบ ทำอะไรที่ไหนก็เกิดอันตรายที่นั่น

การพัฒนาจิตใจนั้น พระสงฆ์ควรมุ่งเน้น ในการพัฒนาคุณภาพของประชาชนในชุมชน ให้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมอันดีงามเหมาะสม ในทางพระพุทธศาสนาและควรเน้น คุณธรรม 4 ประการ ตามกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เพื่อให้หมู่มวลชนของชุมชนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวที่ทำงานหมู่บ้านชุมชนสังคม และประเทศชาติ คังนี้

การเป็นผู้มีจริยธรรม คือ มีความเมตตากรุณา มีความสำรวม มีสติรอบคอบ มีความ پاکเพียร อดทน อดคถัน รู้จักครองตน โดยปราศจากอบายมุข มีความซื่อสัตย์สุจริต และจริงใจ ทั้งในทำงานการพูดและการกระทำ

การเป็นผู้มีวัฒนธรรม คือ มีจรรยาบรรณที่รู้จักระเบียบปฏิบัติในวันสำคัญของชาติ เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีความสามัคคีและรู้จักการปรับตัวรวมทั้งมีความเชื่อ ในค่านิยมไทยที่ดีงาม

การเป็นผู้มีจิตใจใฝ่พัฒนา คือ มีจิตใจใฝ่ในการพัฒนาตนเอง ในด้านความสะอาด มีระเบียบวินัย รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีจิตใจใฝ่ในการพัฒนาครอบครัว ในด้านขยันทำงาน ประหยัดและเลี้ยงชีวิตแต่พอดี และมีจิตใจใฝ่พัฒนาสังคม ในด้านมีใจเที่ยงธรรม มีอุดมการณ์รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การเป็นผู้มีจิตใจ ใฝ่หาความรู้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ทั้งด้านกฎหมายสุขภาพอนามัยการศึกษาอาชีพและการผลิต

คนเรานั้นสำคัญ อยู่ที่ควรจะได้ปรารถนาที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นเป็นลำดับ เพื่อให้ชีวิต เป็นสุขและเจริญรุ่งเรือง พระพุทธศาสนามีธรรมอยู่มากมายหลายชั้น อันพอเหมาะพอดีกับอหยาศัย ใจของบุคคลประเภทต่าง ๆ สำหรับเลือกเฟ้นมาแนะนำสั่งสอนขัดเกลาความประพฤติปฏิบัติ ของบุคคลให้ดีขึ้นเจริญขึ้นได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการพัฒนาจิตใจ ในโครงการพัฒนาหมู่บ้านของแต่ละชุมชน จะมีหลักการการพัฒนาจิตใจผสมผสานอยู่ด้วยกันเสมอ โดยเฉพาะในหมู่บ้านหรือชุมชน ที่มีการพัฒนามาก ชาวบ้านจะมีระดับของการพัฒนาทางจิตใจที่สูงพอสมควร กล่าวคือ

ในด้านจริยธรรมชาวบ้านในชุมชน มีการลดละเลิกอบายมุข เมื่อชาวบ้านมีสติไม่หลงอยู่ ในการพนัน หรือสุราเมรัย การทะเลาะวิวาท การประทุษร้ายต่อกัน การข่มขืน การลักขโมยหรือ

การก่ออาชญากรรมอื่น ๆ ก็แทบจะไม่มี พระสงฆ์ผู้นำทางพระพุทธศาสนา มีบทบาทหน้าที่ในการชักชวนให้ชาวบ้านอยู่ในศีลธรรม มีความเพียร และรู้จักเสียสละเพื่อหมู่บ้าน

ในด้านวัฒนธรรมชาวบ้านส่วนใหญ่ มีจรรยาบรรณที่ดี ใครมาที่ซานเรื่อนก็ต้อนรับเจรจาด้วยไมตรีจิต และยกน้ำมาให้ดื่ม การแต่งกายสะอาดเรียบร้อย มีการคงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงามในวันสำคัญของชาติ หรือยังเคร่งครัดในการร่วมประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีความเชื่อในการช่วยเหลือตนเอง การปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านและชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นระยะการรับใช้ชาติ ด้วยการเข้ารับเกณฑ์ทหารความอดทนต่ออาชีพการทำงานการเสียสละร่างกายและทรัพย์สินในการพัฒนาหมู่บ้านหรือพัฒนาชุมชนของตน

ในด้านการมีจิตใจใฝ่พัฒนา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีระเบียบและรักษาความสะอาดดังจะสังเกตได้จากถนนหนทางบริเวณสนามหน้าบ้าน และได้ทูลบ้านตลอดจนภายในบ้าน มีการเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง และวัชพืชอย่างปลอดภัยจากเด็กเล็ก มีการจัดขยะและมูลสัตว์อย่างถูกวิธี ภาชนะใส่น้ำมีฝาปิดมิดชิด มีการใช้สอยทรัพย์สิน และสิ่งของอย่างประหยัดคนอมใช้ดูแลรักษาซ่อมแซมอยู่เสมอ และมีการเข้าร่วมกลุ่มประกอบกิจกรรมกับชาวบ้านเป็นประจำ

ในด้านการมีจิตใจใฝ่หาความรู้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะอ่านออกเขียนได้ มีความสนใจในการศึกษาของบุตรหลานติดตามข่าวเกี่ยวกับการเกษตรการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงตลอดจนอาชีพการงานอื่น ๆ ที่พอจะเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัวชาวบ้านมีความเข้าใจในหลักโภชนาการและการรักษาสุขภาพอนามัยพอสมควรกับสถานภาพ

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำด้านการพัฒนาด้านจิตใจของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ได้แก่การพัฒนาจิตใจของประชาชนให้มีความคิดที่ถูกต้องมีจิตใจใฝ่พัฒนาโดยปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนามีวัฒนธรรมอันดีงามยึดมั่นในคุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาทเพื่อให้เกิดผล 5 ประการคือ (1) มีความคิดที่ดี (2) มีใจใฝ่พัฒนา (3) ยึดศาสนาเป็นหลัก (4) รักษาวัฒนธรรมอันดีงาม (5) ปฏิบัติตามคุณธรรมอันดีงาม 4 ประการอันเป็นแนวทางที่จะสามารถยกระดับจิตใจให้ประชาชนมีจิตใจใฝ่พัฒนาและทั้งมีจิตใจใฝ่ในการพัฒนาตนเองในด้านความสะอาดมีระเบียบวินัยรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มีจิตใจใฝ่ในการพัฒนาครอบครัวในด้านขยันทำงานประหยัดและเลี้ยงชีวิตแต่พอดีและมีจิตใจใฝ่พัฒนาสังคมในด้านมีใจเที่ยงธรรมมีอุดมการณ์ รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอันเป็นการพัฒนาแบบถาวรยั่งยืนสืบต่อไป

ภาวะผู้นำในด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การที่พระสงฆ์และวัดจัดการเรียนการสอนหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนนั้น เช่น การพัฒนาและการจัดการศึกษาสำหรับฆราวาส การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และการจัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนรวมไปถึงการจัดการศึกษาให้กับชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ของวัด เป็นต้น

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุลโย) (2550) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามประวัติ และความเป็นมาของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้น โรงเรียนในประเทศไทยเรามีมากมายหลายประเภทด้วยกัน เป็นต้น ว่าโรงเรียนอนุบาลโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนพาณิชยการ ฯลฯ โรงเรียนที่กล่าวมาแล้วนั้นล้วนแต่เป็นที่ทราบของประชาชนโดยทั่วไป และประชาชนก็นิยมนำลูกหลานของตนเข้าเรียนเข้าศึกษาในโรงเรียนเหล่านั้นแทบทุกคน ทั้งนี้ ก็เพราะรัฐบาลกำหนดไว้ว่าประชาชนจะต้องได้รับการศึกษาอย่างต่ำประถมศึกษาปีที่ 6 แต่มีโรงเรียนอีกประเภทหนึ่งที่ประชาชนไม่ค่อยจะรู้จักหรือรู้จักแต่ประชาชนที่มีความสนใจเท่านั้น แต่โรงเรียนที่ว่าก็เป็นที่รวมเอานักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา เข้าเรียนเข้าศึกษาในโรงเรียนเดียวกันได้ โรงเรียนที่ว่านั้นก็คือ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นสถานที่อบรมกุลบุตรกุลธิดา ให้ตั้งมั่นอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีศีลธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยเราโดยเน้นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เน้นการปฏิบัติพิธีกรรมเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังควรต้องเน้นการจัดการกิจกรรมด้านอื่น ๆ โดยให้เด็กและเยาวชนที่มาร่วมการปฏิบัติกิจกรรมได้สร้างความคิดว่าวัดนี้เป็นของเรา จัดตั้งอยู่ตามวัดต่าง ๆ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปุลโย) (2540) ได้กล่าวถึง การศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน 4 ลักษณะคือ (1) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาวัดหรือมูลนิธิในวัด จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจน บางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับพระสงฆ์สามเณร ปัจจุบัน โรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์ และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนปัจจุบันมีจำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนนทบุรี วิทยาเขตจังหวัดน่าน (3) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก และเยาวชนสอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้น

ตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่งนี้ เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันที่สถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียนเช่นวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา (4) ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์สังคม และสติปัญญาส่งเสริม ให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้น มาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็ก ซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมายมาช่วยเหลือฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและพระตั้งแต่เด็ก ๆ สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จักสวดมนต์ไหว้พระ เป็นต้น

ภาวะผู้นำในการเผยแผ่ศาสนาธรรม

ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ฆาธิการ ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้น คณะสงฆ์ฆาธิการ ได้มีการส่งเสริมและจัดกิจกรรม ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ประชาชนเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนสังคม และประเทศชาติให้มีความรู้ความเข้าใจ และเห็นถึงคุณค่าแห่งหลักพระธรรมคำสอนอันดีงาม และเป็นประโยชน์ในการอนุเคราะห์สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน อันเป็นแนวทางแห่งความสุขสงบร่มเย็น ของประชาชนในชุมชนตลอดจนสังคมประเทศชาติโดยการส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแผ่ศาสนาธรรมของคณะพระสงฆ์ฆาธิการสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. คณะสงฆ์ฆาธิการมีการสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนอันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และคุณประโยชน์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แก่ประชาชนในชุมชนและประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปปรับประยุกต์ใช้จนเกิดประโยชน์ต่อตนเองต่อครอบครัวต่อชุมชนต่อสังคมประเทศชาติได้จริง

2. คณะสงฆ์ฆาธิการมีสนับสนุนส่งเสริมการอบรมพระภิกษุสามเณรและคนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ศีลจริยวัตรประเพณีอันดีงามและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคมและมีการจัดแสดงพระธรรมเทศนา/ อบรมศีลธรรม/ สอนประชาชน ทั้งภายในวัดภายนอกวัด และในชุมชนต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และคุณประโยชน์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในชุมชน และประชาชนสามารถ

นำหลักธรรม ไปปรับประยุกต์ใช้จนเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อชุมชน ต่อสังคม ประเทศชาติได้จริง

3. คณะสงฆ์มีการจัดกิจกรรม ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจัดให้มีพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามะกายในวัด และนอกวัด อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและคุณประโยชน์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในชุมชน และประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปปรับประยุกต์ใช้จนเกิดประโยชน์ต่อตนเองต่อครอบครัว ต่อชุมชนต่อสังคมประเทศชาติได้จริง

4. คณะสงฆ์มีการส่งเสริมสนับสนุนอบรมพัฒนาพระวิทยากรให้เป็นบุคลากรที่มีความรู้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ประชาชนอันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และคุณประโยชน์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในชุมชนและประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปปรับประยุกต์ใช้จนเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อชุมชน ต่อสังคมประเทศชาติได้จริง

5. คณะสงฆ์มีการส่งเสริมสนับสนุนจัดวัดให้เป็นเรียนรู้ด้านศีล สมาธิปัญญา สอนให้ประชาชนได้เข้ามาเรียนรู้ในวัด เพื่อรู้จักหน้าที่ตนเองและรู้จัก ผิดชอบชั่วดี อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและคุณประโยชน์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในชุมชนและประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปปรับประยุกต์ใช้จนเกิดประโยชน์ต่อตนเองต่อครอบครัวต่อชุมชนต่อสังคมประเทศชาติได้จริง

ภาวะผู้นำในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

พระสงฆ์เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างในการพัฒนาและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่ง ที่จะดำรงไว้ซึ่งสิ่งที่ดั่งามสืบไป การเรียนรู้และฝึกตนเองให้เห็นคุณค่า จึงเป็นวิธีการที่ดีและควรทำ ตั้งแต่วัยเด็กด้วยการปลูกจิตสำนึกโดยสถาบันที่สำคัญของชาติ ต้องให้ความสำคัญไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการอบรมสั่งสอนหรือการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีก็ตาม การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทยที่สำคัญ 7 ประการคือ

1. การปลูกฝังค่านิยมที่ดีซึ่งต้องเริ่มที่พ่อ-แม่ ควรเป็นตัวอย่างที่ดีอบรมสั่งสอนลูก ให้เป็นคนดีของสังคม

2. การจัดวิชาการที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีไว้ในหลักสูตรทุกระดับชั้นเพื่อเป็นการปลูกฝังและสั่งสมความรู้ประสบการณ์ตั้งแต่เด็ก ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบัน การศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ กระทรวงศึกษาและภาคเอกชน ได้แก่ สถาบันการศึกษา ต่าง ๆ

3. การสนับสนุนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีอย่างจริงจัง โดยประสานงานกับหน่วยงานของจังหวัด หรือท้องถิ่น ทั้งภาครัฐและเอกชน ช่วยจัดงานฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีให้เป็นที่รู้จัก

4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทย โดยใช้การท่องเที่ยว เช่น โครงการ Unseen thailand เที่ยวเมืองไทย ไม่ไปไม่รู้ เป็นต้น

5. การจัดงานการท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สินค้าไทยเป็นงานเกี่ยวกับ OTOP (One tambol one product) หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีการสาธิตเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีไทย เรื่องของอาชีพ การแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ อาจจัดงานใหญ่ เช่น ที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติ หรือหน่วยงานของเอกชน

6. การเสนอข่าวประกาศเกียรติคุณบุคคล ที่ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป เช่น แม่ดีเด่น ลูกกตัญญู หรือผู้มีผลงานหรืออนุรักษ์ผลงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ผู้อนุรักษ์หุ่นละคร โรงเล็ก ผู้ประดิษฐ์ดนตรีไทย อาจใช้วัสดุสมัยใหม่

7. การส่งเสริมให้สถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้แขนงต่าง ๆ เช่น วัด หรือพระสงฆ์ เป็นต้น มีส่วนในการช่วยปลูกฝัง ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเทศน์การอบรมการเรียนการสอน ในโรงเรียนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมพึงควรมีแนวทางในการดูแลปกป้องและอนุรักษ์มรดก ทางศิลปวัฒนธรรม พระสงฆ์มีบทบาทภาวะผู้นำ ที่ต้องทำหน้าที่สำคัญในวิถีชีวิตร่วมสมัย ที่สาธารณชนจะต้องเข้าถึงรับรู้ ได้การที่จะปกป้องคุ้มครอง และอนุรักษ์ หลักฐานทางกายภาพของโบราณสถานที่ยังคงอยู่จิตวิญญาณขนบธรรมเนียมที่สืบทอดรวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องในภาพรวมทั้งหมดได้นั้น จะต้องสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมเพราะมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งยังเป็นเครื่องวัดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม ซึ่งมีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศเพราะประเทศจะเจริญหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับการพัฒนาของคนในสังคมและประเทศชาติ

สรุปได้ว่าภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้น พระสงฆ์ให้ความสำคัญมากในการเผยแผ่ศาสนาธรรมทุก ๆ รูปแบบ ที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และเหมาะสมกับภาวะการณ์ยุคสมัยเพราะคณะพระสงฆ์คือการเผยแผ่หลักพระธรรมคำสั่งสอนอันถูกต้องดีงามเหมาะสมของพระพุทธเจ้า เป็นภาระหน้าที่สำคัญที่พระพุทธองค์ และพระอริยสาวกตลอดจนคณาจารย์ในทุกยุคทุกสมัย ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนสร้างความสุขความเจริญแก่สังคมประเทศไทยและพระพุทธศาสนาก็มีความมั่นคงถาวรอีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระอธิการชรัตน์จิตฺตฺโก (มีแก้ว) (2554) ศึกษาเรื่อง บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและ (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดำเนินการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุและสามเณรในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 237 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า (1) พระภิกษุและสามเณรมีความเห็นต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุและสามเณรมีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.70$) ในด้านการปกครองส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.48$) ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ (2) บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยภาพรวมพระภิกษุและสามเณรที่มีสถานภาพ อายุพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกันมีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ (3) ปัญหาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับพระสังฆาธิการภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพราะว่าพระภิกษุและสามเณรผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาส่วนใหญ่ยังไม่เห็นผู้บริหารหรือผู้ปกครองทำหน้าที่ในการบริหารอย่างเต็มกำลังความสามารถ แต่กล่าวโดยภาพรวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ต่อบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อยู่ในระดับมากแสดงว่ามีการวางแผนนโยบายและวัตถุประสงค์ในการบริหารงานได้เป็นอย่างดีตลอดถึงการวางตัวบุคคลในการทำงานได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น พระภิกษุและสามเณร หรือผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาต้องการให้ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นมีภาวะความเป็นผู้นำที่ดีและทำงานอย่างเต็มความสามารถของตนเองด้วยความเสียสละสามัคคีอดทนและเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

พระครูสังฆรักษ์พรพรหม อภิภูจน (กุลทอง) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล ประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระครูพิศาลประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) ในการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชนและ (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล ประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) การวิจัยดำเนินโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนในชุมชน จำนวน 382 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัย พบว่า

1. ประชาชนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการสาธารณสงเคราะห์และด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล ประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล ประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีเพศระดับการศึกษาและอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล ประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) แตกต่างกันไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มีอายุและรายได้ต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล ประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหาและข้อเสนอแนะต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) พบว่าภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล ประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) ด้านการสงเคราะห์ไม่ค่อยทั่วถึง และครอบคลุมต่อเนื่อง เพราะหลวงพ่อบ้านมีสุขภาพไม่ดี ประกอบกับขาดบุคลากรที่จะมาช่วยงานและสนับสนุนประสานงานดำเนินงานให้จึงทำให้การช่วยเหลือประชาชนขาดความรวดเร็วและทันต่อความต้องการ ในด้านการส่งเสริมอาชีพที่มีความมั่นคงยั่งยืนและรายได้ ที่เพียงพอให้กับชุมชนตลอดจนการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะของเครือข่ายยังมีน้อยซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน ดังนั้น ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถาม ต้องการให้หลวงพ่อดูแลรักษาสุขภาพให้ดีเร่งสร้างและสนับสนุนบุคลากรที่มีคุณภาพมาช่วยทำงานอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่และมีความต่อเนื่องยั่งยืน ควรมีการนำเทคโนโลยีและเครื่องมือสมัยใหม่ที่เหมาะสมมาช่วยงานเพื่อลดความล่าช้าในการทำงาน ควรมีการส่งเสริมอาชีพที่ดี และมั่นคงแก่คนในชุมชน

ตลอดจนมีการร่วมมือและทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพงานในการพัฒนาชุมชนก็จะประสบความสำเร็จอย่างมั่นคงแน่นอน

พระมหาสุระพงษ์ สุรวโศ (สีหมอก) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ ในการบริหารการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพระครูโพธิวิจิตร วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ (1) ศึกษารูปแบบภาวะผู้นำของพระครูโพธิวิจิตร ในการบริหารการพัฒนาชุมชน (2) ศึกษาการบริหารการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของพระครูโพธิวิจิตร และ (3) ศึกษาปัญหาอุปสรรคข้อเสนอแนะในภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม ทั้งเชิงคุณภาพทั้งเชิงปริมาณ ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับ 12 ท่าน แบ่งเป็น 5 กลุ่มคือ (1) พระครูโพธิวิจิตร (2) พระสงฆ์ 3 รูป (3) กรรมการวัดโพธิการาม 3 ท่าน (4) ผู้นำชุมชน 2 ท่าน (5) ชาวบ้าน 3 ท่าน ในเขตพื้นที่ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ใช้สถิติเชิงพรรณนาพร้อมทั้งได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เพื่อทำการแจกแบบสอบถาม คือ (1) พระสงฆ์, กรรมการวัด, ผู้นำชุมชน จำนวน 50 ท่าน (2) ชาวบ้าน จำนวน 200 ท่าน ผลการศึกษา พบว่า

1. รูปแบบภาวะผู้นำของพระครูโพธิวิจิตร มีรูปแบบภาวะผู้นำเป็นแบบประสาน คือ
 - 1.1 ลักษณะพฤติกรรมโดยทั่วไปของท่านมีอริยาสัยดีมีความเป็นกันเองกับทุกคน สร้างความอบอุ่นในการทำงาน
 - 1.2 เน้นการปรึกษาหารือกับชุมชนก่อนการจัดงานเสมอ
 - 1.3 การติดต่อประสานงานแต่ละครั้ง ส่วนใหญ่ติดต่อลงไปยังหัวหน้างาน แต่ถ้าหากเป็นงานเร่งด่วนก็จะใช้การติดต่อไปยังลูกน้องโดยตรง
 - 1.4 การสั่งงานคำนึงถึงเรื่องผลของงานมากกว่าเวลา และพร้อมยืดหยุ่นเพื่อให้งานเดินไปได้
 - 1.5 ด้านความผูกพันกับเพื่อนร่วมงานให้ความเป็นกันเองไม่ถือตัวให้โอกาสและสนับสนุนคนทำงานเสมอ
 - 1.6 การประเมินผลการทำงานของคุณเองจะพิจารณาจากความมุ่งมั่นตั้งใจ
 - 1.7 การประเมินบุคคลจะพิจารณาในด้านการทำงานเป็นทีม
 - 1.8 เรียนรู้จากข้อบกพร่องและนำไปปรับปรุง
 - 1.9 เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นจะหาทางแก้ไขและป้องกัน
 - 1.10 การให้ทุกคนมีส่วนร่วมแม้ในโอกาสที่ไม่เหมาะสมกลายเป็นข้อดีของรูปแบบภาวะผู้นำ เป็นแบบประสานการบริหารการพัฒนาชุมชน ตามแนวทางของพระครู

โพธิ์วิรุณ มีดังนี้

- 1.10.1 ด้านสังคม พบว่า ท่านนำแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มาไว้ในวัดชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่โดยใช้ลานวัดเป็นลานกีฬา
- 1.10.2 ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ท่านส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างเด่นชัด เช่น การมีสถาบันการเงินชุมชนกลุ่มเลี้ยงผึ้ง กลุ่มทำตุ๊กตา
- 1.10.3 ด้านการเมือง พบว่า ท่านได้สนับสนุนให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็นได้โดยเสรีเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน
- 1.10.4 ด้านวัฒนธรรม พบว่า ท่านส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสม่ำเสมอจนเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.10.5 ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ พบว่า ท่านได้สนับสนุนให้สร้างอาคารเพื่อเป็นศูนย์สาธารณสุขและประสานงานกับภาครัฐให้มีเจ้าหน้าที่มาดูแล
- 1.10.6 ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาชุมชนจัดสิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่น

2. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารการพัฒนาชุมชน

- 2.1 การบริหารคน เช่น การมอบหมายงานที่ไม่เหมาะสมกับคน
- 2.2 การบริหารเงินขาดความชัดเจนในรายละเอียดซึ่งอาจส่งผลกระทบต่องาน เช่น การขาดการยอมรับการถูกริบหา เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน

- 3.1 หน่วยงานราชการควรจัดสัมมนาภาวะผู้นำแบบประสานแก่พระสงฆ์นักพัฒนา อันจะก่อประโยชน์ในการเป็นผู้นำในการบริหารการพัฒนาชุมชน
- 3.2 นำเสนอแนวทางการบริหารการพัฒนาชุมชนของพระครูโพธิ์วิรุณให้กับพระสงฆ์เพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งสืบไป
- 3.3 หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรมีการร่วมมือกับทางชุมชนและวัดเพื่อส่งเสริมกิจกรรมของวัดและชุมชน
- 3.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนกระตุ้นชุมชนอื่นในจังหวัดหรือภูมิภาคให้เกิดความเข้าใจและเกิดมีลักษณะชุมชนเข้มแข็ง

พระมหาเทพวัลย์ จิต โขติ (มีใจกล้า) (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี (2) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามสถานภาพ

ส่วนบุคคลและ (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาชุมชน
อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ
ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่ม
ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในอำเภอบางกรวย 214 รูป เครื่องมือที่ใช้ใน
การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามผลการวิจัย พบว่า

1. พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย
จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.55 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน
พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน และระดับปานกลาง 1 ด้าน โดยเรียงตามลำดับ ได้แก่ (1) ด้าน
วัฒนธรรม โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับเท่ากับ 3.71 (2) ด้านการศึกษามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับเท่ากับ
3.61 (3) ด้านวิถีชีวิตมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับเท่ากับ 3.54 (4) ด้านสาธารณประโยชน์มีค่าเฉลี่ย
อยู่ในระดับเท่ากับ 3.52 และ (5) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ใน
ระดับเท่ากับ 3.37 ตามลำดับ

2. ผลวิเคราะห์การทดสอบสมมติฐานการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์
ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี สรุปได้ว่า ความคิดเห็นต่อบทบาท
ของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ด้านพระธาตุการศึกษา
ทางปริยัติธรรม และวุฒิการศึกษาทางโลกแตกต่างกันซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ส่วนด้านอายุ
และวุฒิการศึกษา ทางนักธรรมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหาและข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ คือ (1) ด้านวิถีชีวิตการรวมกลุ่มยังน้อย
อยู่จึงควรจัดกิจกรรมให้มีการรวมกลุ่มมากขึ้น (2) ด้านวัฒนธรรมความเข้าใจในกิจกรรม
ทางศาสนาจึงต้องอธิบายและให้ความรู้ทางด้านศาสนามากขึ้น (3) ด้านเศรษฐกิจการส่งเสริมอาชีพ
ยังน้อยอยู่จัดการโดยทำโครงการฝึกอบรมให้กับชุมชน (4) ด้านการศึกษาอุปกรณ์ในทางการศึกษา
ยังไม่เพียงพอต้องของบสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (5) ด้านสาธารณประโยชน์การประชุม
วางแผนยังมีน้อยจึงต้องมีการวางแผนประชุมร่วมกันในการพัฒนาชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

พระครูพิศาล บุญญาภินันท์อจาทโร (รุกขชาติ) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำที่
พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์
ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภวังน้อย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา (2) เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตาม
ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภวังน้อยจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและ (3) เพื่อศึกษา
ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็น

ของพุทธศาสนิกชนในอำเภอวังน้อยจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยในการศึกษาคั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) จากพุทธศาสนิกชนผู้ที่อาศัยอยู่ในอำเภอวังน้อยจังหวัดพระนครศรีอยุธยากำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโรยามาเน่ (Taro yamane) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิดผลการวิจัย พบว่า

1. ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย 3.91 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนอยู่ในระดับมากทุกด้านตามลำดับ คือ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านการบริหาร ด้านมนุษยสัมพันธ์

2. การเปรียบเทียบคุณภาพความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับพุทธศาสนิกชนจำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ไม่แตกต่างกัน ส่วนอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกัน

3. ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้ (1) ขาดความรู้ความเข้าใจด้านวิสัยทัศน์ (2) ปัญหาความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น (3) ขาดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มาปฏิบัติหน้าที่ (4) ปัญหาเรื่องเวลาและเงินมาสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่มีความแน่ชัด (5) ปัจจุบันการบริหารให้มีคุณภาพเป็นไปได้ยาก (6) ขาดงบประมาณในการก่อสร้างและการพัฒนาต้องช่วยเหลือตนเองในการบริหาร

4. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้ (1) ควรหาคนที่มีความเข้าใจด้านวิสัยทัศน์เพื่อปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ (2) ควรมีความช่วยเหลือหน่วยงานและส่งเสริมด้านวิสัยทัศน์ให้ไปสู่จุดมุ่งหมาย (3) ควรจัดอบรมแก่ผู้นำให้มีคุณภาพและเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน (4) ควรจัดเวลาให้เหมาะสมกับการทำงานที่รับผิดชอบและหาทุนไว้มาสนับสนุน (5) ควรถวายเป็นความรู้และส่งเสริมให้เข้าใจทางด้านการบริหาร (6) ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น (7) ควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ตามลำดับ (8) ควรจัดเวลาให้เหมาะสมกับการทำงานที่รับผิดชอบ

พระมหานพพล กนุดสีโล (สายสินธ์) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นประชาชนที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม (2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของประชาชนเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม การวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในจังหวัดสมุทรสงครามจำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามผลการวิจัย พบว่า

1. ความคิดเห็นของประชาชนต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงครามทั้ง 5 ด้าน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 และเมื่อจำแนกรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด พบว่า ด้านการพัฒนาจิตใจประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88 รองลงมา คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.41 และด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.27 ด้านการสาธารณสงเคราะห์ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.17 และด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.95 ตามลำดับ

2. ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกตามสถานสภาพส่วนบุคคลโดยรวมประชาชนที่มีอายุที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกันซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้สำหรับประชาชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา และอาชีพ ที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม ไม่แตกต่างกันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหาส่วนใหญ่ของพระสังฆาธิการในการดำเนินงาน ด้านการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม คือ พระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง และทำแบบเชิงรับอยู่กับที่อยู่กับวัดเสียเป็นส่วนใหญ่ไม่ขยายขอบเขตการทำงานลงสู่เขตชุมชน ทำให้ขาดการรับรู้ข้อมูล และปัญหาที่จริงตลอดจนความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนที่อยู่ โดยบริเวณรอบวัดของตนทำให้การพัฒนาไม่ค่อยมีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงครามนั้นยังขาดนโยบายและการวางแผนและมีทิศทางเป้าหมายที่ชัดเจนและขาดการทำงานเป็นระบบ มีเครือข่ายเดียวกันเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ทำแบบต่างคนต่างทำ และที่สำคัญ คือ ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพที่จะมาสนองงานด้านการพัฒนาแต่ละด้านอื่น ๆ อีกมาก

จึงทำให้เกิดปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านทั้ง 5 ด้าน อันได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ และด้านการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งยังคงมีปรากฏให้เห็นในชุมชน และสังคมตลอดจนในส่วนของวัดอีกด้วย อย่างยากที่หลีกเลี่ยง ไม่ได้และแก้ไขอย่างเสถียร และจริงจังจากคณะสงฆ์

4. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา คือ เจ้าคณะพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนอย่างแท้จริงจะต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในเขตที่ ตนอาศัยอยู่และปกครองอยู่อย่างมาก และควรปฏิบัติแบบเชิงรุกโดยมีการขยายขอบเขตการทำงาน ลงสู่เขตชุมชนรับรู้รับทราบข้อมูลและปัญหาในการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริงในทุกด้านตลอดจน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนที่อยู่โดยบริเวณรอบวัดของตนให้มากมีภาวะผู้นำการในพัฒนา อย่างมีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรมโดยพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงครามต้องวางนโยบาย และแผนงานกำหนดทิศทางเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนและถาวรยั่งยืน ทำงานเป็นระบบ มีเครือข่ายเดียวกันทั้งจังหวัดสมุทรสงคราม และที่สำคัญต้องมีการสนับสนุนส่งเสริมบุคลากร ทั้งของพระสงฆ์และของชาวบ้านให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพเพื่อจะได้ดำเนินงาน ไปสู่การพัฒนาในทุกด้านอย่างเต็มศักยภาพจนเกิดเกิดประสิทธิผลเจริญรุ่งเรืองแก่ทุกฝ่ายต่อไป

พระครูไพโรจน์ ภัทรคุณ (วิโรจน์ ภัททปญฺโญ) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้า อาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาระดับ ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม (2) เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอ กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของพระภิกษุเกี่ยวกับภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม การวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุในอำเภอกำแพงแสน จำนวน 259 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามผลการวิจัย พบว่า

1. ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมทั้ง 7 ด้าน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.81 และเมื่อจำแนก รายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด พบว่า ด้านการศึกษาอบรมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 รองลงมา คือ ด้านศาสนบุคคลมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85 ด้านคุณลักษณะของ ความเป็นผู้นำมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84 และด้านปัจจัยการบริหารงานของเจ้าอาวาสมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.78 ด้านศาสนวัตถุ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 ด้านศาสนพิธีมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76 และด้าน การบริหารงานบุคคลค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ตามลำดับ

2. ในด้านภาวะผู้นำเมื่อจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม พระภิกษุที่มีอายุพรรษาการศึกษาทางโลกและการศึกษาทางบาลีที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้สำหรับพระภิกษุที่มีการศึกษาทางธรรมและตำแหน่งที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสแตกต่างกันซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหาส่วนใหญ่ของเจ้าอาวาสแต่ละวัดส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาวัดและชุมชนใกล้เคียงอยู่ในระดับปานกลาง และทำแบบเชิงรับอยู่กับที่อยู่กับวัดเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ขยายขอบเขตการทำงานลงสู่ชุมชนเท่าที่ควร ทำให้ขาดการรับทราบข้อมูลและปัญหาที่แท้จริง เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ไม่มีนโยบายและการวางแผนที่ชัดเจนขาดการทำงานเป็นระบบมีเครือข่ายซึ่งต่างวัดต่างทำและที่สำคัญ คือ ขาดบุคลากรที่มีศักยภาพที่จะมาสนองงานด้านการพัฒนาแต่ละด้าน

พระครูสาคร กิจจานุกูล (วิศิษฐ์ จนฺทโน) (2554) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร (2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร การวิจัยดำเนินการวิจัย ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างพุทธศาสนิกชน ทั้งหมด 384 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัย พบว่า

1. ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในภาพรวมอยู่ระดับมากมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.50$)

2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีเพศและวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพุทธศาสนิกชนที่มีอายุแตกต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะด้านสังคมพระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจาก

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ดังเช่นด้านเศรษฐกิจ คือ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เองรวมทั้งจาก หน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันด้วย ด้านวัฒนธรรมประชาชนไม่มีความเข้าใจ ในการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นต้น ด้านสาธารณสุขขาดการสนับสนุน และติดต่อประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ วงการแพทย์ เพราะได้รับความร่วมมือน้อยหรือไม่ได้รับความร่วมมือเลย หรือถ้ามีก็เพียงเล็กน้อย จึงขาดอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการช่วยเหลือ หรือพัฒนาชุมชนในด้านสาธารณสุข ประการสุดท้าย ในด้านสิ่งแวดล้อมอุปกรณ์ในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในการอบรม หรือในการช่วยเหลือ พัฒนาชุมชนมีน้อย ดังนั้น พระสงฆ์ต้องแสดงศักยภาพในฐานะผู้นำชุมชนเข้าไปมีบทบาท และสงเคราะห์ประชาชนจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลโดยทั่วไป

พระมหาอนุชา สิริวิญ โณ (พละกุล) (2556) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนา ท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดเทพปฐมนาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมี วัตถุประสงค์การศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นกรณีศึกษา วัดเทพปฐมนารามตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผล ต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ ในการพัฒนาท้องถิ่นและเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นวิธี วิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย (1) พระสงฆ์ระดับผู้นำ 5 รูป (2) ผู้นำระดับท้องถิ่น 6 ท่าน และ (3) ผู้อำนวยการ 1 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลผลการศึกษา พบว่า

1. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น โดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ยังคงมีบทบาท ด้านการพัฒนาในท้องถิ่นเสมอมาด้วยการปรับใช้ภาระหน้าที่ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งได้แก่ (1) การปกครอง พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสยังคงทำหน้าที่ดูแลกิจการในวัดเป็นสำคัญ (2) การศาสนศึกษาให้ การส่งเสริมการศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณรในวัด (3) การเผยแพร่ตอบรับนโยบายของมหาเถรสมาคม ทั้งของรัฐและของท้องถิ่น (4) การสาธารณูปการดำเนินการก่อสร้างศาสนสถานให้เพียงพอ ต่อพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป (5) การศึกษาสงเคราะห์พระสงฆ์ที่มีศักยภาพด้านสอน หลักธรรมมีบทบาทในการสอนจริยธรรมในสถานศึกษา และ (6) การสาธารณสงเคราะห์ มีส่วนในการร่วมก่อสร้างสาธารณประโยชน์ที่สำคัญในชุมชน อย่างไรก็ตาม หากเป็นพระสงฆ์ ที่ไม่ใช่พระนักพัฒนาที่ดำเนินการพัฒนาไปตามบทบาทหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่บางรูปอยู่ในฐานะ ผู้ส่งเสริมบทบาทบางรูปอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติการ แต่หากเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาท่านจะ ดำเนินการเอง โดยจัดทำในรูปโครงการส่งเสริมชุมชน มีทั้งมุ่งพัฒนารายได้ พัฒนาจริยธรรม

และพัฒนาการศึกษา ส่วนบทบาทพระสงฆ์ วัดเทพบูรณาราม ยังคงเป็นบทบาท ตามลักษณะงาน ที่คณะสงฆ์กำหนดให้ โดยความโดดเด่น คือ การส่งเสริมค่านิยมทางจริยธรรม ด้วยกลวิธีเผยแพร่ ต่าง ๆ แต่ที่น่าสนใจ คือ การยกระดับคุณธรรม ด้วยวรรณกรรมพื้นบ้าน การนี้จึงส่งผลเชิง กระตุ้นเตือนวิธีใหม่ต่อทัศนคติของพุทธศาสนิกชน

2. องค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น มีผลมาจากพุทธดำรัส พระธรรมวินัย และวัดที่มีลักษณะเกี่ยวเนื่องสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนในระบบความสัมพันธ์ผนวกกับ กฎระเบียบทางคณะสงฆ์ที่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ให้พระสงฆ์ควบคุมดูแล ทั้งผู้ได้ปกครอง และประชาชนตามความสามารถต่อบทบาทที่เป็นประโยชน์เกี่ยวเนื่องแก่ชุมชน มักมาจากความมุ่งมั่น เสียสละเฉพาะตัวของพระสงฆ์แต่ละรูป โดยมักมีแรงผลักดันมาจากสภาพปัญหาในชุมชน ที่บางครั้งหน่วยงานท้องถิ่นก็ตอบสนองต่อรูปแบบการปฏิบัติของพระสงฆ์

3. ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นและแนวทางการส่งเสริม บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นหากเป็นการดำเนินงานอย่างปกติปัญหาหลัก คือ ระบบคู่ สัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนภาระงาน ทั้งความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ แต่ละระดับ และความสัมพันธ์กับประชาชนในแต่ละสถานะตำแหน่ง ทั้งนี้ พระสงฆ์ระดับผู้ปกครองขาด การกำกับดูแลบริหารสั่งการ และติดตามประเมินผลผนวกกับขาดการกำหนดนโยบายเชิงพัฒนา อย่างสอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น แม้กระทั่งพระสงฆ์ยังขาดทักษะเชิงลึกทั้งด้านหลักธรรม และศาสตร์สมัยใหม่ในการทำงานการพัฒนาหลาย ๆ รูปแบบ

4. แนวทางส่งเสริมต้องเริ่มที่องค์กรสงฆ์ควรปรับรูปแบบวิธีการทำงานของพระสงฆ์ ให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมใหม่โดยที่เจ้าคณะผู้ปกครองต้องควบคุมและแก้ไขปัญหา กระตุ้นให้วัดโดยเจ้าอาวาสต้องจัดกิจกรรมให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนและผู้นำของ แต่ละหน่วยงาน พร้อมทั้งโน้มน้าวชี้แจงบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคม ถึงการอิงอาศัยกัน ต่อการพัฒนาอย่างจริงจังด้วยการเปิดรับวิสัยทัศน์ระดับองค์กรผู้นำและชุมชนให้เกิดการบริหาร จัดการอย่างมีประสิทธิภาพข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปประกอบด้วย (1) การพัฒนา ในปัจจุบันซึ่งมีหน่วยงานท้องถิ่นรับผิดชอบ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ลดบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนา หรือไม่ หรือเพราะพระสงฆ์ไม่มีรูปแบบและวิธีการพัฒนาที่เหมาะสม กับยุคสมัยปัจจุบัน และการพัฒนาโดยพระสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมต้องดำเนินการภายใต้โครงการ หรือกิจกรรม ที่ส่งเสริมอาชีพเท่านั้นหรือไม่อย่างไร และ (2) วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งผสมผสาน ความเป็นไปในท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อความคิดของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นอย่างไร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชนบทของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และศึกษาปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัด ในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนโดยมีรายละเอียด ดังนี้

วิธีที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษานี้สามารถจำแนกวิธีการศึกษาเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การวิจัยเอกสาร โดยรวบรวมเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ทั้งที่เป็นหนังสือ บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อมูลเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ โดยทั่วไป และในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
2. การวิจัยเชิงปริมาณ โดยอาศัยวิธีสำรวจข้อมูล (Survey method) และการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire)

ประชากรที่ศึกษา

การศึกษานี้ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือพระสังฆาธิการ ที่สังกัดวัดในอำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว จำนวน 140 รูป จากจำนวนวัดทั้งหมด 73 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว, 2558)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการ มีลักษณะของข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบ (Multiple choices) และแบบระบุคำตอบ (Completion tests) ได้แก่ อายุ พรรษา ระดับการศึกษา ทั้งทางโลก ทางธรรม ตำแหน่ง และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งปัจจุบัน

จำนวนทั้งสิ้น 6 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ โดยลักษณะข้อคำถามเป็นแบบ Likert scale โดยกำหนดค่าดังนี้

จริงมากที่สุด	ให้ 5 คะแนน
จริง	ให้ 4 คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้ 3 คะแนน
ไม่จริง	ให้ 2 คะแนน
ไม่จริงเลย	ให้ 1 คะแนน

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ ต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open and questions)

การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยที่ใช้ในการตอบวัตถุประสงค์การศึกษา ตลอดจนกำหนดนิยาม และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ และตรวจสอบเนื้อหาของแบบสอบถามว่าครอบคลุมวัตถุประสงค์การศึกษาหรือไม่ จากนั้นนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ ความถูกต้องของเนื้อหา แล้วนำมาปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

2. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อทำการประเมินหาค่าความสอดคล้องภายในเครื่องมือวิจัย (Content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านได้แก่

2.1 อาจารย์ ดร. ชิตพล ชัยมะดัน	อาจารย์ประจำวิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา
2.2 ดร. พระมหาไพวงษ์ พลญาโณ	เจ้าคณะตำบลสระขวัญ เขต 3
2.3 ดร. พระตระกูล อัครธมฺโม	วัดครองคันฉอ (พระภิกษุประจำวัด)

สำหรับการวัดความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม ใช้ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การศึกษา/ นิยามศัพท์เฉพาะ (Index of item objective congruence:

IOC) โดยมีสูตรการคำนวณ คือ

$$IOC = \sum \frac{R}{N}$$

เมื่อ ICO = คำนวณความสอดคล้องของข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ/
วัตถุประสงค์การศึกษา

$\sum R$ = ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N = จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

โดยกำหนดระดับคะแนนให้ผู้เชี่ยวชาญเลือกได้แก่

+1 หมายถึง ข้อคำถาม มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ/ วัตถุประสงค์
ของการศึกษา

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถาม มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ/
วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1 หมายถึง ข้อคำถาม ไม่มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ/ วัตถุประสงค์
ของการศึกษา

ทั้งนี้ กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกข้อคำถาม ดังนี้

ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ถือว่าเหมาะสมแสดงว่าผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็น
ว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา/ นิยามศัพท์เฉพาะ

ข้อคำถามที่มีค่า IOC น้อยกว่า 0.5 ถือว่าไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา/ นิยาม
ศัพท์เฉพาะ ควรตัดทิ้ง หรือปรับปรุงแก้ไข

3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาไปทดลองใช้กับ
พระสงฆ์ในอำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จำนวน 30 รูป แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่น
(Reliability) โดยวิธีสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ได้ค่า
ความเชื่อมั่นเท่ากับ .94

4. นำแบบสอบถามที่ได้ไปใช้กับประชากรเป้าหมายที่เป็นพระสงฆ์ในอำเภอเมือง
สระแก้ว จังหวัดสระแก้วต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ขอนหนังสือรับรองจากวิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ เพื่อขออนุญาตและ
ขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

2. เมื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว ที่เป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายนั้น ผู้วิจัยได้แนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาให้พระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้ตอบสอบถามได้รับทราบคำชี้แจงจากผู้วิจัย และอนุญาตขอข้อมูล ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้ประชากร พระสังฆาธิการเป้าหมาย เพื่อให้พระสังฆาธิการดำเนินการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง (Self-administrated questionnaire) เมื่อพระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถามดำเนินการตอบแล้วเสร็จ ผู้วิจัยไปปรับคืนแบบสอบถามด้วยตัวเองพร้อมตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้วจึงนำไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3. เนื่องจากมีพระสังฆาธิการตอบในประเด็นปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดสระแก้ว เป็นจำนวนน้อย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในประเด็นปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะดังกล่าว

4. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างวันที่ 1-31 ธันวาคม พ.ศ. 2558 รวมระยะเวลา 31 วัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลการประมวลผลข้อมูลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ 2 บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในอำเภอเมืองสระแก้ว

ผู้วิจัยเลือกใช้การวิเคราะห์ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของข้อมูล และตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ได้แก่ อายุ พรรษา ระดับการศึกษา ทั้งทางโลก ทางธรรม ตำแหน่ง และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งปัจจุบัน วิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ จำนวน (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

2. บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ จำนวน

(Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

3. ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในอำเภอเมืองสระแก้วนั้น ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) อาศัยเทคนิคการจัดจำแนก (Classify) และรวมกลุ่ม (Grouping) เพื่อจำแนกประเภทของปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะ เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคนั้นตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อไป

เกณฑ์การแปลผล

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ได้กำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ได้แบ่งออกเป็น 5 ระดับ โดยใช้สูตรในการกำหนดอัตราภาคชั้นสำหรับการแบ่งระดับของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ (ลือชัย วงษ์ทอง, 2555, หน้า 91) ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{อัตราภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.80 \end{aligned}$$

และกำหนดเกณฑ์ การแปลความหมายของข้อมูลแต่ละระดับ ดังนี้

ระดับคะแนนเฉลี่ย	การแปลผล
ค่าเฉลี่ย 4.21-5.00	พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.41-4.20	พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมาก
ค่าเฉลี่ย 2.61-3.40	พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.81-2.60	พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00-1.80	พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนน้อยที่สุด

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และ (2) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยเก็บจากประชากรที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส/ รักษาการเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 140 รูป ซึ่งได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ในแต่ละตอน มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

การนำเสนอในตอนนี้เป็นการพิจารณาข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว อันประกอบด้วย อายุ อายุพรรษา ระดับความรู้ทางธรรม ระดับความรู้ทางโลก ตำแหน่งปัจจุบัน และระยะเวลาการดำรงตำแหน่งปัจจุบัน ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
ต่ำกว่า 40 ปี	13	9.29
40-49 ปี	39	27.86
50-59 ปี	50	35.71
60 ปีขึ้นไป	38	27.14
พรรษา		
ต่ำกว่า 10 พรรษา	18	12.86
10-19 พรรษา	32	22.86
20-29 พรรษา	56	40.00
30 พรรษาขึ้นไป	34	24.29
ระดับการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมตรี	1	0.71
นักธรรมโท	14	10.00
นักธรรมเอก	112	80.00
เปรียญธรรม	13	9.29
ระดับการศึกษาทางโลก		
ประถมศึกษา	33	23.57
มัธยมศึกษาตอนต้น	10	7.14
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ เทียบเท่า	10	7.14
อนุปริญญา/ เทียบเท่า	11	7.86
ปริญญาตรี	58	41.43
ปริญญาตรีขึ้นไป	18	12.86
ตำแหน่งปัจจุบัน		
เจ้าอาวาส	90	64.29
รองเจ้าอาวาส	41	29.29
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	9	6.43

ตารางที่ 2 (ต่อ)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งปัจจุบัน		
ต่ำกว่า 10 ปี	57	40.71
10-19 ปี	37	26.43
20-29 ปี	32	22.86
30 ปีขึ้นไป	14	10.00
รวม	140	100.00

จากตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ ร้อยละ 35.71 มีอายุ 50-59 ปี รองลงมาคือ อายุ 40-49 ปี อายุ 60 ปีขึ้นไป และอายุต่ำกว่า 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.86, 27.14, 9.29 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่จบการศึกษาทางธรรม ระดับนักธรรมเอก ร้อยละ 80.00 รองลงมา คือ ระดับนักธรรมโท ระดับเปรียญธรรม และระดับนักธรรมตรี คิดเป็นร้อยละ 10.00, 9.29, 0.71 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาทางโลก โดยส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 41.43, รองลงมาคือ ประถมศึกษา ปริญญาตรีขึ้นไป อนุปริญญา/ เทียบเท่า มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย/ เทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 23.57, 12.86, 7.86, 7.14, 7.14 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่ เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ 64.29, รองลงมาคือ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ 29.29, 6.43 ตามลำดับ โดยระยะเวลาการดำรงตำแหน่งปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ 40.71, มีอายุต่ำกว่า 10 ปี รองลงมาคือ 10-19 ปี, 20-29 ปี และ 30 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 26.43, 22.86, 10.00 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ในตอนี่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยพิจารณาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการตามแนวคิดของพระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต (2513) ดังนี้ วัดในฐานะเป็นสถานศึกษา วัดในฐานะสถานสงเคราะห์ วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง วัดในฐานะเป็นสโมสร วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง วัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วัดในฐานะคลังพัสดุ วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม โดยแสดงรายละเอียดแต่ละบทบาทในตารางที่ 3 ถึงตารางที่ 12 ดังนี้

ตารางที่ 3 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานศึกษา

วัดในฐานะสถานศึกษา	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริงมากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
1. ท่านได้ชักชวนชาวบ้าน ตลอดจนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้นำพาลูกหลานของตนมาฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรม	59 (42.14)	81 (57.86)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.42	.50	มากที่สุด	1
2. ท่านเป็นพระวิทยากรในการอบรม คุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรมให้แก่ชาวบ้านและชุมชน	57 (40.71)	79 (56.43)	3 (2.14)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.37	.57	มากที่สุด	2

ตารางที่ 3 (ต่อ)

วัดในฐานะสถานศึกษา	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริงมากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
3. ท่านได้มีการจัด อบรมให้ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ให้แก่ชาวบ้าน และชุมชน	57 (40.71)	77 (55.00)	5 (3.57)	1 (0.71)	0 (0.00)	4.36	.59	มากที่สุด	3
4. ท่านได้ยกระดับ ค่านิยมทาง คุณธรรม จริยธรรมของชาวบ้าน และชุมชน โดยใช้วัด เป็นแหล่งเรียนรู้	46 (32.86)	89 (63.57)	5 (3.57)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.29	.53	มากที่สุด	4
รวม						4.36	.45	มากที่สุด	

จากตารางที่ 3 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานศึกษา พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.36 ($\sigma = .59$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นสถานศึกษา พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่องการชักชวนชาวบ้าน ตลอดจนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้นำพาลูกหลานของตนมาฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.42 ($\sigma = .50$) รองลงมา คือ การเป็นวิทยากรในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมให้แก่ชาวบ้านและชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.37 ($\sigma = .57$) และลำดับสุดท้าย คือ การยกระดับค่านิยมทางคุณธรรมจริยธรรมของชาวบ้านและชุมชน โดยใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย 4.29 ($\sigma = .53$)

ตารางที่ 4 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำ
ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานสงเคราะห์

วัด ในฐานะสถาน สงเคราะห์	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
5. ท่านได้จัดตั้ง ศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนา วันอาทิตย์เพื่อเป็น แหล่งเรียนรู้ ของบุตรหลานชาวบ้าน และชุมชน	68 (48.57)	60 (42.86)	6 (4.29)	5 (3.57)	1 (0.71)	4.35	.79	มากที่สุด	1
6. ท่านได้สงเคราะห์ ปัจจัยแก่ชุมชน ทั้งในรูปแบบ การทุนการศึกษา แก่เด็กนักเรียน และการสนับสนุน ด้านสาธารณูปโภค ของชุมชน	51 (36.43)	85 (60.71)	4 (2.86)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.34	.53	มากที่สุด	2
7. ท่านได้จัดตั้ง กองทุนหมุนเวียน เช่น กองทุนสัจจะ สะสม ทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือคน จนในชุมชน	38 (27.14)	68 (48.57)	28 (20.00)	5 (3.57)	1 (0.71)	3.98	.83	ปานกลาง	5
8. ท่านมีแนวคิด ในการจัดตั้งกองทุน เพื่อการศึกษาช่วยเหลือ ชาวบ้านที่ด้อยโอกาส ทางการศึกษา	35 (25.00)	92 (65.71)	12 (8.57)	1 (0.71)	0 (0.00)	4.15	.59	มาก	4
9. ท่านได้จัดกิจกรรม ในวัด อาทิ การอบรม จริยธรรม คุณธรรม แก่เยาวชนและชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อให้รู้เท่าทัน วัฒนธรรมสมัยใหม่	47 (33.57)	88 (62.86)	3 (2.14)	2 (1.43)	0 (0.00)	4.29	.58	มากที่สุด	3
รวม						4.22	.49	มากที่สุด	

จากตารางที่ 4 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทพผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานสงเคราะห์ พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.22 ($\sigma = .49$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบพทพผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัด ในฐานะสถานสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของบุตรหลานชาวบ้าน และชุมชน เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.35 ($\sigma = .79$) รองลงมา คือ การสงเคราะห์ปัจจัยแก่ชุมชน ทั้งในรูปแบบการทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนและการสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคของชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.34 ($\sigma = .53$) และลำดับสุดท้าย คือการมีแนวคิดในการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาช่วยเหลือชาวบ้านที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา มีค่าเฉลี่ย 4.15 ($\sigma = .59$)

ตารางที่ 5 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบพทพผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานพยาบาล

วัด ในฐานะเป็น สถานพยาบาล	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
10. ท่านได้ให้ความรู้ เพื่อ ลด ละเลิก อบายมุข ให้แก่ ประชาชน ชุมชน ในวันสำคัญต่าง ๆ อาทิ วันพระ เป็นต้น	58 (41.43)	81 (57.86)	1 (0.71)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.41	.51	มากที่สุด	1
11. วัดของท่านร่วมจัด กิจกรรมอบรมผู้ศรัทธา เสพติดกับหน่วยงาน อื่น ๆ อาทิ ศาลเด็ก และเยาวชน เป็นต้น	33 (23.57)	69 (49.29)	33 (23.57)	3 (3.14)	2 (1.43)	3.91	.83	ปานกลาง	4
12. ท่านได้จัดให้ บริเวณวัดเป็นสถานที่ พักผ่อน และ แหล่งเรียนรู้ เช่น มรดกธรรม คิดตาม ต้นไม้สำหรับชุมชน	42 (30.00)	95 (67.86)	1 (0.71)	2 (1.43)	0 (0.00)	4.26	.54	มากที่สุด	3

ตารางที่ 5 (ต่อ)

วัด ในฐานะเป็น สถานพยาบาล	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
13. ท่านมีกิจกรรม เพื่อส่งเสริมให้ความรู้ ถึงโทษของอบายมุข เพื่อสังคม ชุมชน มีความสุข ปลอดภัย จากอบายมุข และสิ่งเสพติดต่าง ๆ	46 (32.86)	92 (65.71)	2 (1.43)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.31	.50	มากที่สุด	2
รวม						4.22	.44	มากที่สุด	

จากตารางที่ 5 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของ
บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล พบว่า
พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวม
อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.22 ($\sigma = .44$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ
ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน
ในเรื่องการให้ความรู้เพื่อ ลด ละเลิก อบายมุข ให้แก่ประชาชน ชุมชน ในวันสำคัญต่าง ๆ อาทิ
วันพระ มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.41 ($\sigma = .51$) รองลงมา คือ การมีกิจกรรม
เพื่อส่งเสริมให้ความรู้ถึงโทษของอบายมุข เพื่อสังคม ชุมชนมีความสุข ปลอดภัยจากอบายมุข
และสิ่งเสพติดต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ย 4.31 ($\sigma = .50$) และลำดับสุดท้าย คือการร่วมจัดกิจกรรมอบรม
ผู้ติดยาเสพติดกับหน่วยงานอื่น ๆ อาทิ ศาลเด็กและเยาวชน เป็นต้น มีค่าเฉลี่ย 3.91 ($\sigma = .83$)

ตารางที่ 6 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำ
ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง

วัด ในฐานะเป็น สถานที่พักของเดินทาง	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปล ความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
14. ท่านได้ให้ที่พัก ที่อาศัย แก่ผู้ที่เดินทาง สัญจร เช่น นักท่องเที่ยว คณะทัวร์ เป็นต้น	28 (20.00)	103 (73.57)	4 (2.86)	5 (3.57)	0 (0.00)	4.10	.60	มาก	1
15. วัดของท่าน จัดเตรียมที่พัก ที่อาศัย สำหรับผู้เดินทางสัญจร หรือ อาคันตุกะเพื่อ รองรับความเจริญ ในอนาคต	27 (19.29)	101 (72.14)	8 (5.71)	4 (2.86)	0 (0.00)	4.08	.60	มาก	2
16. ท่านคิดว่าค่านิยม ในการพักอาศัยตามวัด ของผู้เดินทางสัญจร ถือเป็นโอกาส ในการพัฒนาคุณธรรม ของผู้ที่มาพักอาศัย เหล่านี้	24 (17.14)	86 (61.43)	28 (20.00)	2 (1.43)	0 (0.00)	3.94	.65	มาก	3
รวม						4.04	.51	มาก	

จากตารางที่ 6 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของ
บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง
พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง
โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.04 ($\sigma = .51$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ
ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน
ในด้านได้ให้ที่พัก ที่อาศัย แก่ผู้ที่เดินทางสัญจร เช่น นักท่องเที่ยว คณะทัวร์ เป็นต้น เป็นอันดับ 1
อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.10 ($\sigma = .60$) รองลงมา คือ การจัดเตรียมที่พัก ที่อาศัยสำหรับ
ผู้เดินทางสัญจร หรือ อาคันตุกะเพื่อรองรับความเจริญในอนาคต มีค่าเฉลี่ย 4.08 ($\sigma = .60$)

และลำดับสุดท้าย คือการคิดว่าค่านิยมในการพักอาศัยตามวัดของผู้เดินทางสัญจร ถือเป็นโอกาสในการพัฒนาคุณธรรมของผู้ที่มาพักอาศัย มีค่าเฉลี่ย 3.94 ($\sigma = .65$)

ตารางที่ 7 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร

วัด ในฐานะเป็นสโมสร	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปล ความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
17. ท่านได้ให้ ความสนับสนุนแก่ ชาวบ้านในชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบวช งานฉลองอัฐิ เป็นต้น	52 (37.14)	88 (62.86)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.37	.48	มากที่สุด	2
18. ท่านชักชวน ให้ชาวบ้านในชุมชน เข้ามาปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการพักผ่อน หย่อนใจ และเสริมสร้าง สติปัญญา	55 (39.29)	83 (59.29)	2 (1.43)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.38	.52	มากที่สุด	1
19. ท่านได้ เปลี่ยนแปลงค่านิยม ในการจัดกิจกรรมงาน รื่นเริงในวัด ที่มีอบายมุข อาทิ สุรา เป็นต้น	44 (31.43)	93 (66.43)	1 (0.71)	2 (1.43)	0 (0.00)	4.28	.55	มากที่สุด	3
รวม						4.34	.41	มากที่สุด	

จากตารางที่ 7 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.34 ($\sigma = .41$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในเรื่องการชักชวนให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามาปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ และเสริมสร้างสติปัญญา เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.38 ($\sigma = .52$) รองลงมา คือ การได้ให้ความสนับสนุนแก่ชาวบ้านใน ชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบวช งานฉลองอัฐิ เป็นต้น มีค่าเฉลี่ย 4.37 ($\sigma = .48$) และลำดับสุดท้าย คือ การเปลี่ยนแปลงค่านิยม ในการจัดกิจกรรมงานรื่นเริงในวัด ที่มีอบายมุข อาทิ สุรา เป็นต้น มีค่าเฉลี่ย 4.28 ($\sigma = .55$)

ตารางที่ 8 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง

วัด ในฐานะเป็น สถานบันเทิง	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริง เลย				
20. ท่านได้ สนับสนุนชุมชน ในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริม วัฒนธรรม ประเพณี ของไทย เช่น เทศกาล สงกรานต์ เทศกาล ลอยกระทง เป็นต้น	100 (71.43)	37 (26.43)	1 (0.71)	2 (1.43)	0 (0.00)	4.68	.57	มากที่สุด	1
21. ท่านได้จัด กิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลาง สภาพแวดล้อม ของชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงไป	84 (60.00)	53 (37.86)	3 (2.14)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.58	.54	มากที่สุด	2
22. ท่านให้ ความสำคัญในการจัด กิจกรรมที่เป็น ประเพณีสืบสอง เดือน ตามคตินิยม ทางพระพุทธศาสนา	86 (61.43)	48 (34.29)	6 (4.29)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.57	.58	มากที่สุด	3
รวม						4.61	.46	มากที่สุด	

จากตารางที่ 8 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันที่พบพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันที่โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.61 ($\sigma = 46$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันที่พบพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การสนับสนุน ชุมชม ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีของไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง เป็นต้น มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.68 ($\sigma = .57$) รองลงมา คือ การจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป มีค่าเฉลี่ย 4.58 ($\sigma = .54$) และลำดับสุดท้าย คือ การให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณีสืบสองเดือน ตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย 4.57 ($\sigma = .58$)

ตารางที่ 9 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท

วัด ในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริงมากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
23. ท่านได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนที่มีข้อพิพาทระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน	18 (12.86)	106 (75.71)	15 (10.71)	1 (0.71)	0 (0.00)	4.01	.52	มาก	3
24. ท่านได้ให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตบนฐานของคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม	26 (18.57)	109 (77.86)	3 (2.14)	2 (1.43)	0 (0.00)	4.14	.50	มาก	2

ตารางที่ 9 (ต่อ)

วัด ในฐานะสถานที่ใกล้ เกลี่ยข้อพิพาท	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
25. ท่านได้ให้ ความช่วยเหลือคนใน ชุมชนหรือครอบครัว ที่ต้องการที่ปรึกษา แก้ปัญหาชีวิต	30 (21.43)	106 (75.71)	4 (2.86)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.19	.46	มาก	1
รวม						4.11	.37	มาก	

จากตารางที่ 9 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เกลี่ยข้อพิพาทพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เกลี่ยข้อพิพาทโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.11 ($\sigma = 37$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เกลี่ยข้อพิพาท พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่องการได้ให้ความช่วยเหลือ คนในชุมชนหรือครอบครัวที่ต้องการที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.19 ($\sigma = .46$) รองลงมา คือ การได้ให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตบนฐานของ คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม มีค่าเฉลี่ย 4.14 ($\sigma = .50$) และลำดับสุดท้าย คือ การทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชน ที่มีข้อพิพาทระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.01 ($\sigma = .52$)

ตารางที่ 10 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำ
ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

วัด ในฐานะ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
26. ท่านได้จัดบริเวณ ภายในวัดให้สามารถ เป็นสถานที่ศึกษา หาความรู้ทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น	45 (32.14)	87 (62.14)	8 (5.71)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.26	.56	มากที่สุด	2
27. ท่านได้รวบรวม งานศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านแขนงต่าง ๆ เข้าไปภายในวัด	34 (24.29)	74 (52.86)	31 (22.14)	1 (0.71)	0 (0.00)	4.01	.70	มาก	3
28. ท่านได้จัดกิจกรรม เชิงอนุรักษ์ภายในวัด เพื่อให้เกิดความรู้สึกรัก และเห็นคุณค่า ของวัฒนธรรมโบราณ	49 (35.00)	86 (61.43)	3 (2.14)	2 (1.43)	0 (0.00)	4.30	.58	มากที่สุด	1
รวม						4.19	.46		

จากตารางที่ 10 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติ
ของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.19 ($\sigma = .46$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ
ในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน
ในเรื่องการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ภายในวัดเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม
โบราณ เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.30 ($\sigma = .58$) รองลงมา คือ การจัดบริเวณ
ภายในวัดให้สามารถเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ย 4.26
($\sigma = .56$) และลำดับสุดท้าย คือการได้รวบรวมงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ เข้าไว้
ภายในวัด มีค่าเฉลี่ย 4.01 ($\sigma = .70$)

ตารางที่ 11 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำ
ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในประเด็นเรื่องวัดในฐานะคลังพัสดุ

วัด ในฐานะคลังพัสดุ	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
29. ท่านได้สนับสนุน อุปกรณ์เครื่องมือ เช่น เก้าอี้ โต๊ะ เต้นท์ เป็นต้น ในการจัด กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน	69 (49.29)	88 (48.57)	3 (2.14)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.47	.54	มากที่สุด	1
30. ในวัดของท่าน ชาวบ้านและชุมชนเข้า มามีส่วนร่วม ในการบริจาคอุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ ให้วัด	63 (45.00)	73 (52.14)	3 (2.14)	1 (0.71)	0 (0.00)	4.41	.58	มากที่สุด	3
31. ท่านได้ให้ การอบรมในการทะนุ ถนอมอุปกรณ์ ของใช้ เช่น ภาชนะ เก้าอี้ โต๊ะ เต็นท์ ของวัดที่ ชาวบ้านนำไปใช้ ประโยชน์	64 (45.71)	71 (50.71)	4 (2.86)	1 (0.71)	0 (0.00)	4.41	.59	มากที่สุด	2
รวม						4.43	.52	มากที่สุด	

จากตารางที่ 11 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของ
บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ พบว่า พระ
สังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ
มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.43 ($\sigma = .52$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ
ในด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง
การได้สนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือ เช่น เก้าอี้ โต๊ะ เต้นท์ เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
ของชุมชน มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.47 ($\sigma = .54$) รองลงมา คือ การได้ให้
การอบรมในการทะนุถนอมอุปกรณ์ ของใช้ เช่น ภาชนะ เก้าอี้ โต๊ะ เต้นท์ ของวัดที่ชาวบ้าน

นำไปใช้ประโยชน์ มีค่าเฉลี่ย 4.41 ($\sigma = .59$) และลำดับสุดท้ายคือ การให้ชาวบ้านและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคอุปกรณ์ของใช้ต่าง ๆ ให้วัด มีค่าเฉลี่ย 4.41 ($\sigma = .58$)

ตารางที่ 12 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง

วัดในฐานะเป็น ศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย				
32. ท่านเข้าร่วม การประชุมเพื่อ การพัฒนาชุมชน ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต.	17 (12.14)	67 (47.86)	47 (33.57)	7 (5.00)	2 (1.43)	3.64	.81	มาก	4
33. ท่านมีส่วนร่วม ในการวางแผนพัฒนา ชุมชน เพื่อยกระดับ ความสุขของชาวบ้าน ในชุมชน	16 (11.43)	88 (62.86)	31 (22.14)	3 (2.14)	2 (1.43)	3.81	.72	มาก	3
34. ท่านได้มุ่งเน้น การพัฒนาชุมชน ตามแนวทางพุทธธรรม เพื่อความยั่งยืน ของสังคม	38 (27.14)	95 (67.86)	5 (3.57)	2 (1.43)	0 (0.00)	4.21	.57	มากที่สุด	2
35. ท่านได้มุ่งเน้น การพัฒนาสังคม โดยยึดหลักศีลธรรม เพื่อความยั่งยืน ของพระพุทธศาสนา	55 (39.29)	84 (60.00)	1 (0.71)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.39	.50	มากที่สุด	1
รวม						4.01	.46	มาก	

จากตารางที่ 12 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.01 ($\sigma = .46$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาท ในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมโดยยึดหลักศีลธรรม เพื่อความยั่งยืน ของพระพุทธศาสนา มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.39 ($\sigma = .50$) รองลงมา คือ การได้มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนตามแนวทางพุทธธรรมเพื่อความยั่งยืนของสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.21 ($\sigma = .57$) และลำดับสุดท้ายคือ การร่วมการประชุมเพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต. มีค่าเฉลี่ย 3.64 ($\sigma = .81$)

ตารางที่ 13 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติของบทบาทผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม

วัดเป็นที่ประกอบ พิธีกรรม	จำนวนและร้อยละของระดับการปฏิบัติ					μ	σ	แปลความ	ลำดับ
	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริง เลย				
36. ท่านได้ส่งเสริม การจัดกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา	72 (51.43)	67 (47.88)	1 (0.71)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.51	.52	มากที่สุด	1
37. การจัดกิจกรรมวัน สำคัญทาง พระพุทธศาสนาให้มี ความทันสมัยมากขึ้น	50 (35.71)	89 (63.57)	1 (0.71)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.35	.49	มากที่สุด	2
38. ท่านได้จัดกิจกรรม วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา ได้อย่างสมบูรณ์จน ก่อให้เกิดความเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา ของชาวบ้านในชุมชน	45 (32.14)	93 (66.43)	2 (1.43)	0 (0.00)	0 (0.00)	4.31	.49	มากที่สุด	3
รวม						4.39	.41	มากที่สุด	

จากตารางที่ 13 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการปฏิบัติ ของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัด เป็นที่ประกอบพิธีกรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.39 ($\sigma = .41$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การได้ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.51 ($\sigma = .52$) รองลงมา คือ การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัย มากขึ้น มีค่าเฉลี่ย 4.35 ($\sigma = .49$) และลำดับสุดท้าย คือ การได้จัดกิจกรรมวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสมบูรณ์จนก่อให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของชาวบ้าน ในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.31 ($\sigma = .49$)

ตารางที่ 14 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชน ของพระสังฆาธิการ จำแนกตามมิติของบทบาทในการพัฒนาชุมชน

มิติของบทบาทในการพัฒนาชุมชน	μ	σ	แปลความ	ลำดับ
1. วัดในฐานะสถานศึกษา	4.36	.45	มากที่สุด	4
2. วัดในฐานะสถานสงเคราะห์	4.22	.49	มากที่สุด	6
3. วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล	4.22	.44	มากที่สุด	7
4. วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง	4.04	.51	มาก	10
5. วัดในฐานะเป็นสโมสร	4.34	.41	มากที่สุด	5
6. วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง	4.61	.46	มากที่สุด	1
7. วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อ พิพาท	4.11	.37	มาก	9
8. วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม	4.19	.46	มาก	8
9. วัดในฐานะคลังพัสดุ	4.43	.52	มากที่สุด	2
10. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง	4.01	.46	มาก	11
11. วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม	4.39	.41	มากที่สุด	3
ภาพรวม	4.26	.28	มากที่สุด	

ตารางที่ 14 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชน ของพระสังฆาธิการ โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.26 ($\sigma = .28$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.61 ($\sigma = .46$) รองลงมา คือวัดในฐานะเป็นคลังพัสดุเป็นอันดับ 2 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.43 ($\sigma = .52$) วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม เป็นอันดับ 3 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.39 ($\sigma = .41$) วัดในฐานะสถานศึกษาเป็นอันดับ 4 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.36 ($\sigma = .45$) วัดในฐานะเป็นสโมสรเป็นอันดับ 5 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.34 ($\sigma = .41$) วัดในฐานะสถานสงเคราะห์เป็นอันดับ 6 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.22 ($\sigma = .49$) วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาลเป็นอันดับ 7 อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.22 ($\sigma = .44$) วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเป็นอันดับ 8 อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.19 ($\sigma = .46$) วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นอันดับ 9 อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.11 ($\sigma = .37$) วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทางเป็นอันดับ 10 อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.04 ($\sigma = .51$) และอันดับสุดท้าย คือ วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.01 ($\sigma = .46$)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ในตอนนี้ประกอบด้วยการวิเคราะห์ 2 ส่วน ได้แก่ (1) ปัญหาและอุปสรรคต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และ (2) ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยรายละเอียดในแต่ละส่วนข้างต้น ผู้ศึกษานำเสนอเป็นความเรียง โดยผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และการจัดจำแนกประเภทของปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะ (Category classify) ตามลำดับ ดังแสดงรายละเอียดดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ พบว่า ปัญหาในภาพรวมบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ทั้ง 11 ด้าน คือ วัดขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เนื่องจากในปัจจุบันประชากรของพระสงฆ์เองมีจำนวนลดลง ตามลำดับ เนื่องจากสภาพทางสังคมที่มีความเจริญมากขึ้น สภาพทางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาการขาดแคลนพระภิกษุออกเขตเมือง เช่น ตำบล หมู่บ้าน ในแต่ละวัดจะมีพระภิกษุอยู่ประจำน้อยรูป คือประมาณ 1-4 รูป ส่วนมากจะมีเพียงรูปเดียว คือ เจ้าอาวาส หรือรักษาการเจ้าอาวาส บางวัดขาดพระภิกษุที่จะอยู่ประจำตลอด

ทั้งปี หรืออยู่นาน ๆ มีอายุพรรษามาก ๆ เป็นผู้นำนำชุมชนในการพัฒนาวัด พัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ คนรุ่นใหม่ที่มีนิยมบวชระยะสั้นมากขึ้น เมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว การบวชระยะสั้นคือการบวช 3 เดือนในพรรษา แต่ปัจจุบัน การบวชระยะสั้นคือการบวชตั้งแต่ 7-15 วัน เมื่อพิจารณาจากการบวชระยะสั้น จำนวนผู้บวชโดยรวมก็ไม่ได้ลดลงมากนัก และยังเป็นที่ยอมรับกันอยู่ แต่จุดมุ่งหมายเปลี่ยนไป กลายมาเป็นบวชตามประเพณีเพื่อทดแทนบุญคุณพ่อแม่ แทนที่จะมุ่งหวังให้ได้รับการอบรมสั่งสอน ด้านศาสนาเหมือนเมื่อก่อน คุณภาพของพระสงฆ์ แม้จะไม่มีเครื่องมือชีวิต อย่างชัดเจน หรือไม่มีหลักฐานยืนยัน แต่จากข้อมูลที่พระสงฆ์ในทุกพื้นที่ ประเมิน ต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่าคุณภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบันลดลงมาก บางที่ถึงกับบอกว่า ไม่มีคุณภาพเลย การบวชระยะยาวมีน้อยลง การบวชระยะสั้นมีมากขึ้น คนที่บวชระยะยาว มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีภาวะเครียดหรือร้อนในการศึกษาพระธรรมวินัย เพียงแต่ต้องการอาศัยร่วมเงา พระศาสนาเป็นที่พึ่งสุดท้ายในวัยชรา จากที่กล่าวมาก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า นอกจากจำนวนแล้ว คุณภาพโดยรวมของพระสงฆ์ในปัจจุบันก็ลดลง เช่นเดียวกัน

ด้วยปัญหาที่กล่าวข้างต้น จึงทำให้วัดในแต่ละวัดขาดบุคลากรด้านพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาวัด และพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ พบว่า ข้อเสนอแนะที่พระสังฆาธิการได้กล่าวถึง คือ ควรสนับสนุนด้านการศึกษาของพระสงฆ์ ในบรรดาการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ นั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ คงเป็นตัวแทนได้ดีที่สุดที่แสดงถึงการทำหน้าที่หรือบทบาท 2 อย่าง พร้อมไปในเวลาเดียวกัน คือ ด้านที่ 1 คือ หน้าที่และบทบาทในฐานะสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ ด้านที่ 2 คือ บทบาทในฐานะเป็นช่องทางการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสในสังคม

เมื่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพมากขึ้น ประกอบกับมีการเรียกร้องการรับรองสถานภาพมหาวิทยาลัย และรัฐบาลก็เห็นความสำคัญของมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงได้ทำการรับรองสถานภาพให้เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐกำกับรัฐบาล แต่ปัญหาไม่ได้หมดไป เพราะว่าเจ้าอาวาสส่วนใหญ่ไม่เข้าใจการศึกษา โดยคิดว่าการศึกษาทางโลกเป็นการศึกษาของประชาชนทั่วไป จึงพยายามกีดกันทุกวิถีทาง การศึกษาระบบเก่าก็ไม่ได้ปรับปรุงให้ดี จึงเกิดปัญหามาก พระภิกษุสามเณรบางรูปไม่ได้เรียนอะไรเลยก็มี เพราะไม่ทราบว่าคณะสงฆ์จะสนับสนุนอย่างไรหน้ที่ผ่านมากคณะสงฆ์ก็ไม่ได้ชี้แจงระบบการศึกษาเท่าไร

แต่โดยพื้นฐานที่มาเดิมและเหตุผลดั้งเดิมบางอย่างสนับสนุน ย่อมมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะต้องการศึกษาวิชาการทางโลก ยิ่งได้เห็นผู้ร่วมวัยที่เล่าเรียนอยู่ในระบบของรัฐ บางทีแรงที่ผลักดันความโน้มเอียงนั้นก็ยิ่งมีมากขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของวัดและคณะสงฆ์ที่ว่า เมื่อรับพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นเข้ามาอยู่แล้ว จะมีวิธีการจูงใจหรือควบคุมให้เรียนวิชาทางพระ ได้มากเพียงใด และยอมเอื้ออำนวยแก่ความต้องการที่จะศึกษาวิชาการทางโลกนั้นแค่ไหน

นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเห็นว่า ควรสนับสนุนอุปกรณ์ด้านการศึกษาของพระสงฆ์ คือ สื่อการเรียนการสอน นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน นอกเหนือจากตัวผู้สอน ผู้เรียน และเทคนิควิธีการต่าง ๆ บทบาทของสื่อการเรียนการสอน ก็คือ เป็นตัวกลาง หรือพาหนะ หรือเครื่องมือ เพื่อทำให้การเรียนรู้หรือการเรียนการสอนบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ได้เป็นอย่างดี สื่อการเรียนการสอนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีด้านต่าง

อีกทั้ง ควรสนับสนุนงบประมาณทางการศึกษาของพระสงฆ์ ในปัจจุบันทุนทางการศึกษาของพระสงฆ์ที่ได้รับการสนับสนุน ไม่พอเพียงแก่การศึกษาของพระสงฆ์ ควรที่จะสนับสนุนด้านงบประมาณ เพื่อให้พระสงฆ์ได้รับการศึกษาทั้งทางทางธรรม และทางโลก เป็นอย่างดี

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากประชากรที่เป็นสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว จำนวนทั้งสิ้น 104 รูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ผู้ศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปราย และกำหนดข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการสังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว สามารถสรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่าพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส มีอายุ 50-59 ปี จำนวน 90 รูป คิดเป็นร้อยละ 64.29 มีพรรษา 20-29 พรรษา จำนวน 56 รูป คิดเป็นร้อยละ 40.00 มีการศึกษาทางธรรม ในระดับนักธรรมชั้นเอก จำนวน 112 รูป คิดเป็นร้อยละ 80.00 มีการศึกษาทางโลก ในระดับปริญญาตรี จำนวน 58 รูป คิดเป็นร้อยละ 41.43 และมีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 57 รูป คิดเป็นร้อยละ 40.71 ตามลำดับ

2. เมื่อพิจารณาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนทั้ง 11 ด้าน ในภาพรวมของพระสังฆาธิการ มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อทำการจัดอันดับเรียงจากมากไปน้อย พบว่า ด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง เป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ ด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม วัดในฐานะสถานศึกษา วัดในฐานะเป็นสโมสร วัดในฐานะสถานสงเคราะห์ วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล วัดในฐานะ

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง และสุดท้ายวัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยพิจารณาเรียงลำดับตามระดับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการสังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว จากอันดับที่ 1 ถึงอันดับที่ 11 ปรากฏผล ดังนี้

2.1 วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง พบว่า บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการสังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่องการสนับสนุนชุมชนในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีของไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง เป็นต้น มาเป็นอันดับ 1 มีบทบาทอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือการจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป และลำดับสุดท้าย คือ การให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณีสิบสองเดือน ตามคติธรรมทางพระพุทธศาสนา

2.2 วัดในฐานะคลังพัสดุ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่องการได้สนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือ เช่น แก้ว ใต๊ะ เตินท์ เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือการได้ให้การอบรมในการทะนุถนอมอุปกรณ์ของใช้ เช่น ภาชนะ แก้ว ใต๊ะ เตินท์ ของวัดที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ และลำดับสุดท้าย คือ การให้ชาวบ้านและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคอุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ ให้วัด

2.3 วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่องการได้ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยมากขึ้น และลำดับสุดท้ายคือการได้จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสมบูรณ์จนก่อเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน

2.4 วัดในฐานะสถานศึกษา พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อ

ของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นสถานศึกษา พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การชักชวนชาวบ้าน ตลอดจนสมาชิก กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้นำพาลูกหลานของตนมาฝึก อบรมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การเป็นวิทยากรในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ให้แก่ชาวบ้านและชุมชน และลำดับสุดท้ายคือการยกระดับค่านิยมทาง คุณธรรมจริยธรรม ของชาวบ้านและชุมชนโดยใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้

2.5 วัดในฐานะเป็นสโมสร พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อของ บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การชักชวนให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามาปฏิบัติ ธรรมเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ และเสริมสร้างสติปัญญา เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การได้ให้ความสนับสนุนแก่ชาวบ้านในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบวช งานฉลองอัฐิ เป็นต้น และลำดับสุดท้าย คือ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการจัดกิจกรรมงาน รื่นเริงในวัด ที่มีอบายมุข อาทิ สุรา เป็นต้น

2.6 วัดในฐานะสถานสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะสถานสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของบุตรหลานชาวบ้านและชุมชน เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมา คือ การสงเคราะห์ปัจจัยแก่ชุมชน ทั้งในรูปแบบการทุนการศึกษาแก่เด็ก นักเรียนและการสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคของชุมชน และลำดับสุดท้าย คือการมีแนวคิด ในการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาช่วยเหลือชาวบ้านที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา

2.7 วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนา ชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่องการให้ความรู้เพื่อ ลด ละเลิก อบายมุข ให้แก่ประชาชน ชุมชน ในวันสำคัญต่าง ๆ อาทิ วันพระ เป็นต้น มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมา คือ การมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ความรู้ถึงโทษของอบายมุข เพื่อสังคม ชุมชน มีความสุข ปลอดภัยจากอบายมุขและสิ่งเสพติด และลำดับสุดท้าย คือการร่วมจัดกิจกรรมอบรม ผู้ติดยาเสพติดกับหน่วยงานอื่น ๆ อาทิ ศาลเด็กและเยาวชน เป็นต้น

2.8 วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ภายในวัดเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมโบราณ เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การจัดบริเวณภายในวัดให้สามารถเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และลำดับสุดท้าย คือ การได้รวบรวมงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่างๆ เข้าไว้ภายในวัด

2.9 วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การได้ให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนหรือครอบครัวที่ต้องการที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การได้ให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตบนฐานของคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม และลำดับสุดท้าย คือ การทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนที่มีข้อพิพาทระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชน

2.10 วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านได้ให้ที่พัก ที่อาศัย แก่ผู้ที่เดินทางสัญจร เช่น นักท่องเที่ยว คณะทัวร์ เป็นต้น เป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การจัดเตรียมที่พัก ที่อาศัยสำหรับผู้เดินทางสัญจร หรือ อาคันตุกะเพื่อต้อนรับรับความเจริญ

2.11 วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในเรื่อง การมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมโดยยึดหลักศีลธรรม เพื่อความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา มาเป็นอันดับ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การได้มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนตามแนวทางพุทธธรรมเพื่อความยั่งยืนของสังคม และลำดับสุดท้าย คือ การร่วมการประชุม

เพื่อการพัฒนาชุมชนร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต.

3. เมื่อพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า ปัญหาในภาพรวม บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการทั้ง 11 ด้าน คือ วัดขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เนื่องจากในปัจจุบันประชากรของพระสงฆ์เองมีจำนวนลดลง ตามลำดับ เนื่องจากสภาพทางสังคมที่มีความเจริญมากขึ้น สภาพทางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาการขาดแคลนพระภิกษุนอกเขตเมือง เช่น ตำบล หมู่บ้าน ในแต่ละวัดจะมีพระภิกษุอยู่ประจำน้อยรูป คือประมาณ 1-4 รูป ส่วนมากจะมีเพียงรูปเดียวคือเจ้าอาวาสหรือรักษาการเจ้าอาวาส บางวัดขาดพระภิกษุที่จะอยู่ประจำตลอดทั้งปี หรืออยู่นาน ๆ มีอายุพรรษามาก ๆ เป็นผู้นำนำชุมชนในการพัฒนาวัดพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ คนรุ่นใหม่ที่นิยมบวชระยะสั้นมากขึ้น เมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว การบวชระยะสั้นคือการบวช 3 เดือนในพรรษา แต่ปัจจุบัน การบวชระยะสั้นคือการบวชตั้งแต่ 7-15 วัน เมื่อพิจารณาจากการบวชระยะสั้น จำนวนผู้บวชโดยรวมก็ไม่ได้ลดลงมากนัก และยังเป็นที่ยอมรับกันอยู่ แต่จุดมุ่งหมายเปลี่ยนไป กลายมาเป็นบวชตามประเพณีเพื่อทดแทนบุญคุณพ่อแม่ แทนที่จะมุ่งหวังให้ได้รับการอบรมสั่งสอนด้านศาสนาเหมือนเมื่อก่อน คุณภาพของพระสงฆ์ แม้จะไม่มีเครื่องมือวัดอย่างชัดเจนหรือไม่มีหลักฐานยืนยัน แต่จากข้อมูลที่พระสงฆ์ในพื้นที่ประเมินต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า คุณภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบันลดลงมาก บางที่ถึงกับบอกว่าไม่มีคุณภาพเลย การบวชระยะยาวมีน้อยลง การบวชระยะสั้นมีมากขึ้น คนที่บวชระยะยาวมักจะเป็นผู้สูงอายุ ที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการศึกษาพระธรรมวินัย เพียงแต่ต้องการอาศัยร่วมเงาพระศาสนาเป็นที่พึ่งสุดท้ายในวัยชรา จากที่กล่าวมาก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า นอกจากจำนวนแล้ว คุณภาพโดยรวมของพระสงฆ์ในปัจจุบันก็ลดลง เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ พบว่า ข้อเสนอแนะที่พระสังฆาธิการได้กล่าวถึง คือควรสนับสนุนด้านการศึกษาของพระสงฆ์ พระภิกษุสามเณร บางรูปไม่ได้เรียนอะไรเลยก็มี เพราะไม่ทราบว่าคณะสงฆ์จะสนับสนุนอย่างไรแน่ ที่ผ่านมาคณะสงฆ์ก็ไม่ได้ชี้แจงระบบการศึกษาเท่าไร

แต่โดยพื้นฐานที่มาเดิมและเหตุผลดั้งเดิมบางอย่างสนับสนุนย่อมมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะต้องการศึกษาวิชาการทางโลก ยิ่งได้เห็นผู้ร่วมวัยที่เล่าเรียนอยู่ในระบบของรัฐ บางทีแรงที่ผลักดันความโน้มเอียงนั้นก็ยังมีมากขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของวัดและคณะสงฆ์ที่ว่า เมื่อรับ

พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นเข้ามาอยู่แล้ว จะมีวิธีการจงใจหรือควบคุมให้เรียนวิชาทางพระได้มากเพียงใด และยอมเอื้ออำนวยแก่ความต้องการที่จะศึกษาวิชาการทางโลกนั้นแค่ไหน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว สามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

การศึกษาครั้งนี้พบว่า บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนในภาพรวมของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า พระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว ทั้งระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ท่านมีความตั้งใจที่จะพัฒนา วัด และชุมชนที่ท่านได้อาศัยอยู่ให้มีความเจริญ ทั้งวัด และชุมชน ด้านวัดท่านได้มีการพัฒนาถาวรวัตถุภายในวัดให้มีความเจริญอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำนุบำรุงกุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญอยู่เสมอ ด้านชุมชนได้มีการพัฒนา ทางจิตใจเป็นหลักเพื่อให้คนในชุมชน มีการพัฒนาทางคุณธรรม ศีลธรรม เพื่อให้เกิดความสุขที่แท้จริง ถือได้ว่าท่านได้ทำหน้าที่ของพระสังฆาธิการได้ดีมาก และยังทำหน้าที่ 6 หลักของพระสังฆาธิการได้อย่างสมบูรณ์ (กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 24, 2541) คือ (1) การปกครอง (2) การศาสนศึกษา (3) การศึกษาสงเคราะห์ (4) การเผยแผ่ (5) การสาธารณูปการ (6) การสาธารณสงเคราะห์ ผลการวิจัย บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนในภาพรวมของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระอธิการชรัตน์ ฐิตคุโณ (มีแก้ว) (2554) ศึกษาเรื่อง บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีความเห็นต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระมหาเทพวัลย์ ฐิตโชติ (มีใจกลั่น) (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวยจังหวัดนนทบุรี ที่พบว่า พระภิกษุมีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อีกทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระครูสาคร กิจจานุกูล (วิศิษฐ จนุทโน) (2554) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขต อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความเห็นต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ในภาพรวมอยู่ระดับมาก ในทางตรงข้ามขัดแย้งกับ

ผลการศึกษาของพระมหานพพล กนุดสีโล (สายสินธ์) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อทำการจัดอันดับพบว่า ด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง เป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ ด้าน วัดในฐานะคลังพัสดุ วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม วัดในฐานะสถานศึกษา วัดในฐานะเป็นสโมสร วัดในฐานะสถานสงเคราะห์ วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง และสุดท้ายวัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูสังฆรักษ์พรพรหม อภิณฺจโน (กุลทอง) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาด (ชอบ สุขเมโธ) ที่พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล บุญญาภินันท์อุจจาทร (รุกขชาติ) โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์และด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาล บุญญาภินันท์อุจจาทร (รุกขชาติ) อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน อีกทั้งยังสอดคล้องงานการศึกษาของพระมหาสุระพงษ์ สุรวโธ (สีหมอก) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพระครูโพธิวิคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูงอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การบริหารการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของพระครูโพธิวิคุณ ทั้งในด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ และด้านสิ่งแวดล้อม และงานศึกษาของพระมหาเทพวัลย์ ฐิตโชติ (มีใจกลั่น) (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอำเภอบางกรวยจังหวัดนนทบุรี พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรีอยู่ในระดับมาก 4 ด้าน และระดับปานกลาง 1 ด้าน โดยเรียงตามลำดับได้แก่ (1) ด้านวัฒนธรรม (2) ด้านการศึกษา (3) ด้านวิถีชีวิต (4) ด้านสาธารณประโยชน์ และ (5) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ

ในทางตรงข้ามขัดแย้งกับผลการศึกษาของของพระอธิการชรัตน์ ฐิตคุโณ (มีแก้ว) (2554) ศึกษาเรื่อง บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า พระภิกษุและสามเณรมีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านการปกครอง ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในด้านการศึกษาสงเคราะห์

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยพิจารณาเรียงลำดับตามระดับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการสังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว จากอันดับที่ 1 ถึงอันดับที่ 11 ปรากฏผลดังนี้ พบว่า

1.1 วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง พบว่า บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการสังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง พระสังฆาธิการได้ให้ความสำคัญ ในการจัดกิจกรรมของชุมชน เช่น การจัดกิจกรรม ในเทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง ถือเป็นประเพณีสำคัญของที่ปฏิบัติสืบต่อ ๆ กัน พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นจึงให้ความสำคัญสนับสนุนเป็นอย่างดี จึงอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513) ที่กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดที่เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน

1.2 วัดในฐานะคลังพัสดุ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า วัดซึ่งเป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงานบ้านเป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน ในการใช้ของร่วมกัน จึงอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดที่เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้เมื่อตอนจัดงานขึ้น และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระมหาเทพวัลย์ ฐิตโชติ (มีใจกลั่น) (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พระภิกษุมีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ในด้านสาธารณประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

1.3 วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขต อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่อง ผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ ของชีวิต และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาสเป็นอย่างดี จึงอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยุทธ์

ปยุตโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดเป็นประกอบพิธีกรรม หรือบริการ ด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของคนในระยะเวลาต่าง ๆ. และยังสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ พระมหานพพล กนต์สิโล (สายสินธุ์) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนา ชุมชนของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ด้านการพัฒนาจิตใจ ประชาชน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับการศึกษาของพระครูไพโรจน์ ภัทรคุณ (วิโรจน์ ภทฺทปญฺโญ) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในด้านศาสนพิธีอยู่ในระดับมาก

1.4 วัดในฐานะสถานศึกษา พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัย ในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขต อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า วัดเป็นสถานศึกษาเล่าเรียน โดยพระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์ก็ยังคงทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ที่เรียกว่าครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน จึงมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัด และพระสงฆ์ของพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัด เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งทั้งผลการศึกษาครั้งนี้ ยังสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของพระครูสังฆรักษ์พรพรหม อภิญาโน (กุลทอง) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาถ (ชอบ สุเมโธ) พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็น ต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาถ (ชอบ สุเมโธ) อยู่ในระดับมาก ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูไพโรจน์ ภัทรคุณ (วิโรจน์ ภทฺทปญฺโญ) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐม ในด้านการศึกษาอบรมอยู่ในระดับมาก ในทางตรงข้ามผลการศึกษาครั้งนี้ กลับขัดแย้งกับ ผลการศึกษาของพระอธิการชรัตน์ ฐิตคุโณ (มีแก้ว) (2554) ศึกษาเรื่อง บทบาทการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่พบว่า พระภิกษุ และสามเณรมีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในด้านการศึกษาสงเคราะห์

1.5 วัดในฐานะเป็นสโมสร พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัย

ในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขต อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า วัดเป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม เช่น วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีทอดกฐิน เป็นต้น จึงเป็นสโมสรที่ชุมชนได้พบปะสังสรรค์กันตามวาระต่าง ๆ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยูร ญัตโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดเป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม

1.6 วัดในฐานะสถานสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัย ในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ ในด้านการสงเคราะห์ ซึ่งพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญมาก เพราะถือว่าเป็นความเดือดร้อนของญาติโยมประชาชนในชุมชนที่ท่าน ได้อาศัยอยู่ ทั้งด้านทุนการศึกษาเด็กและเยาวชน ความเดือดร้อนการดำรงชีพของคนในชุมชน เช่น การขาดเครื่องอุปโภค บริโภค พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นจึงมีความตั้งใจในการพัฒนาชุมชน ในด้านการสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยูร ญัตโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดเป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานการศึกษาของพระครูสังฆรักษ์พรพรหม อภิภูง โน (กุลทอง) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาด (ชอบ สุขเมโธ) ที่พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาด (ชอบ สุขเมโธ) ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการศึกษา ของพระมหาเทพวัลย์ โชติ (มีใจกลั่น) (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ในด้านสาธารณประโยชน์อยู่ในระดับมาก อีกทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษา ของพระมหาอนุชา สิริวิณ โธ (พละกุล) (2556) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดเทพบูรณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า บทบาท ของพระสงฆ์ในงานสาธารณสงเคราะห์ คือ มีส่วนในการร่วมก่อสร้างสาธารณประโยชน์ที่สำคัญ ในชุมชน อย่างไรก็ตามหากเป็นพระสงฆ์ที่ไม่ใช่พระนักพัฒนาก็ดำเนินการพัฒนาไปตามบทบาทหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ บางรูปอยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมบทบาท บางรูปอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติกร แต่หาก

เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาท่านจะดำเนินการเอง โดยจัดทำในรูปโครงการส่งเสริมชุมชน มีทั้ง มุ่งพัฒนารายได้ พัฒนาจริยธรรม และพัฒนาการศึกษา ในทางตรงข้ามขัดแย้งกับผลการศึกษาของ พระมหานพพล กนตลีโล (สายสินธุ์) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของ พระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อภาวะผู้นำในการพัฒนา ชุมชนของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงครามในด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับ ปานกลาง

1.7 วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนา ชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ตามความคิดเห็น ของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัด สระแก้ว เห็นว่า วัดเป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์ ในอดีตพระสงฆ์มีความรู้ ความสามารถ ในการรักษาอาการเจ็บป่วยของชุมชน ที่ได้รับ ความเดือดร้อน แต่ในปัจจุบันความเจริญในด้านการแพทย์ มีความทันสมัย แต่พระสังฆาธิการท่าน ก็ยังได้ช่วยเหลือในด้านคำปรึกษาพยาบาลอยู่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยูร ชาญโต (2513) กล่าวว่า บทบาท ของพระสงฆ์และวัดเป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์ และยังสอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาสุระพงษ์ สุรวโธ (สีหมอก) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา พระครูโพธิวิคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูงอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า พระครูโพธิวิคุณ ได้สนับสนุนให้สร้างอาคาร เพื่อเป็นศูนย์สาธารณสุขและประสานงานกับภาครัฐให้มีเจ้าหน้าที่มาดูแล

1.8 วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนา ชุมชนในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ตามความคิดเห็น ของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขต อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัด สระแก้ว เห็นว่า วัดเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็นเหมือน พิพิธภัณฑที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น หัตถกรรม คือ งานช่างที่ทำด้วย มือหรืออุปกรณ์ง่าย ๆ อาศัยทักษะและเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก สามารถนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน หรือเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมของคนในสมัยโบราณ ที่จัดเก็บตามวัดเพื่อให้แสดง เห็นถึงวัฒนธรรมและศาสนา ในการดำรงชีพของคนยุคต่อก่อน ๆ ที่ผ่านมา แต่ก็มีจำนวนน้อยลง ที่หามาสะสมหรือมาแสดงเพื่อให้นักในยุคนปัจจุบัน ได้ศึกษา จึงทำให้ด้านการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ ของพระมหาประยูร ชาญโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดเป็น

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวม ศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระมหาเทพวัลย์ จิตโชติ (มีใจกลั่น) (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อีกทั้งผลการศึกษาของพระมหา อนุชา สิริวัฒน์ (พละกุล) (2556) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษา วัดเทพบูรณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาท้องถิ่น ด้วยวิธีการยกระดับคุณธรรมด้วยวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งส่งผลเชิงกระตุ้น เตือนวิธีใหม่ต่อทัศนคติของพุทธศาสนิกชน ในทางตรงข้ามขัดแย้งกับผลการศึกษาของ พระมหานพพล กนุดสีโล (สายสินธ์) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของ พระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อยู่ในระดับปานกลาง

1.9 วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาท ในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมือง สระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า วัดในฐานะเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหา ชีวิต ครอบครัว และความทุกข์ต่าง ๆ ของชุมชน พระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ได้ใช้หลักธรรมทาง พุทธศาสนาไปประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน การปลูกฝังธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อ หลอมความคิด ทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางใน การดำรงชีวิต ตามหลักธรรมสอนเพื่อให้เห็นว่าสิ่งไหนถูก สิ่งไหนผิด เป็นลดข้อพิพาท อันเกิดจาก ความมีอคติของแต่ละคน คือความถือตนเป็นใหญ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513) กล่าวว่า บทบาท ของพระสงฆ์และวัดเป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัว และความทุกข์ ต่าง ๆ

1.10 วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาท ในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมือง สระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่า พระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัด สระแก้ว มีความตั้งใจที่จะพัฒนาวัดของตนให้มีความพร้อมโดยการจัดสถานที่ หรือเสนาสนะ ให้เป็นสัดส่วนสำหรับพักอาศัย เพื่อการต้อนรับอาคันตุกะ ที่จะมาขอพักอาศัยค้างคืน

ในการเดินทาง หรือผู้ที่แสวงบุญเป็นหมู่คณะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดเป็นที่พักของคนเดินทาง

1.11 วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เห็นว่าเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง คือ วัดมีความพร้อมในด้านสถานที่ ซึ่งกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านใช้วัดเป็นสถานที่ในการเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชน ชุมชนได้รับทราบ ความเป็นไปของทางราชการ เช่น เพื่อการพัฒนา เพื่อการปกครอง ตามนโยบายของรัฐ ดังนั้นวัด จึงเป็นศูนย์กลางการปกครองทั้งระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ของพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513) กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์และวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของคนในระยะเวลาต่าง ๆ อีกทั้งผลการศึกษาคั้งนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชนกรณีศึกษา พระครูโพธิวิภูณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูงอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่พบว่า พระครูโพธิวิภูณ ได้สนับสนุนให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็นได้โดยเสรีเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน อันสอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ที่พบว่า บทบาทผู้นำของพระสังฆาธิการในด้านการบริหารการปกครองประเด็นหนึ่ง คือ การร่วมการประชุมเพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต. และการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน เพื่อยกระดับความสุขของชาวบ้านในชุมชน ในทางตรงข้ามผลการศึกษาครั้งนี้ที่พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองน้อยที่สุด เมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ ซึ่งขัดแย้งกับผลการศึกษาของพระอธิการชรัตน์ ฐิตคุโณ (มีแก้ว) (2554) ศึกษาเรื่องบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า พระภิกษุและสามเณรมีความเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านการปกครอง

2. ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ปัญหาในภาพรวมบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว คือ วัดขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เนื่องจากในปัจจุบัน

ประชากรของพระองค์เองมีจำนวนลดลง ตามลำดับ เนื่องจากสภาพทางสังคมที่มีความเจริญมากขึ้น สภาพทางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาการขาดแคลนพระภิกษุนอกเขตเมือง เช่น ตำบล หมู่บ้าน ในแต่ละวัดจะมีพระภิกษุอยู่ประจำน้อยรูป คือประมาณ 1-4 รูป ส่วนมากจะมีเพียงรูปเดียวคือ เจ้าอาวาสหรือรักษาการเจ้าอาวาส บางวัดขาดพระภิกษุที่จะอยู่ประจำตลอดทั้งปี หรืออยู่นาน ๆ มีอายุพรรษามาก ๆ เป็นผู้นำนำชุมชนในการพัฒนาวัด พัฒนาชุมชน ทั้งนี้ ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยในฐานะเป็นหนึ่งในพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว เห็นว่า ในปัจจุบันนี้ การพัฒนาบุคลากรที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือพระสงฆ์ขาดความชัดเจนทางด้านเป้าหมาย โดยที่ไม่รู้ว่าจะพัฒนาพระสงฆ์ไปในทิศทางใด องค์กรสงฆ์จะขับเคลื่อนไปในทิศทางไหน ไม่มีแบบแผนในการพัฒนา จากระดับบนสู่ระดับล่าง หมายความว่า องค์กรสงฆ์ต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐ เพื่อให้มหาเถรสมาคม ตลอดจนเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ได้บริหารงานพัฒนาพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายในการพัฒนา เช่น สนับสนุน ทางด้านการศึกษาให้กับพระสงฆ์ ที่บวชเข้ามาแล้ว ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อเป็นการแก้ปัญหาการลดจำนวนของพระสงฆ์ สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของพระมหานพพล กนตสีโล (สายสินธ์) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพที่จะมาสนองงานด้านการพัฒนาแต่ละด้านอีกมาก จึงทำให้เกิดปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านทั้ง 5 ด้าน อันได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสุข สงเคราะห์ และด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ซึ่งยังคงมีปรากฏให้เห็นในชุมชนและสังคม ตลอดจนในส่วนของวัดอีกด้วยอย่างยากที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และแก้ไขอย่างเสถียรและจริงจัง จากคณะสงฆ์ อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาอนุชา สิริวิบูล โณ (พละกุล) (2556) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดเทพปฐมนาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า แม้กระทั่งพระสงฆ์ก็ยังขาดทักษะเชิงลึก ทั้งด้านหลักธรรม และศาสตร์สมัยใหม่ในการทำงานการพัฒนา ตลอดจนสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูพิศาล บุญญานันท์ อจจาทโร (รุกขชาติ) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการ ตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

- (1) ขาดความรู้ความเข้าใจด้านวิสัยทัศน์ (2) ปัญหาความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น (3) ขาดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มาปฏิบัติหน้าที่ (4) ปัญหาเรื่องเวลาและเงินมาสนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่มีความแน่ชัด (5) ปัจจุบันการบริหารให้มีคุณภาพเป็นไปได้ยาก (6) ขาดงบประมาณในการก่อสร้างและการพัฒนาต้องช่วยเหลือตนเองในการบริหาร

นอกจากนี้ ผลจากการศึกษาในเรื่องปัญหา อุปสรรคต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ยังพบว่า คนรุ่นใหม่ที่นิยมบวชระยะสั้นมากขึ้น เมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว การบวชระยะสั้นคือการบวช 3 เดือนในพรรษา แต่ปัจจุบัน การบวชระยะสั้นคือการบวชตั้งแต่ 7-15 วัน เมื่อพิจารณาจากการบวชระยะสั้น จำนวนผู้บวชโดยรวมก็ไม่ได้ลดลงมากนัก และยังเป็นที่ยอดนิยมอยู่ แต่จุดมุ่งหมายเปลี่ยนไป กลายมาเป็นบวชตามประเพณี เพื่อทดแทนบุญคุณพ่อแม่ แทนที่จะมุ่งหวังให้ได้รับการอบรมสั่งสอนด้านศาสนาเหมือนเมื่อก่อน คุณภาพของพระสงฆ์ แม้จะไม่มีเครื่องมือชี้วัดอย่างชัดเจนหรือไม่มีหลักฐานยืนยัน แต่จากข้อมูลที่พระสงฆ์ในทุกพื้นที่ประเมิน ต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่าคุณภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบันลดลงมาก บางที่ถึงกับบอกว่าไม่มีคุณภาพเลย การบวชระยะยาวมีน้อยลง การบวชระยะสั้นมีมากขึ้น คนที่บวชระยะยาวมักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการศึกษาพระธรรมวินัย เพียงแต่ต้องการอาศัยร่มเงาพระศาสนาเป็นที่พึ่งสุดท้ายในวัยชรา จากที่กล่าวมาก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า นอกจากจำนวนแล้ว คุณภาพโดยรวมของพระสงฆ์ในปัจจุบันก็ลดลงเช่นเดียวกัน และไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูสาคร กิจจานุกูล (วิศิษฐ์ จนฺทโน) (2554) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขต อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ดังเช่น ด้านเศรษฐกิจ คือ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันด้วย ด้านวัฒนธรรม ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นต้น ด้านสาธารณสุข ขาดการสนับสนุนและติดต่อประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวงการแพทย์เพราะได้รับความร่วมมือน้อยหรือไม่ได้รับความร่วมมือเลย หรือถ้ามีก็เพียงเล็กน้อยจึงขาดอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการช่วยเหลือ หรือพัฒนาชุมชนในด้านสาธารณสุข ประการสุดท้ายในด้านสิ่งแวดล้อม อุปกรณ์ในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในการอบรม หรือในการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนมีน้อย ดังนั้น พระสงฆ์ต้องแสดงศักยภาพในฐานะผู้นำชุมชนเข้าไปมีบทบาทและสงเคราะห์ประชาชนจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลโดยทั่วไป

ข้อเสนอแนะต่อบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ พบว่า ข้อเสนอแนะที่พระสังฆาธิการได้กล่าวถึง คือควรสนับสนุนด้านการศึกษาของพระสงฆ์ พระภิกษุสามเณร บางรูปไม่ได้เรียนอะไรเลยก็มีเพราะไม่ทราบว่าคณะสงฆ์จะสนับสนุนอย่างไรแน่ ที่ผ่านมาคณะ

สงฆ์ก็ไม่ได้ชี้แจงระบบการศึกษาเท่าไรแต่โดยพื้นฐานที่มาเดิมและเหตุผลดั้งเดิมบางอย่างสนับสนุนย่อมมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะต้องการศึกษาวิชาการทางโลก ยิ่งได้เห็นผู้ร่วมวัยที่เล่าเรียนอยู่ในระบบของรัฐ บางทีแรงที่ผลักดันความโน้มเอียงนั้นก็ยิ่งมีมากขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของวัดและคณะสงฆ์ที่ว่า เมื่อรับพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นเข้ามาอยู่แล้ว จะมีวิธีการจูงใจหรือควบคุมให้เรียนวิชาทางพระได้มากเพียงใด และยอมเอื้ออำนวยแก่ความต้องการที่จะศึกษาวิชาการทางโลกนั้นแค่ไหน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหานุชา สิริวิญ โณ (พละกุล) (2556) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดเทพบูรณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า แนวทางส่งเสริมต้องเริ่มที่องค์กรสงฆ์ควรปรับปรุงแบบวิธีการทำงานของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมใหม่ โดยที่เจ้าคณะผู้ปกครองต้องควบคุมและแก้ไขปัญหากระตุ้นให้วัดโดยเจ้าอาวาสต้องจัดกิจกรรมให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนและผู้นำของแต่ละหน่วยงาน พร้อมทั้งโน้มน้าวชี้แจงบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมถึงการอิงอาศัยกันต่อการพัฒนาอย่างจริงจัง ด้วยการเปิดรับวิสัยทัศน์ระดับองค์กร ผู้นำ และชุมชน ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหานพพล กนุดสีโล (สายสินธ์) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม ที่สำคัญต้องมีการสนับสนุนส่งเสริมบุคลากรทั้งของพระสงฆ์และของชาวบ้านให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อจะได้ดำเนินงานไปสู่การพัฒนาในทุกด้านอย่างเต็มศักยภาพจนเกิดประสิทธิผลเจริญรุ่งเรืองแก่ทุกฝ่ายต่อไป นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาสุระพงษ์ สุรวโธ (สีหมอก) (2555) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา พระครูโพธิวิริคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูงอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่เสนอแนะว่า (1) หน่วยงานราชการควรจัดสัมมนาภาวะผู้นำแบบประสานแก่พระสงฆ์นักพัฒนา อันจะก่อประโยชน์ในการเป็นผู้นำในการบริหารการพัฒนาชุมชน (2) นำเสนอแนวทางการบริหารการพัฒนาชุมชนของพระครูโพธิวิริคุณ ให้กับพระสงฆ์ เพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งสืบไป (3) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ควรมีการร่วมมือกับทางชุมชนและวัด เพื่อส่งเสริมกิจกรรมของวัดและชุมชน (4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุน กระตุ้น ชุมชนอื่นในจังหวัดหรือภูมิภาคให้เกิดความเข้าใจ และเกิดมีลักษณะชุมชนเข้มแข็ง สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูสาคร กิจจานุกูล (วิศิษฐ จันทโน) (2554) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเสนอแนะว่า ในการพัฒนาชุมชนในหลาย ๆ ด้านดังเช่น ด้านเศรษฐกิจ คือ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันด้วย ด้านวัฒนธรรม ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่พระสงฆ์เข้าไป

มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นต้น ด้านสาธารณสุข ขาดการสนับสนุน และติดต่อประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับวงการแพทย์ เพราะได้รับความร่วมมือน้อย หรือไม่ได้รับความร่วมมือเลย หรือถ้ามีก็เพียงเล็กน้อย จึงขาดอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการช่วยเหลือ หรือพัฒนาชุมชนในด้านสาธารณสุข ประการสุดท้าย ในด้านสิ่งแวดล้อม อุปกรณ์ในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในการอบรมหรือในการช่วยเหลือ พัฒนาชุมชนมีน้อย ดังนั้น พระสงฆ์ต้องแสดงศักยภาพในฐานะผู้นำชุมชนเข้าไปมีบทบาท และสงเคราะห์ประชาชนจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลโดยทั่วไป สอดคล้องกับผลการศึกษา ของ พระมหาเทพวัลย์ ฐิต โสคติ (มีใจกลั่น) (2557) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี (1) ด้านวิถีชีวิต การรวมกลุ่มยังน้อยอยู่ จึงควรจัดกิจกรรม ให้มีการรวมกลุ่มมากขึ้น (2) ด้านวัฒนธรรม ความเข้าใจในกิจกรรมทางศาสนาจึงต้องอธิบาย และให้ความรู้ทางด้านศาสนามากขึ้น (3) ด้านเศรษฐกิจ การส่งเสริมอาชีพยังน้อยอยู่ จัดการ โดยทำโครงการฝึกอบรมให้กับชุมชน (4) ด้านการศึกษา อุปกรณ์ในทางการศึกษายังไม่เพียงพอ ต้องของบสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (5) ด้านสาธารณสุขประโยชน์ การประชุมวางแผน ยังมีน้อย จึงต้องมีการวางแผนประชุมร่วมกันในการพัฒนาชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระครูสังฆรักษ์พรพรหม อภิณฺจ โนน (กุลทอง) (2554) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาถ (ชอบ สุขเมโธ) การประสาน ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะของเครือข่ายยังมีน้อย ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน เติบโตและสนับสนุนบุคลากรที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ งานในการพัฒนาชุมชนก็จะประสบความสำเร็จอย่างมั่นคงแน่นอน

ข้อเสนอแนะ

การกำหนดข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ข้อเสนอแนะ ในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ จำแนกออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่
 - 1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษา เรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัด ในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของ พระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ในภาพรวมบทบาท ในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด ของพระสังฆาธิการ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร

การปกครอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง พบว่า “การร่วมการประชุมเพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต.” เป็นข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ดังนี้

1.1.1 จากข้อค้นพบข้างต้น แสดงว่า พระสังฆาธิการขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต. เป็นต้น ดังนั้น ส่วนงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงมหาดไทย กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรหาหนทางสร้างความร่วมมือเพื่อส่งเสริมบทบาทของพระสังฆาธิการในการร่วมวางแผนและพัฒนาชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้วัดกลายเป็นตัวแสดงหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นทางการ และครบวงจร

1.1.2 ด้านวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง บทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ อยู่ในอันดับสุดท้าย ดังนั้น มหาเถรสมาคม ควรให้ความสำคัญ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาพระสังฆาธิการ ด้านการบริหารการปกครอง ให้ชัดเจน

1.1.3 มหาเถรสมาคม ควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการพัฒนาด้านการศึกษาของพระสังฆาธิการ ทั้งทางธรรม และทางโลก อย่างต่อเนื่อง

1.2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.2.1 ด้านวัดในฐานะเป็นสถานศึกษา พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด แต่เมื่อทำการจัดอันดับเป็นรายชื่อ พบว่า การยกระดับค่านิยมทาง คุณธรรมจริยธรรมของชาวบ้านและชุมชน โดยใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.2.1.1 พระสังฆาธิการควรมีการปรับปรุง การยกระดับค่านิยมทาง คุณธรรมจริยธรรมของชาวบ้านและชุมชน

1.2.1.2 พระสังฆาธิการควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันสมัยต่อความต้องการของสังคม

1.2.2 ด้านวัดในฐานะสถานสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา โดยภาพรวม บทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อทำการจัดอันดับเป็นรายชื่อ พบว่า การมีแนวคิด

ในการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาช่วยเหลือชาวบ้านที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.2.2.1 พระสังฆาธิการมีจัดกิจกรรมการในสนับสนุน ทูทางการศึกษา เช่น กิจกรรมมอบทุนแก่ นักเรียน นักศึกษา เรียนดี แต่ขาดทุนการศึกษา โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เป็นต้น

1.2.2.2 ควรมีการจัดกิจกรรม แก่พระสังฆาธิการ เพื่อเข้าถึงความสำคัญทางการศึกษา โดยอาศัยหน่วยที่ข้องสนับสนุนบุคลากร ที่มีความรู้ ความสามารถ ในการจัดกิจกรรมอบรม เช่น ศึกษาธิการจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด

1.2.3 ด้านวัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะสถานศึกษา ผลการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด แต่เมื่อทำการจัดอันดับเป็นรายชื่อ พบว่า ลำดับสุดท้าย คือ การร่วมจัดกิจกรรมอบรมผู้ติดยาเสพติดกับหน่วยงานอื่น ๆ อาทิ ศาลเด็กและเยาวชน เป็นต้น ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.2.3.1 พระสังฆาธิการ ควรมีการทำงานที่ประสานความร่วมมือในการพัฒนาเด็กและเยาวชน กับหน่วยงานภาครัฐ อาทิ ศาลเด็กและเยาวชน เพื่อให้การพัฒนาเด็ก และเยาวชนห่างไกลยาเสพติดได้อย่างยั่งยืน

1.2.3.2 พระสังฆาธิการ ควรมีการมีปรับปรุงการทำงานระหว่างวัดกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานป้องกัน และปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ เป็นต้น

1.2.4 ด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อทำการจัดอันดับเป็นรายชื่อ พบว่า ลำดับสุดท้าย คือการคิดว่าค่านิยมในการพักอาศัยตามวัดของผู้เดินทางสัญจร ถือเป็นโอกาสในการพัฒนาคุณธรรมของผู้ที่มาพักอาศัย ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.2.4.1 เจ้าคณะผู้ปกครอง เจ้าคณะจังหวัด จนถึงเจ้าคณะตำบล ควรมีการจัดอบรมสัมมนา ให้ความรู้กับพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส เพื่อให้ทันต่อการพัฒนาและความเจริญของประเทศ

1.2.4.2 พระสังฆาธิการควรมีสถานที่สำหรับผู้ที่เดินทางสัญจร ได้มาพักอาศัย เพื่อจะได้เป็นการเผยแผ่วัฒนธรรมการดำรงชีวิตตามขนบพ เป็นการใช้วิถีชีวิตชุมชนแก่ผู้ที่มาพักอาศัย

1.2.5 ด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในด้านวัดในฐานะเป็นสโมสร ลำดับสุดท้าย คือ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการจัดกิจกรรมงานรื่นเริงในวัด ที่มีอบายมุข อาทิ สุรา ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ผู้วิจัยจึงได้ขอเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.2.5.1 พระสังฆาธิการควรได้รับความสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือบังคับใช้กฎหมายที่ห้ามดื่มสุรารภายในวัด และขายสุรารภายในวัดอย่างจริงจัง ก็จะทำให้อบายมุข เช่น สุรา หมดไปจากการจัดงานรื่นเริงภายในวัด

1.2.5.2 เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ควรร่วมกับผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต. จัดทำแผนพัฒนาชุมชน และตั้งกฎ กติกา ร่วมกัน ในการพัฒนาหมู่บ้าน และชุมชน

1.2.6 ด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อ ของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ด้านวัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง ลำดับสุดท้าย คือ การจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยจึงได้มีขอเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1.2.6.1 พระสังฆาธิการควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมให้กับชุมชนในวันสำคัญ ตามประเพณีอย่างจริงจัง เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ด้านประเพณีสิบสองเดือนที่ได้ปฏิบัติต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมแก่เยาวชน

1.2.6.2 วัดควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานตามประเพณีจากหน่วยงานภาครัฐ ตามความเหมาะสมของงานจัดงาน เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

2.2.7 ด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ในด้านวัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท ลำดับสุดท้าย คือการทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนที่มีข้อพิพาทระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชน ผู้วิจัยจึงได้มีขอเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

2.2.7.1 พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรม อบรม ให้ความรู้ ด้านรู้รักสามัคคี ให้กับชุมชน เพื่อลดช่องว่างความขัดแย้ง เพื่อให้เกิดความสุขของคนในชุมชน อย่างยั่งยืน

2.2.8 ด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาท ในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการ ในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ลำดับสุดท้าย คือ การได้รวบรวมงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ เข้าไว้ภายในวัด ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

2.2.8.1 วัดควรได้รับการสนับสนุน จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ให้การสนับสนุน ด้านความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมโบราณ ศิลปะพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ เพื่อเป็น การรักษามรดกของชาติ

2.2.9 ด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนา ชุมชนในด้านวัดในฐานะคลังพัสดุ โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการในการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ลำดับสุดท้าย คือ การให้ชาวบ้านและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคอุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ ให้วัด ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ เพื่อเป็น การพัฒนาชุมชน ดังนี้

2.2.9.1 พระสังฆาธิการควรมี การเชิญชวนชาวบ้านชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดหาอุปกรณ์ ของใช้ภายในวัด และชุมชน และมีกฎกติกาในการใช้อุปกรณ์ร่วมกัน

2.2.10 ด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาท ในการพัฒนาชุมชนในด้านวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม โดยภาพรวมบทบาทพระสังฆาธิการ ในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ลำดับสุดท้าย คือ การได้จัด กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสมบูรณ์จนก่อให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ของชาวบ้านในชุมชน ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ดังนี้

2.2.10.1 จากปัญหาข้างต้นแสดงว่าชาวบ้านในชุมชน ตลอดจน พระสังฆาธิการไม่เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระสังฆาธิการ ควรศึกษา การเปลี่ยนแปลงของสังคมมีเจริญไปอย่างมาก เพื่อที่จะจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ให้เข้ากับยุคสมัย จนทำให้การพัฒนาท่ามกลางความเจริญทางด้านเทคโนโลยี

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัย ครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปถ้าหากต้องการ ทราบรายละเอียดต่าง ๆ ของข้อมูลเชิงลึก ควรใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้

วิธีการสัมภาษณ์ และถ้าหากต้องการข้อมูลในเชิงลึกกว่า ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพ

นอกจากนี้ ประเด็นการศึกษายุทธศาสตร์ผู้นำ ในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ที่ศึกษาในครั้งนี้แล้ว ยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ได้แก่ (1) พัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และพระสงฆ์ (2) แผนในการพัฒนาชุมชน ที่ใช้หลัก (บ.ว.ร.) บ้าน วัด โรงเรียน ในการพัฒนาชุมชนที่มีความยั่งยืน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 24. (2541). *ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการการแต่งตั้งและถอดถอน*. กรุงเทพฯ: กองแผนงานกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องกรคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรรณิกา ขวัญอารีย์. (2535). *บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กวี พงศ์พัฒน์. (2536). *ภาวะผู้นำ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาบัญชี.
- กิติ ตยัคคานนท์. (2543). *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ (พิมพ์ครั้งที่ 10)*. กรุงเทพฯ: เปลวอักษร.
- งามตา สุขประเสริฐ. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี*. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2538). *หลักมนุษยวิทยาวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรินทร์ ยังสังข์. (2541). *บทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2528). *การพัฒนาชุมชน: SO 325 28301 = Community development (พิมพ์ครั้งที่ 9)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฉลอง พันธุ์จันทร์, ชีระพงษ์ มีไชย และอภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน. (2553). *การส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบ้านท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 29(1), 27-38.
- ฉลอง มาปรีดา. (2537). *คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณรงค์ เต็งประชา. (2541). *มนุษย์กับสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ตุลา มหาพสุชานนท์. (2547). *หลักการจัดการ-หลักการบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พัฒนา.
- ทิตยา สุวรรณะชญ. (2527). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- ทิพวรรณ เคาวางกูร. (2531). *บทบาทของสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตรศึกษา
กรณีสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินลาดบัวขาว จำกัด*. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ธรรมรส โชติกาญจนา. (2519). *มนุษย์สัมพันธ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. (2534). *หลักการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการบริหารการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- น้อย สุปิงคลัด. (2537). *ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยปทุมธานี.
- นันทวิทย์ นาคแสง. (2541). *บทบาทของผู้นำกับการพัฒนาชุมชน: ศึกษากรณีบ้านหนองโก
ตำบลหนองโก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาไทยคดีศึกษา-สังคมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปกรณ คุณารักษ์. (2546). *ปัญหาสังคม*. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- ปราชญา กล้าผจญ. (2540). *พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประกอบ มีโคตรทอง. (2541). *บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนในเขตเทศบาล
นครขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระครูพิศาล บุญญาภินันท์อจจาโท (รุกขชาติ). (2555). *ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของ
พระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในอำเภอลำปาง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูไพโรจน์ ภัทรคุณ (วิโรจน์ ภาทปญโญ). (2555). *ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอ
กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูมงคล สีลวงศ์ (กุศล คุนธวโร). (2526). *พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท*. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนศึกษา, วิทยาลัยศาสนศึกษา,
มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พระครูสังฆรักษ์พรพรหม อภิญาโณ (กุลทอง). (2554). *ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของ พระครูพิศาลประชานาถ (ชอบ สุขเม โธ)*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสาคร กิจจานุกุล (วิศิษฐ จันทโน). (2554). *ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาท ในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2540). *เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533). *ศาสนาและเยาวชน*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษานุกรมศึกษา.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน). (2526). *วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร: การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2536). *สถานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย.
- พระบุญเรือง ฐิตธมฺโม (สุทธิชัย). (2549). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว). (2552). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเทพวัลย์ ฐิตโชติ (มีใจกลั่น). (2557). *บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหานพพล กนฺตสีโล (สายสินธ์). (2554). *ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประยูร ปรุฑโต. (2513). *บันทึกการสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สิวพร.
- พระมหาสุระพงษ์ สุรวโศ (สีหมอก). (2555). *ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระมหาอนุชา สิริวณฺโณ (พละกุล). (2556). *การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษา วัดเทพบูรณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). (2548). *การบริหารวัด (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. นครปฐม: เพชรเกษม.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. (2505). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 4.
- พระราชวรมนี (ประยูร ปรุฑโต). (2513). *การสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์.
- พระราชวรมนี (ประยูร ปรุฑโต). (2526). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์.
- พระสมุห์กาพร สุชาโต (พิเชฐสกุล). (2555). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอธิการชรัตน์ ฐิตคุโณ (มีแก้ว). (2554). *บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พจน์ี วรกวิน. (2526). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- พัทธา สายหู. (2529). *กลไกของสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัทธา สายหู. (2538). *กลไกของสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฏฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร. (2540). *ศาสนาพุทธ: สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน: รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพฑูริย์ เครือแก้ว. (2538). *ลักษณะสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: พิพิธการพิมพ์.
- ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม. (2544). *สำนึกไทยที่พึงงานปรารถนา*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2534). *การพัฒนาชุมชน: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บางกอกบลิ๊อค.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- ลือชัย วงษ์ทอง. (2555). *เอกสารประกอบการสอนนิพนธ์ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์*. ชลบุรี: วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ลือชา ธรรมวินัยสถิต. (2539). *มนุษย์กับสังคม*. เพชรบุรี: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี.
- วราคม ทีสุกະ. (2534). *สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2532). *หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2549). *การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์*. กรุงเทพฯ: โฟร์เพช.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2545). *การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย*. กรุงเทพฯ: โฟร์เพช.
- ศิริพร พูนชัย. (2551). *ผู้นำและภาวะผู้นำ*. เข้าถึงได้จาก www.ratnc.th
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์. (2544). *ภาวะผู้นำเพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2525). *จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา*. กรุงเทพฯ: เกรียงศักดิ์การพิมพ์.
- สมคิด เฟื่องอุดม. (2535). *การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยในระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ). (2540). *การพัฒนาวัด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ). (2550). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2526). *การบริหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2535). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2536). *ทฤษฎีทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สานิตย์ บุญชู. (2525). *การพัฒนาชุมชน: ชุมชนศึกษาและการวางแผนชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สานิตย์ บุญชู. (2527). *การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว. (2558). *ข้อมูลวัด พ.ศ. 2558*. เข้าถึงได้จาก http://skw.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=118
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ. (2547). *การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนาโครงการ ประชุมพระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอ*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- สุเทพ เชาวลิท. (2542). *หลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อภิชัย พันธเสน. (2539). *พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรค ตอนที่ 3 ความหวังทางออก และทางเลือกใหม่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง. (2525). *การพัฒนาบุคคลกลุ่มและชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Allport, G. (1973). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Holt.
- Broom, L. & Selnick, P. (1997). *Sociology*. New York: Harper & Row.
- Cohen, B. J. (1979). *Introduction to sociology*. New York: McGraw-Hill.
- Hellriegel, D., Jackson W., & Slocum, W. (1998). *Organizational behavior* (8th ed.). Ohio: South-Western College Publishin.
- Jacob, M. (1991). *Measures of leadership*. Greenboro: Center for Creative Leadership.
- Likert, R. (1961). A technique foe measurement of attitude. *Achieves of Psychology*, 140, 1-55.
- Robert, B. & Jane S. M. (1964). *The managerial grid*. Houston Texas: Gulf Publishing.

Tannenbaum, R., & Schmidt, W. (1961). *Leadership and organization*. New York:

McGraw Hill Book.

Turner, J. H. (1991). *The structure of sociological theory* (5th ed.). California: Wadsworth

Publishing company.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตารางที่มาของกรอบแนวคิด

พระมหาประยูร ปยุตโต (2513) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ไว้ว่า

1. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในแต่ละยุคสมัย
2. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
3. เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาความรู้ของพระสงฆ์
4. เป็นที่พักของคนเดินทาง
5. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม
6. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน
7. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัว และความทุกข์ต่าง ๆ
8. เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น
9. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้เมื่อตนจัดงานขึ้น
10. เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อแจ้งข่าวทางราชการต่าง ๆ
11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของคนในระยะเวลาต่าง ๆ

ตารางที่ 15 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ ตามแนวคิด
บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการพัฒนาชนของ พระมหาประยูร ปยุตโต (2513)

ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	บทบาท ในการพัฒนา ชุมชนของวัด และสงฆ์	ข้อคำถาม
แนวคิดเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	1. วัดใน ฐานะ สถานศึกษา 2. วัดในฐานะ สถาน สงเคราะห์	1. ท่านได้ชักชวนชาวบ้าน ตลอดจนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้นำพาลูกหลานของตนมาฝึก อบรมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม 2. ท่านมีความสามารถในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมให้แก่ชาวบ้านและชุมชน 3. ท่านได้มีการจัดอบรมให้ความรู้คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมให้แก่ชาวบ้านและชุมชน 4. ท่านได้ยกระดับค่านิยมทาง คุณธรรมจริยธรรม ของชาวบ้านและชุมชน โดยใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ 5. ท่านได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อบุตรหลานของชาวบ้านและชุมชน 6. ท่านได้สงเคราะห์ปัจจัยแก่ชุมชน ทั้งในรูปแบบ การทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนและการสนับสนุน ด้านสาธารณูปโภคของชุมชน 7. ท่านมีแนวคิดในการตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือคนจน ในชุมชน 8. ท่านมีแนวคิดในการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา ช่วยเหลือชาวบ้านที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา 9. ท่านได้จัดกิจกรรมในวัด อาทิ การอบรมจริยธรรม คุณธรรม แก่เยาวชนและชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อให้รู้เท่าทัน วัฒนธรรมสมัยใหม่

ตารางที่ 15 (ต่อ)

ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	บทบาท ในการพัฒนา ชุมชนของวัด และสงฆ์	ข้อคำถาม
แนวคิดเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	3. วัดใน ฐานะ เป็นสถาน พยาบาล 4. วัดในฐานะ เป็นสถานที่พัก ของเดินทาง	10. ท่านได้ให้ความรู้เพื่อ ลด ละเลิก อบายมุข ให้แก่ ประชาชน ชุมชน ในวันสำคัญต่าง ๆ อาทิ วันพระ เป็นต้น 11. วัดของท่านร่วมจัดกิจกรรมอบรมผู้ติดยาเสพติดกับ หน่วยงานอื่น ๆ อาทิ ศาลเด็กและเยาวชน เป็นต้น 12. ท่านได้จัดให้บริเวณวัด เป็นสถานที่พักผ่อน สำหรับชุมชน 13. ท่านมีแนวคิดเพื่อส่งเสริมให้สังคม ชุมชนมีความสุข ปลอดภัยจากอบายมุขและสิ่งเสพติดต่าง ๆ 14. ท่านได้ให้ที่พัก ที่อาศัย แก่ผู้เดินทางสัญจร เช่น นักท่องเที่ยว คณะทัวร์ เป็นต้น 15. วัดของท่านมีจัดเตรียมที่พัก ที่อาศัยสำหรับผู้เดินทาง สัญจร เพื่อต้อนรับความเจริญในอนาคต 16. ท่านคิดว่าค่านิยมในการพักอาศัยตามวัดของผู้เดินทาง สัญจร ถือเป็นโอกาสในการพัฒนาคุณธรรมของผู้ที่มาพัก อาศัยเหล่านี้
แนวคิดเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	5. วัดใน ฐานะ เป็นสโมสร	17. ท่านได้ให้ความสนับสนุนแก่ชาวบ้านในชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบวช งานฉลองอัฐิ เป็นต้น 18. ท่านชักชวนให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามาปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ และเสริมสร้างสติปัญญา 19. ท่านได้เปลี่ยนแปลงค่านิยมในการจัดกิจกรรมงานรื่น เริงที่มีอบายมุข อาทิ สุรา เป็นต้น ในวัด

ตารางที่ 15 (ต่อ)

ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	บทบาท ในการพัฒนา ชุมชนของวัด และสงฆ์	ข้อคำถาม
แนวคิดเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	6. วัด ในฐานะเป็น สถานบันเทิง สถานที่ใกล้เคียง พิพาท	<p>20. ท่านได้สนับสนุนชาวบ้านและชุมชน ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง เป็นต้น</p> <p>21. ท่านได้จัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป</p> <p>22. ท่านให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรม ที่เป็นประเพณีสืบสองเดือน</p> <p>23. ท่านได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนที่มีข้อพิพาท ระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคน ในชุมชน</p> <p>24. ท่านได้ให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการดำเนิน ชีวิตในชุมชนอย่างมีความสุข</p> <p>25. ท่านได้ให้ความช่วยเหลือ คนในชุมชนหรือครอบครัว ที่ต้องการที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาครอบครัว และความทุกข์ต่าง ๆ</p> <p>26. ท่านได้จัดบริเวณภายในวัดให้สามารถเป็นสถานที่ ศึกษาหาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม</p> <p>27. ท่านได้รวบรวมงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนง ต่าง ๆ เข้าไว้ภายในวัด</p> <p>28. ท่านได้จัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ภายในวัด เพื่อให้เกิดความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม โบราณ</p>

ตารางที่ 15 (ต่อ)

ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	บทบาท ในการพัฒนา ชุมชนของวัด และสงฆ์	ข้อความ
แนวคิดเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการ ในการพัฒนา ชุมชน	9. วัด ในฐานะ คลังพัสดุ	29. ท่านได้สนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือ เช่น แก้ว ไม้ตะ เดินท์ เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน 30. ในวัดของท่านชาวบ้านและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการบริจาคอุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ ของวัด
	10. วัด เป็นศูนย์กลาง การบริหารการ ปกครอง	31. ท่านได้ให้การอบรมในการทะนุถนอมอุปกรณ์ เครื่องมือของวัดที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ 32. ท่านเข้าร่วมการประชุมเพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกับ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 33. ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน เพื่อยกระดับความสุขของชาวบ้านในชุมชน
	11. วัดเป็น ที่ประกอบ พิธีกรรม	34. ท่านได้มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนตามแนวทางพุทธ ธรรมเพื่อความยั่งยืนของสังคม 35. ท่านได้มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อความยั่งยืน ของพระพุทธศาสนา 36. ท่านได้ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา
		37. ท่านได้จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้มีความทันสมัยมากขึ้น 38. ท่านได้จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้อย่างสมบูรณ์จนก่อให้เกิดความเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน

ภาคผนวก ข

ผลการวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม

แบบตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือ

เรื่องงานวิจัยเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
คำชี้แจง: ขอให้ท่านตรวจสอบข้อความถามว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย นิยามศัพท์
เฉพาะหรือไม่ และทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความหมายของท่าน โดยมีเกณฑ์พิจารณา
ดังนี้

ทำเครื่องหมาย ✓	ในช่อง +1 เมื่อท่านเห็นว่า	ท่านแน่ใจว่าข้อความถามมีความสอดคล้องกับ นิยามศัพท์เฉพาะ
ทำเครื่องหมาย ✓	ในช่อง 0 เมื่อท่านเห็นว่า	ท่านไม่แน่ใจว่าข้อความถามมีความสอดคล้อง กับนิยามศัพท์เฉพาะ
ทำเครื่องหมาย ✓	ในช่อง -1 เมื่อท่านเห็นว่า	ท่านแน่ใจว่าข้อความถามไม่มีความสอดคล้อง กับนิยามศัพท์เฉพาะ

ในกรณีที่ท่านมีความเห็นหรือข้อเสนอแนะในการปรับปรุงนิยามและข้อความถามแต่ละข้อ
โปรดเขียนข้อเสนอแนะของท่านลงในช่องเสนอแนะหรืออาจให้ข้อเสนอแนะโดยตรงแก่ผู้วิจัย จัก
เป็นพระคุณอย่างยิ่ง

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
1	อายุ.....ปี	+1	+1	+1	1.00	
2	พรรษา.....	+1	+1	+1	1.00	
3	ระดับการศึกษาทางธรรม () 1. นักธรรมตรี () 2. นักธรรมโท () 3. นักธรรมเอก () 4. นักเปรียญธรรม	0	+1	+1	0.67	
4	ระดับการศึกษาทางโลก () 1. ประถมศึกษา () 2. มัธยมศึกษาตอนต้น () 3. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ เทียบเท่า () 4. อนุปริญญา/เทียบเท่า () 5. ปริญญาตรี () 6. ปริญญาตรีขึ้นไป	0	+1	0	0.33	
5	ตำแหน่งปัจจุบัน () 1. เจ้าอาวาส () 2. รองเจ้าอาวาส () 3. ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	+1	+1	+1	1.00	
6	ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง ปัจจุบัน.....ปี	+1	0	+1	0.67	

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง
จังหวัดสระแก้ว

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
1	วัด ในฐานะสถานศึกษา ท่านได้ชักชวนชาวบ้าน ตลอดจนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้นำพาลูกหลาน ของตนมาฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ศิลธรรม	+1	+1	+1	1.00	
2	ท่านเป็นพระวิทยากร ในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ศิลธรรมให้ แก่ชาวบ้านและชุมชน	0	0	0	0.00	ท่านมีความสามารถ ในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ศิลธรรมให้แก่ ชาวบ้านและชุมชน
3	ท่านได้มีการจัดอบรมให้ ความรู้คุณธรรม จริยธรรม และศิลธรรมให้แก่ชาวบ้าน และชุมชน	+1	+1	+1	1.00	
4	ท่านได้ยกระดับค่านิยมทาง คุณธรรมจริยธรรมของ ชาวบ้านและชุมชน โดยใช้วัด เป็นแหล่งเรียนรู้	+1	+1	0	0.67	
5	วัด ในฐานะสถานสงเคราะห์ ท่านได้จัดตั้งศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อ เป็นแหล่งเรียนรู้ของบุตร หลานชาวบ้านและชุมชน	+1	+1	+1	1.00	

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
6	ท่านได้สงเคราะห์ปัจจัยแก่ ชุมชน ทั้งในรูปแบบการ ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน และการสนับสนุนด้าน สาธารณูปโภคของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	
7	ท่านได้จัดตั้งกองทุน หมุนเวียน เช่น กองทุนสัจจะ สะสมทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือคน จนในชุมชน	0	0	0	0.00	ท่านมีแนวคิดในการ จัดตั้งกองทุนเพื่อ การศึกษาช่วยเหลือ คนในชุมชน
8	ท่านมีแนวคิดในการจัดตั้ง กองทุนเพื่อการศึกษา ช่วยเหลือชาวบ้าน ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา	0	+1	+1	0.67	
9	ท่านได้จัดกิจกรรมในวัด อาทิ การอบรมจริยธรรม คุณธรรม แก่เยาวชนและชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อให้รู้เท่าทัน วัฒนธรรมสมัยใหม่	+1	+1	+1	1.00	
10	วัด ในฐานะเป็นสถานพยาบาล ท่านได้ให้ความรู้เพื่อ ลด ละ เลิก อบายมุข ให้แก่ประชาชน ชุมชน ในวันสำคัญต่าง ๆ อาทิ วันพระ เป็นต้น	+1	+1	+1	1.00	
11	วัดของท่านร่วมจัดกิจกรรม อบรมผู้ติดยาเสพติดกับ หน่วยงานอื่น ๆ อาทิ ศาลเด็ก และเยาวชน เป็นต้น	+1	+1	+1	1.00	

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
12	ท่านได้จัดให้บริเวณวัด เป็น สถานที่พักผ่อน และแห่งเรียนรู้ เช่น มีกิจกรรม ติดตามต้นไม้สำหรับชุมชน	+1	+1	0	0.67	
13	ท่านมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ ความรู้ถึงโทษของอบายมุข เพื่อสังคม ชุมชนมีความสุข ปลอดภัยจากอบายมุขและสิ่ง เสพติดต่าง ๆ	0	+1	+1	0.67	ท่านมีแนวคิดเพื่อ ส่งเสริมให้สังคม ชุมชนมีความสุข ปลอดภัยจาก อบายมุขและ สิ่งเสพติดต่าง ๆ
14	วัด ในฐานะเป็นสถานที่พัก ของเดินทาง ท่านได้ให้ที่พัก ที่อาศัย แก่ผู้เดินทางสัญจร เช่น นักท่องเที่ยว คณะทัวร์ เป็นต้น	+1	0	+1	0.67	
15	วัดของท่านจัดเตรียมที่พัก ที่อาศัยสำหรับผู้เดินทางสัญจร หรือ อาคันตุกะเพื่อ ต้อนรับความเจริญในอนาคต	+1	+1	0	0.67	
16	ท่านคิดว่าค่านิยมในการพัก อาศัยตามวัดของผู้เดินทาง สัญจร ถือเป็น โอกาสในการ พัฒนาคุณธรรมของผู้ที่มาพัก อาศัยเหล่านี้	0	+1	+1	0.67	

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
17	วัด ในฐานะเป็นสโมสร ท่านได้ให้ความสำคัญสนับสนุน แก่ชาวบ้านในชุมชนเพื่อจัด กิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบวช งานฉลองอัฐิ เป็นต้น	+1	+1	+1	1.00	
18	ท่านชักชวนให้ชาวบ้านใน ชุมชนเข้ามาปฏิบัติธรรมเพื่อ เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ และ เสริมสร้างสติปัญญา	+1	+1	+1	1.00	
19	ท่านได้เปลี่ยนแปลงค่านิยมใน การจัดกิจกรรมงานรื่นเริงใน วัด ที่มีอบายมุข อาทิ สุรา เป็น ต้น	+1	+1	+1	1.00	
20	วัด ในฐานะเป็นสถานบันฑิต ท่านได้สนับสนุนชุมชน ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม วัฒนธรรม ประเพณีของไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง เป็นต้น	+1	+1	+1	1.00	
21	ท่านได้จัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลาง สภาพแวดล้อมของชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงไป	+1	+1	+1	1.00	
22	ท่านให้ความสำคัญในการจัด กิจกรรมที่เป็นประเพณีสืบ สองเดือน ตามคตินิยมทาง พระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	1.00	

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
23	วัด ในฐานะเป็นสถานที่ใกล้ เกลี่ยข้อพิพาท ท่าน ได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงคน ในชุมชน ที่มีข้อพิพาท ระหว่างกัน เพื่อให้เกิด ความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชน	+1	+1	+1	1.00	
24	ท่าน ได้ให้ความรู้แก่คน ในชุมชนเกี่ยวกับ การดำเนินชีวิตบนฐาน ของ คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม	+1	+1	0	0.67	
25	ท่าน ได้ให้ความช่วยเหลือ คนในชุมชนหรือครอบครัว ที่ต้องการที่ปรึกษาแก้ปัญหา ชีวิต	+1	+1	+1	1.00	
26	วัด ในฐานะศูนย์ ศิลปวัฒนธรรม ท่าน ได้จัดบริเวณภายในวัด ให้สามารถเป็นสถานที่ศึกษา หาความรู้ทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	+1	+1	+1	1.00	
27	ท่าน ได้รวบรวมงาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน แขนงต่าง ๆ เข้าไว้ภายในวัด	+1	+1	+1	1.00	

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
28	ท่านได้จัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ ภายในวัดเพื่อให้เกิดความรู้สึกรัก และเห็นคุณค่าของ วัฒนธรรมโบราณ	+1	+1	+1	1.00	
29	วัด ในฐานะคลังพัสดุ ท่านได้สนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือ เช่น แก้ว ใต๊ะ เต็นท์ เป็นต้น ในการจัดกิจกรรม ต่าง ๆ ของชุมชน	+1	+1	+1	1.00	
30	ในวัดของท่าน ชาวบ้าน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการบริจาคอุปกรณ์ ของใช้ ต่าง ๆ ให้วัด	+1	+1	+1	1.00	
31	ท่านได้ให้การอบรมในทะนุ ถนอมอุปกรณ์ ของใช้ เช่น ภาชนะ แก้ว ใต๊ะ เต็นท์ ของ วัดที่ชาวบ้านนำไปใช้ ประโยชน์	0	+1	+1	0.67	ท่านได้ให้การอบรม ในการทะนุถนอม อุปกรณ์ เครื่องมือ ที่ชาวบ้านนำไปใช้ ประโยชน์
32	วัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง ท่านเข้าร่วมการประชุม เพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกับ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต.	+1	+1	+1	1.00	
33	ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผน พัฒนาชุมชน เพื่อยกระดับ ความสุขของชาวบ้านใน ชุมชน	+1	+1	+1	1.00	

ข้อที่	ข้อรายการ	ผลการพิจารณา ของผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	การปรับแก้ไข ข้อคำถาม
		+1	0	-1		
34	ท่านได้มุ่งเน้นการพัฒนา ชุมชนตามแนวทางพุทธธรรม เพื่อความยั่งยืนของสังคม	+1	+1	+1	1.00	
35	ท่านได้มุ่งเน้นการพัฒนา สังคมโดยยึดหลักศีลธรรม เพื่อความยั่งยืนของ พระพุทธศาสนา	+1	0	0	0.33	
36	วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม ท่านได้ส่งเสริมการจัด กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	1.00	
37	การจัดกิจกรรมวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาให้มีความ ทันสมัยมากขึ้น	+1	+1	+1	1.00	
38	ท่านได้จัดกิจกรรมวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาได้ อย่างสมบูรณ์จนก่อให้เกิด ความเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนา ของชาวบ้านในชุมชน	+1	+1	+1	1.00	

ภาคผนวก ค
ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

Case processing summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability statistics

Cronbach's alpha	N of items
.938	38

Item statistics

	Mean	Std. deviation	N
b1	4.40	.498	30
b2	4.40	.498	30
b3	4.43	.504	30
b4	4.33	.479	30
b5	4.33	.547	30
b6	4.13	.571	30
b7	2.67	.922	30
b8	4.20	.551	30
b9	4.23	.430	30
b10	4.23	.430	30
b11	3.47	.629	30
b12	4.17	.379	30
b13	4.13	.346	30

	Mean	Std. deviation	N
b14	4.00	.525	30
b15	3.63	.556	30
b16	3.33	.661	30
b17	4.27	.450	30
b18	4.27	.450	30
b19	4.17	.379	30
b20	4.80	.407	30
b21	4.23	.430	30
b22	4.97	.183	30
b23	3.33	.606	30
b24	4.10	.305	30
b25	4.17	.379	30
b26	4.17	.379	30
b27	3.83	.592	30
b28	4.10	.481	30
b29	4.33	.479	30
b30	4.37	.490	30
b31	4.27	.521	30
b32	2.33	.606	30
b33	2.33	.661	30
b34	4.47	.507	30
b35	4.33	.479	30
b36	4.37	.490	30
b37	4.33	.479	30
b38	4.30	.466	30

Item-total statistics

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item- total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
b1	149.53	104.809	.802	.934
b2	149.53	104.809	.802	.934
b3	149.50	106.603	.613	.936
b4	149.60	106.386	.669	.935
b5	149.60	104.248	.778	.934
b6	149.80	105.338	.646	.935
b7	151.27	104.616	.412	.940
b8	149.73	109.789	.272	.939
b9	149.70	106.907	.691	.935
b10	149.70	107.666	.603	.936
b11	150.47	113.499	-.049	.943
b12	149.77	106.875	.793	.935
b13	149.80	108.717	.610	.936
b14	149.93	111.651	.118	.940
b15	150.30	107.183	.499	.937
b16	150.60	109.214	.260	.940
b17	149.67	105.540	.811	.934
b18	149.67	105.747	.788	.935
b19	149.77	108.047	.640	.936
b20	149.13	111.775	.151	.939
b21	149.70	106.424	.747	.935
b22	148.97	112.585	.160	.939
b23	150.60	106.179	.535	.937

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item- total correlation	Cronbach's alpha if item deleted
b24	149.83	109.316	.600	.937
b25	149.77	107.289	.739	.935
b26	149.77	106.875	.793	.935
b27	150.10	108.231	.378	.938
b28	149.83	106.833	.621	.936
b29	149.60	106.938	.612	.936
b30	149.57	105.840	.710	.935
b31	149.67	106.920	.561	.936
b32	151.60	107.903	.394	.938
b33	151.60	105.972	.502	.937
b34	149.47	110.395	.242	.939
b35	149.60	108.593	.442	.937
b36	149.57	107.151	.576	.936
b37	149.60	106.593	.648	.936
b38	149.63	106.861	.639	.936

ภาคผนวก ง
แบบสอบถาม

ภาคผนวกแบบสอบถาม

เรื่องบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

คำชี้แจง: แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 44 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของของพระสังฆาธิการ จำนวน 6 ข้อ

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการ
จำนวน 38 ข้อ

.....
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการ

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ หรือระบุข้อมูลลงใน () หรือช่องว่าง ที่ตรงกับตามความเป็นจริง
ของท่าน

1. อายุ.....ปี (เต็มปี)

2. พรรษา.....พรรษา

3. ระดับการศึกษาทางธรรม

() 1. นักระรมตรี

() 2. นักระรมโท

() 3. นักระรมเอก

() 4. เปรียญธรรม

4. ระดับการศึกษาทางโลก

() 1. ประถมศึกษา

() 2. มัธยมศึกษาตอนต้น

() 3. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ เทียบเท่า

() 4. อนุปริญญา/ เทียบเท่า

() 5. ปริญญาตรี

() 6. ปริญญาตรีขึ้นไป

5. ตำแหน่งปัจจุบัน

() 1. เจ้าอาวาส/ รักษาการเจ้าอาวาส

() 2. รองเจ้าอาวาส

() 3. ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

6. ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งปัจจุบัน.....ปี (เต็มปี)

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอ
เมือง จังหวัดสระแก้ว

คำชี้แจง โปรดพิจารณาข้อความแต่ละข้อต่อไปนี้ พร้อมทั้งทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างหลัง
ข้อความ ซึ่งตรงกับความเป็นจริงท่านประสบมากที่สุด

ข้อความ	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริง เลย	สำหรับ ผู้วิจัย
วัด ในฐานะเป็นสถานศึกษา						
1. ท่านได้ชักชวนชาวบ้าน ตลอดจน สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้นำพา ลูกหลานของตนมาฝึกรอบรมคุณธรรม จริยธรรม ศิลธรรม						
2. ท่านเป็นพระวิทยากรในการอบรม คุณธรรม จริยธรรม ศิลธรรมให้แก่ ชาวบ้านและชุมชน						
3. ท่านได้มีการจัดอบรมให้ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และศิลธรรม ให้แก่ชาวบ้านและชุมชน						
4. ท่านได้ยกระดับค่านิยมทาง คุณธรรม จริยธรรมของชาวบ้าน และชุมชนโดยใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้						
วัด ในฐานะสถานสงเคราะห์						
5. ท่านได้จัดตั้งศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อเป็น แหล่งเรียนรู้ของบุตรหลานชาวบ้าน และชุมชน						

ข้อความ	จริงมากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย	สำหรับผู้วิจัย
6. ท่านได้สงเคราะห์ปัจจัยแก่ชุมชนทั้งในรูปแบบการทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนและการสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคของชุมชน						
7. ท่านได้จัดตั้งกองทุนหมุนเวียน เช่น กองทุนสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือคนจนในชุมชน						
8. ท่านมีแนวคิดในการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาช่วยเหลือชาวบ้านที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา						
9. ท่านได้จัดกิจกรรมในวัด อาทิ การอบรมจริยธรรม คุณธรรมแก่เยาวชนและชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อให้รู้เท่าทันวัฒนธรรมสมัยใหม่						
วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล						
10. ท่านได้ให้ความรู้เพื่อ ลด ละเลิก อบายมุข ให้แก่ประชาชน ชุมชน ในวันสำคัญต่าง ๆ อาทิ วันพระ เป็นต้น						
11. วัดของท่านร่วมจัดกิจกรรมอบรมผู้ศรัทธาเสพติดกับหน่วยงานอื่น ๆ อาทิ ศาลเด็กและเยาวชน เป็นต้น						
12. ท่านได้จัดให้บริเวณวัดเป็นสถานที่พักผ่อน และแห่งเรียนรู้ เช่น มีคิธรรม ติดตามต้นไม้สำหรับชุมชน						

ข้อความ	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย	สำหรับ ผู้วิจัย
วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของ เดินทาง						
13. ท่านได้ให้ที่พัก ที่อาศัย แก่ผู้เดินทางสัญจร เช่น นักท่องเที่ยว คณะทัวร์ เป็นต้น						
14. วัดของท่านจัดเตรียมที่พัก ที่อาศัยสำหรับผู้เดินทางสัญจร หรือ อาคันตุกะเพื่อต้อนรับความเจริญ ในอนาคต						
15. ท่านคิดว่าค่านิยมในการพักอาศัย ตามวัดของผู้เดินทางสัญจร ถือเป็นโอกาสในการพัฒนาคุณธรรม ของผู้ที่มาพักอาศัยเหล่านี้						
วัดในฐานะเป็นสโมสร						
16. ท่านได้ให้ความสนับสนุน แก่ชาวบ้านใน ชุมชนเพื่อจัดกิจกรรม ต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบวช งานฉลองอัฐิ เป็นต้น						
17. ท่านชักชวนให้ชาวบ้านใน ชุมชนเข้ามาปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นการ พักผ่อนหย่อนใจ และเสริมสร้าง สติปัญญา						
18. ท่านได้เปลี่ยนแปลงค่านิยม ในการจัดกิจกรรมงานรื่นเริงในวัด ที่มีอบายมุข อาทิ สุรา เป็นต้น						

ข้อความ	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย	สำหรับ ผู้วิจัย
วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง						
19. ท่านได้สนับสนุนชุมชน ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม วัฒนธรรม ประเพณีของไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอย กระทง เป็นต้น						
20. ท่านได้จัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ วัฒนธรรมดั้งเดิม ท่ามกลาง สภาพแวดล้อมของชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงไป						
21. ท่านให้ความสำคัญใน การจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณี สืบสองเดือน ตามคตินิยมทาง พระพุทธศาสนา						
วัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อ พิพาท						
22. ท่านได้ทำหน้าที่เชื่อมโยง คนในชุมชน ที่มีข้อพิพาทระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชน						
23. ท่านได้ให้ความรู้แก่คนในชุมชน เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตบนฐาน ของคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม						
24. ท่านได้ให้ความช่วยเหลือ คนในชุมชนหรือครอบครัวที่ต้องการ ที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต						

ข้อความ	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย	สำหรับ ผู้วิจัย
วัดในฐานะศูนย์ศิลปวัฒนธรรม						
25. ท่านได้จัดบริเวณภายในวัดให้สามารถเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น						
26. ท่านได้รวบรวมงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ เข้าไว้ภายในวัด						
27. ท่านได้จัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ภายในวัดเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมโบราณ						
วัดในฐานะคลังพัสดุ						
28. ท่านได้สนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือ เช่น แก้ว ใต๊ะ เต็นท์ เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน						
29. ในวัดของท่าน ชาวบ้านและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคอุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ ให้วัด						
30. ท่านได้ให้การอบรมในการทะนุถนอมอุปกรณ์ของใช้ เช่น ภาชนะ แก้ว ใต๊ะ เต็นท์ ของวัด ที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์						
วัดในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง						
31. ท่านเข้าร่วมการประชุมเพื่อการพัฒนาชุมชน ร่วมกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน สอ.บ.ต.						

ข้อความ	จริง มากที่สุด	จริง	ไม่แน่ใจ	ไม่จริง	ไม่จริงเลย	สำหรับ ผู้วิจัย
32. ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน เพื่อยกระดับความสุขของชาวบ้านในชุมชน						
33. ท่านได้มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนตามแนวทางพุทธธรรมเพื่อความยั่งยืนของสังคม						
34. ท่านได้มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมโดยยึดหลักศีลธรรม เพื่อความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา						
วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม						
35. ท่านได้ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา						
36. การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยมากขึ้น						
37. ท่านได้จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสมบูรณ์จนก่อให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชน						

ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อบทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดในเขตอำเภอสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ด้าน	ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
1. วัดในฐานะเป็นสถานศึกษา	1)	1)

ด้าน	ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
2. วัดในฐานะเป็นสถานสงเคราะห์	1)	1)
3. วัดในฐานะเป็นสถานพยาบาล	1)	1)
4. วัดในฐานะเป็นสถานที่พักของเดินทาง	1)	1)
5. วัดในฐานะเป็นสโมสร	1)	1)
6. วัดในฐานะเป็นสถานบันเทิง	1)	1)
7. วัดในฐานะสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาท	1)	1)
8. วัดในฐานะเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม	1)	1)
9. วัดในฐานะเป็นคลังพัสดุ	1)	1)
10. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง	1)	1)
11. วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม	1)	1)
12. ปัญหาด้านอื่น ๆ	1)	1)